

T.C.
BATMAN ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANABİLİM DALI

ZORUNLU KARŞILIK ORANLARININ MEVDUAT BANKALARININ
KÂRLILIĞI ÜZERİNE ETKİSİ: TÜRKİYE UYGULAMASI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan
Yasemin MAĞIN

Danışman
Doc. Dr. Onur OĞUZ

Ağustos-2022
BATMAN

TEZ BİLDİRİMİ

Bu tezdeki bütün bilgilerin etik davranış/akademik kurallar çerçevesinde elde edildiğini ve Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez ve Seminer Yazım Kılavuzu kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada bana ait olmayan her türlü ifade ve bilginin kaynağına eksiksiz atıf yapıldığını bildiririm.

DECLARATION PAGE

I hereby declare that all information in this document has been obtained and presented in accordance with academic rules/ethical conduct and Batman University Institute of Social Sciences' Thesis and Seminar Writing Guide. I also declare that, as required by these rules and conduct, I have fully cited and referenced all materials and results that are not original to this work.

İmza

Yasemin MAĞİN

Tarih:

ÖZET

YÜKSEK LİSANS

ZORUNLU KARŞILIK ORANLARININ MEVDUAT BANKALARININ KÂRLILIĞI ÜZERİNE ETKİSİ: TÜRKİYE UYGULAMASI

Yasemin MAĞIN

BATMAN ÜNİVERSİTESİ LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANABİLİM DALI

DANIŞMAN: Doc. Dr. Onur OĞUZ

2022, 121

Jüri

Dr. Öğr. Üyesi Ümit BOZOKLU

Doç. Dr. Onur OĞUZ

Doç. Dr. Halil İbrahim AYDIN

2010 yılının son çeyreğinde makro finansal dengesizliklerin azaltılması amacıyla bir para politika aracı olarak zorunlu karşılıklar uygulanmaya başlanmıştır. Zorunlu karşılık oranlarındaki değişimler, kredi hacmini etkileyerek bankaların kârlılığı üzerinde önemli bir rol oynamaktadır. Bu çalışmada 2011:1Ç-2022:1Ç dönemi için zorunlu karşılık oranlarındaki değişimlerin mevduat bankalarının kârlılığı üzerindeki kısa ve uzun dönemli etkilerinin incelenmesi amaçlanmaktadır.

Zorunlu karşılık oranlarının kârlılık üzerindeki etkisini tahminlemek amacıyla oluşturulan modellere bankaya özgü içsel faktörler ve makroekonomik göstergeleri yansıtan dışsal faktörler, kontrol değişkenler olarak dâhil edilmiştir. Sınır testi yaklaşımı ve gecikmesi dağıtılmış otoregresyon (ARDL) yönteminin uygulandığı analiz sonucunda, zorunlu karşılık oranları ile bankaların aktif kârlılığı, özkaynak kârlılığı ve net faiz marjı arasında uzun dönemli eşbütünleşme ilişkisinin varlığı ortaya konulmuştur. Uzun dönemde zorunlu karşılık oranları mevduat bankalarının söz konusu kârlılık oranlarını arttırıcı bir etkiye sahiptir. Aynı zamanda, zorunlu karşılık oranlarının en fazla özkaynak kârlılığını etkilediği ifade edilebilir. Kısa dönemde ise, zorunlu karşılık oranlarının aktif kârlılık ve özkaynak kârlılığı üzerinde anlamlı bir etkisi bulunamazken, net faiz marjını azaltıcı bir etkiye sahip olduğu görülmektedir. Analiz sonuçlarından yola çıkılarak bankacılık sektörünün güçlenebilmesi için kısa vadeli zararlarına katlanıp, uzun vadede daha sağlıklı bir yapıya kavuşturulması açısından zorunlu karşılık oranlarının aktif olarak kullanılmasının olumlu sonuçlar doğurabileceği bir politika önerisi olarak sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Bankaların Kârlılığı, Para Politikası, Para Politikası Araçları, TCMB, Zorunlu Karşılıklar

ABSTRACT

MS THESIS

DEPOSIT BANKS OF MANDATORY PROVISION RATIOS EFFECT ON PROFITABILITY: IMPLEMENTATION IN TURKEY

Yasemin MAĞIN

**BATMAN UNIVERSITY GRADUATE EDUCATION INSTITUTE
ECONOMICS DEPARTMENT**

Advisor: Assoc. Prof. PhD. Onur OĞUZ
2022, 121 pages
Jury

Assist. Prof. Ümit BOZOKLU
Assoc. Prof. Onur OĞUZ
Assoc. Prof. Halil İbrahim AYDIN

In the last quarter of 2010, required reserves were introduced as a monetary policy tool to reduce macro-financial imbalances. Changes in required reserves ratios play an important role in banks' profitability by influencing loan volume. In this study, it is purposed to investigate the short and long-term impacts of the changes in the reserve requirement ratios on the profitability of the banking sector in particular for deposits banks during the periods of 2011:Q1-2022:Q1.

Internal factors specific to the bank and external factors reflecting macroeconomic indicators are included as control variables in the models created to estimate the effect of reserve requirement ratios on profitability. As a result of the analysis, in which the bounds test approach and distributed lag autoregression (ARDL) method were applied, the existence of a long-term cointegration relationship between the required reserve ratios and the return on assets, return on equity and net interest margin of banks was revealed. In the long run, required reserve ratios have an increasing effect on the profitability ratios of deposit banks. Also, it can be stated that required reserve ratios affect the return on equity the most. In the short run, the required reserve ratios do not have a significant effect on the return on assets and return on equity, but they have a reducing effect on the net interest margin. Based on the results of the analysis, it has been presented as a policy proposal where the active use of required reserve ratios can have positive results in order to strengthen the banking sector, to bear the short-term losses and to have a healthier structure in the long term.

Keywords: Central Bank, Monetary Policy, Profitability of Banks, Required Reserves, Tools of Monetary Policy

ZORUNLU KARŞILIK ORANLARININ MEVDUAT BANKALARININ KÂRLİLİĞİ ÜZERİNE ETKİSİ: TÜRKİYE UYGULAMASI

ORJİNALLİK RAPORU

% 20	% 19	% 6	% 7
BENZERLİK ENDEKSİ	İNTERNET KAYNAKLARI	YAYINLAR	ÖĞRENCİ ÖDEVLERİ

BİRİNCİL KAYNAKLAR

1	acikbilim.yok.gov.tr	%2
2	www.tcmb.gov.tr	%2
3	dspace.trakya.edu.tr:8080	%1
4	dergipark.org.tr	%1
5	earsiv.anadolu.edu.tr	%1
6	www.atlasjournal.net	%1
7	www.researchgate.net	<%1
8	ekonomikyorumlar.com.tr	<%1

ÖNSÖZ

Bu çalışma son yıllarda etkili olmaya başlayan geleneksel olmayan para politikalarının finans sektörünü temsilen mevduat bankalarının kârlılığı üzerindeki etkilerini, politika araçlarından zorunlu karşılık oranları özelinde incelenmiştir. 2008 küresel finans krizi sonrasında geleneksel olmayan para politikaları dünya genelinde hem akademik çalışmalarda hem de fiili uygulamalarda çok fazla yer almaya başlamıştır. Ancak Türkçe literatürde özellikle zorunlu karşılık oranları ile ilgili yeterli analiz bulunmadığından çalışma literatüre katkı sağlanacağı amacıyla hazırlanmıştır.

Bu uzun süreçte bilgi ve tecrübeleriyle beni aydınlatan, ilgi ve sabrından ötürü danışman hocam Doç. Dr. Onur OĞUZ'a müteşekkirim. Ayrıca her koşulda beni destekleyen, bana duydukları güveni kaybetmeyen aileme, özellikle biricik ablalarım ve kardeşim Elif MAĞIN'a ve her zaman motivasyonlarıyla beni ayakta tutan dostlarım Kader YEŞİL ve Nurhan ÖZHAN'a teşekkürü borç bilirim.

Yasemin MAĞIN
BATMAN-2022

İÇİNDEKİLER

TEZ BİLDİRİMİ.....	iii
ÖZET.....	iv
ABSTRACT.....	v
İÇİNDEKİLER.....	viii
SİMGELER VE KISALTMALAR.....	x
GİRİŞ.....	1
1. PARA POLİTİKASI KAVRAMI, AMAÇ VE ARAÇLARI.....	3
1.1. İktisat Politikasının Genel Tanımları.....	3
1.2. Türkiye’de Uygulanan İktisat Politikaları.....	7
1.3. Para Politikası Kavramı.....	11
1.4. Para Politikasının Amaçları.....	12
1.4.1. Tam istihdam.....	13
1.4.2. Fiyat istikrarı.....	14
1.4.3. Ekonomik büyüme.....	15
1.4.4. Ödemeler dengesi.....	16
1.4.5. Faiz oranı ve finansal istikrar.....	17
1.5. Para Politikası Araçları.....	19
1.5.1. Dolaylı (endirekt) para politikası araçları.....	19
1.5.1.1. Açık piyasa işlemleri.....	20
1.5.1.2. Reeskont oranı.....	21
1.5.1.3. Zorunlu karşılık oranları.....	23
1.5.2. Dolaysız (direkt) para politikası araçları.....	24
1.5.2.1. Disponibilite oranları.....	25
1.5.2.2. Faiz ve kredi tavan kontrolleri.....	26
1.5.2.3. Farklılaştırılmış iskonto oranları.....	26
1.5.2.4. Selektif kredi kontrolleri.....	27
1.5.2.5. Tüketici kredilerin kontrolü.....	27
1.5.2.6. İkna yolu.....	28
1.6. Alternatif Bir Araç Olan Rezerv Opsiyon Mekanizması (ROM).....	28
2. PARA POLİTİKASI ARACI OLARAK ZORUNLU KARŞIKLIK ORANI.....	29
2.1. Türkiye’de Uygulanan Zorunlu Karşılık Sistemi Hakkında Genel Bilgiler.....	29
2.2. Zorunlu Karşılık Oranlarının Temel Fonksiyonları.....	32

2.3. Türkiye’de Zorunlu Karşılık Sistemi ve Uygulaması.....	34
2.3.1. Zorunlu karşılığa tabi yükümlülükler ve oranlar.....	34
2.3.2. Zorunlu karşılıkların hesaplanması ve tesisi.....	36
2.3.3. Zorunlu karşılıklara faiz ödenmesi.....	38
2.3.4. Zorunlu karşılık yükümlülüklerinin yerine getirmemesi durumunda uygulanacak yaptırımlar.....	39
2.3.5. Zorunlu karşılıkların bir sonraki dönemle ilişkilendirilmesi.....	39
3. TÜRK BANKACILIK SİSTEMİ HAKKINDA GENEL BİLGİLER.....	40
3.1. Banka Tanımı ve Ortaya Çıkışı.....	40
3.2. Türkiye’de Bankacılığın Tarihsel Gelişimi.....	40
3.2.1. Osmanlı dönemi’nde bankacılık.....	41
3.2.2. Cumhuriyet dönemi’nde bankacılık.....	42
3.3. Bankaların Temel Fonksiyonları.....	45
3.4. Banka Türleri.....	46
3.5. Bankacılık Sektöründe Riskler.....	47
4. ZORUNLU KARŞILIK ORANLARININ MEVDUAT BANKALARIN KÂRLILIĞI ÜZERİNDEKİ ETKİSİNE İLİŞKİN UYGULAMA.....	51
4.1. Literatür.....	51
4.2. Veri Seti.....	59
4.3. Metodoloji.....	66
4.3.1. Lee-strazicich birim kök testi.....	66
4.3.2. ARDL sınır testi.....	70
4.4. Ampirik Bulgular.....	73
4.4.1. Birim kök test sonuçları.....	73
4.4.2. Sınır test sonuçları.....	75
4.4.3. Uzun dönem katsayısı tahmin sonuçları.....	82
4.4.4. Kısa dönem katsayı tahmin sonuçları.....	92
5. SONUÇ.....	101
KAYNAKLAR.....	104
ÖZ GEÇMİŞ.....	121

SİMGELER VE KISALTMALAR

ABD: Amerika Birleşik Devletleri

ADF: Augmented Dickey-Fuller (Genisletilmiş Dickey-Fuller)

AK: Aktif Kalitesi

APİ: Açık Piyasa İşlemleri

ARDL: Autoregressive Distributed Lag Bound Test (Geçikmesi dağıtılmış otoregresif testi)

BDDK: Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu

BY: Bilanço Yapısı

BYO: Ekonomik Büyüme Oranı

DİBS: Devlet İç Borçlanma Senetleri

EKK: En Küçük Kareler

ENF: Enflasyon Oranı

FED: Federal Reserve Bank(ABD Merkez Bankası)

FO: Faiz Oranı

IMF: Uluslararası Para fonu

İMKB: İstanbul Menkul Kıymetler Borsası

NIM: Net Faiz Marjı

ÖFK: Özel Finans Kurumları

PA: Para Arzı

PPK: Para Politikası

Kurulu PT: Para Tabanı

RBI: Reserve Bank of India (Hindistan Merkez Bankası)

ROA: Aktif Kârlılığı

ROE: Özkaynak Kârlılığı

ROM: Rezerv Opsiyon Mekanizması

SER: Sermaye Yeterliliği

TCMB: Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası

TL: Türk Lirası

YP: Yabancı Para

ZKO: Zorunlu Karşılık Oranları

GİRİŞ

Makroekonomik istikrarı sağlarken maliye politikası ve para politikası olmak üzere iki iktisat politikası dönem dönem ön plana çıkmaktadır. Maliye politikaları, devlet tarafından kullanılan mali araçlarla (kamu harcamaları, kamu gelirleri ve kamu borçlanmaları) ekonominin tam istihdama ulaşmasını sağlamak, adil bir gelir ve servet dağılımını oluşturmak ve ekonomi içinde yaşanan olumsuz dalgalanmaları en aza indirmek için uygulanan politikalardır. Para politikaları ise Merkez Bankasının bünyesinde bulunan parasal araçlarla (açık piyasa işlemleri, reeskont oranları, zorunlu karşılık oranları, rezerv opsiyon mekanizması, faiz ve kredi, faiz ve kredi tavan kontrolleri) ekonomik büyüme, fiyat istikrarı, istihdam artışı ve ödemeler dengesindeki açıkları kapatmak gibi amaçlara ulaşabilmek için ekonominin gidişatını etkileyeme yönelik olarak alınan kararları ifade eden politikalardır. Özellikle 1973 yılında yaşanan Petrol Kriziyle birlikte parasal politikaların önemi artmıştır.

2008 yılında Amerika Birleşik Devletleri'nde ortaya çıkan ve zamanla tüm dünyayı saran küresel kriz ile birlikte finansal istikrarın ve fiyat istikrarının birlikte uygulanması düşüncesi ön plana çıkmış ve yeni para politikası araçları gündeme gelmiştir. Bu dönemde özellikle likidite yönetimi, kredi genişlemesi ve artan iç talebi önlemek adına zorunlu karşılık uygulamalarına geçilmiştir. Çünkü zorunlu karşılık oranları hem fiyat istikrarının korunmasında hem de finansal istikrarı sürdürmede önemli bir para politikası aracıdır. Ayrıca bankaların zorunlu karşılık rezervlerinin stratejileri merkez bankalarının para politikalarının uygulamalarında önemli bir yere sahiptir.

Para politikası literatüründe son yıllarda etkili olmaya başlayan geleneksel olmayan para politikalarının finans sektörünü temsilen bankacılık kârlılığındaki etkilerinin politika araçlarından zorunlu karşılık oranları özelinde incelenmesi bu çalışmanın amacını oluşturmaktadır. Özellikle 2008 küresel finans krizi ile beraber ülkelerin ekonomik konjöktüründeki değişim sonrasında geleneksel olmayan para politikaları dünya genelinde hem akademik çalışmalarda hem de fiili uygulamalarda çok fazla yer almaya başlamıştır. Ancak Türkçe literatürde özellikle zorunlu karşılık oranları ile ilgili yeterli analiz bulunmamaktadır. Çalışma bu yönüyle literatüre katkı sağlamayı hedeflemektedir.

Çalışmanın birinci bölümünde iktisat politikasının genel çerçevede tanımlanması yapılmış ve Türkiye’de uygulanan iktisat politikaları hakkında teorik bilgilere yer verilmiştir. Hemen akabinde ise para politikası kavramı ve Merkez Bankası tarafından uygulanan para politikası amaçları ve araçları hakkında bilgilere değinilmiştir.

İkinci bölümde, Türkiye’de uygulanan zorunlu karşılık sisteminin tarihsel gelişimi, uygulama alanları ve fonksiyonları üzerinde detaylı bilgiler sunulmuştur.

Üçüncü bölümde, banka ve bankacılık sektörü hakkında genel bilgilere değinilmiştir. Osmanlı ve Cumhuriyet dönemi bankacılığı kısaca özetlenmiştir.

Çalışmanın son bölümünde ise konuya yönelik literatür taraması yapılmış ve zorunlu karşılık oranlarındaki değişimlerin mevduat bankaları özelinde bankacılık sektör kârlılığı üzerindeki kısa ve uzun dönemli etkileri incelenmiştir. Bu çerçevede 2011:1Ç-2022:1Ç yılları arasında çeyrek dönemlik veriler ele alınarak sınır testi yaklaşımı ve gecikmesi dağıtılmış otoregresyon (ARDL) yöntemi kullanılmıştır. Zorunlu karşılık oranlarının kârlılık üzerindeki etkisini analiz etmek için hem içsel (Özkaynaklar / Toplam Aktifler rasyosu, aktif kalitesini temsilen Toplam Krediler ve Alacaklar / Toplam Aktifler rasyosu, bilanço yapısını temsilen Alınan Krediler / Toplam Aktifler rasyosu) hem de dışsal faktörler (büyüme oranı, enflasyon oranı ve faiz oranı) modele dahil edilmiştir.

1. PARA POLİTİKASI KAVRAMI, AMAÇ VE ARAÇLARI

Çalışmanın ilk bölümünde iktisat politikası genel olarak tanımlandıktan sonra, Türkiye’de uygulanan iktisat politikaları kısaca özetlenmiştir. Hemen ardından para politikasının amaç ve araçları hakkında detaylı bilgi verilerek, asıl konu olan zorunlu karşılık oranlarından önce genel bir çerçeve çizilmesi hedeflenmiştir.

1.1. İktisat Politikasının Genel Tanımları

Makro-ekonomik politikaların hedefi fiyatlar genel seviyesini sürdürülebilir bir seviyede tutmak ve istikrarlı bir büyüme elde edilmesini sağlamaktır. Para ve maliye olarak iki ana gruba ayrılabilen makroekonomik politikaların amaçları, üretimin ve reel çıktının (büyüme) arttırılması, işsizliğin azaltılması ve enflasyon oranlarındaki dalgalanmaların önlenmesi olarak özetlenebilmektedir (Bozkurt ve Göğül, 2010, s.28). Para politikası, devletin belli araçları kullanmasıyla paranın arzını, maliyetini, firmaların ve bireylerin beklentilerini etkileyerek belli amaçlara ulaşmak için uygulanan stratejiler olarak ifade edilmektedir. Diğer bir ifadeyle para politikası, paranın maliyeti ve paranın ulaşılması konusunda alınan kararları olarak ifade edilmektedir. Maliye politikası ise fiyat istikrarı, tam istihdam, büyüme gibi ekonomik amaçlar doğrultusunda devletin harcama ve gelir kalemlerinin toplamından oluşmaktadır. Bir başka ifadeyle devletin harcama yapması, borçlanması, vergi alması ve bütçe oluşturması gibi yetkilerini kullanarak kamu ekonomisinin amaçlarını yerine getirmek için uygulanan ekonomi politikası olarak açıklanmaktadır (Önder, 2005, s.4). Merkez bankası parasal araçların kullanımı ile sorumlu iken Maliye Bakanlığı mali araçların kullanımı ile sorumlu olmaktadır. Bu iki kurumun uyguladığı politikalar sık sık birbiriyle çelişmektedir. Böylelikle ekonominin genel sistemini daha da sağlamlaştırmak ve sorumlu olan otoriterler arasındaki koordinasyonu sağlamak için bir mekanizmaya ihtiyaç duyulmaktadır (Bozkurt ve Göğül, 2010, s.28).

Ekonomik politikaların ve bu politika araçlarının problemlere cevap vermede başarı gösterdiğine dair farklı görüşler sunulduğu için çeşitli ekonomik yaklaşımlar ortaya çıkmıştır. Günümüzde hâlâ para ve maliye politikalarının ekonomik faaliyetler üzerindeki etkisinin düzeyi bir tartışma konusu olmaya devam etmektedir (Ebghaei, 2019, s.164). Maliye politikasının temelleri Merkantilistlere kadar dayanmaktadır. Merkantilist dönemde uygulanan maliye politikası, vergiler aracılığıyla ithalatı azaltıp

ihracatı artırmayı ve kıymetli madenlerin ülke içinden çıkışını önlemeyi amaçlamıştır (Altunöz, 2018, s.696). Merkantilist dönemden sonra ortaya çıkan Fizyokratlar, tarımı servetin kaynağı olarak görmüşler ve ekonomik hayatın merkezine almışlardır. Fizyokratlar, dünyanın doğal bir düzen içinde işlendiği gibi ekonomi politikalarında da devlet müdahalesi olmadan dış ticaretteki ya da paranın değerindeki sorunların doğal bir şekilde çözümleneceğini düşünmüşlerdir.(Öztürk, 2003, s.110).

Birçok açıdan Merkantilist düşünceye tepki içeren Klasik okul servetin kaynağını emek olarak görmüştür. Bu okula göre para sadece bir örtü, bir mal konumundadır. Değerli maden stokunun artması için devlet müdahalesinin olmasını gerekli gören merkantilistlerin aksine Klasikler, stok artırımını temel hedef olarak görmemişler ve devlet müdahalesinin gereksiz olduğunu ifade etmişlerdir. (Kazgan, 2012a). Klasikler, iktisat politikası araçlarından biri olan para politikasına önem vermişler; ekonomideki dengesizlik halinde maliye politikaları yerine para politikalarının tercih edilmesi gerektiğini savunmuşlardır (Güngör, 2006, s.5). Ekonomide yaşanan herhangi bir aksaklığa devletin ne sosyal ne de ekonomik alanda müdahale etmemesi gerektiğini ifade etmişlerdir. Klasik iktisat okuluna göre ekonomi her zaman tam istihdamdadır. Tam rekabet koşullarında ücret ve faizlerin esnek olduğu görüşüne dair varsayımlarda bulunmuşlardır (Bozkurt ve Göğül, 2010, s.30-31). Ücretlerin değişmesinin işsizlik oranlarıyla doğru orantılı olduğunu ve işsizliğin kısa zaman içinde değişmeyeceğini savunmuşlardır. Ancak 1929 ekonomik buhranı süresince yüksek işsizliğin ortaya çıkması ve devamlı bir işsizlik sonucu, Klasik teorinin bu iki değişken arasındaki ilişkiyi açıklamada yetersiz kaldığı görülmüştür. Yaşanan ekonomik buhran döneminde sürekli işsizliğe cevap vermek adına Keynes tarafından yeni bir yaklaşım ortaya çıkarılmıştır (Arslaner, 2009, s.62).

1929 ekonomik buhranının hemen akabinde ön plana çıkan Keynes ve onu izleyen ekonomistler, ekonomik kriz sonrasında oluşan işsizlik ve durgunluk karşısında ekonominin devlet eli olmadan kendi kendine dengeye gelemeyeceğini ileri sürmüşlerdir. Para politikası araçlarıyla toplam talebi arttırmanın, likidite tuzağı nedeniyle, her zaman mümkün olmayacağı görüşünü savunmuşlardır. Likidite tuzağı denilen sınırdan sonra para arzında bir artış olsa dahi faiz oranları düşmeyecek ve ekonomi kısır döngüye girip sürekli işsizlik varlığını koruyacaktır. Bu nedenle toplam talebi arttırmak için kamu gelirleri ve kamu harcamaları kullanılması yoluna gidilmelidir (Özyılmaz, 2016, s.28-29). Dolayısıyla bu dönemden sonra, Klasik okulun

uygulamada tuttuğu para politikaları yerine maliye politikaları önem kazanmaya başlamıştır.

1973 yılında yaşanan petrol kriziyle beraber maliye politikalarının temelinde yer alan talep yönelimli politikalar etkinliğini yitirmiştir. Özellikle bu dönemde oluşan stagflasyon olgusu Keynesyen yaklaşıma duyulan güveni iyice sarsmıştır (Kaya, 2009, s.333). Bu da iktisat teorisi açısından yeni yaklaşımlara zemin hazırlamıştır. Monetarist (Parasalıcı) yaklaşım, kısa ve uzun vadeli analizlerde bulunmuştur. Kısa vadede parasal şokların ekonomiye canlılık kazandıracağını uzun vadede ise enflasyon olgusunu artıracağını görüşünü ortaya koymuştur (Altunöz, 2018, s.696). Özellikle de bu dönemde yaşanan yoğun enflasyon baskısı, fiyat istikrarının önemini arttırmış ve para politikalarının merkez bankalarınca bağımsız şekilde kullanılmasını gündeme getirmiştir (Altuntaş, 2018, s.24).

Klasik, Keynes ve Monetarist yaklaşımlar haricinde Yeni Klasikler ve Yeni Keynesyenler olmak üzere her iki yaklaşım, maliye ve para politikalarını çeşitli açılardan inceleyerek teorik çerçeveyi rasyonel beklentiler kuramı adı altında açıklamışlardır. Rasyonel beklentiler kuramında, uygulanan ekonomik politikalara iki farklı pencereden yaklaşılmaktadır. Birincisi devletin uyguladığı her politikaya karşı ekonomik birimler sistem olarak aynı şekilde yanıt veremezler. İkincisi mikro ekonomik temellerle makro ekonomiyi kurmaya çalışarak para ve maliye politikalarına yeni bir görüş getirmektedir. Yeni klasik yaklaşım ekonomiyi ikiye ayırmıştır: öngörülen ve öngörülmeyen politikalar. Bu yaklaşımda genel geçer bir politikadan söz etmek mümkün olmadığı ifade edilmiştir. Bunun aksine Yeni Keynesyenler ise bir politikanın etkilerinden söz edilebileceğini, öngörülen ve öngörülmeyen politikaların ekonominin istikrarı için önem arz ettiğini dile getirmişlerdir (Bölükbaş, 2018, s.49).

Tüm dünyaya bakıldığında 1970’li yıllarda yaşanan petrol fiyatlarındaki artış enflasyon ve durgunluğun birlikte görülmesine neden olmuştur. Bretton Woods’un uyguladığı sabit kur sisteminin bozulması sonucu Keynesyen politikaların müdahale yöntemlerinin yeterli olmadığı görülmüştür. İngiltere ve Amerika Birleşik Devletleri (ABD) yönetimleri bu krizi bertaraf etmek için hem yurtiçinde hem de uluslararası iktisat politikalarında maliye politikalarının terk edilmesine ve piyasa dayalı politikalara daha fazla ağırlık verilmesi gerektiğini öne sürmüşlerdir. Bu da neoliberal politika uygulamalarına geçişe zemin hazırlamıştır. Kamu harcamaların azaltılması, devlet kontrolündeki bazı kuruluşların denetimini hafifletilmesi ve devlete ait iktisadi işletmelerin özelleştirilmesi bu dönemin başlıca konuları arasında yer almıştır.

Böylelikle devlet müdahaleciliği hem makroekonomik politikaların uygulanması hem de tekil piyasaların denetimi açısından azaltılmaya başlanmıştır (Pamuk, 2020, s.263).

Özellikle 2000’li yıllar ile birlikte bankacılık sektörünün kredi alıp-verme işlemlerinin arttığı ve bankaların yurt dışından dövizle borçlanarak faiz-kur ilişkilerini kullandığı bir döneme girilmiştir. Bu da finans piyasalarının önceliğini arttırmış ve merkez bankasının para politikalarıyla para arzını kontrol etmesini önemli hale getirmiştir (Sarpkaya, 2009, s.51). Ayrıca 2008 yılında ABD’de ortaya çıkan ve konut kredileri yüzünden meydana gelen kriz, küresel ekonomide belirsizliği arttırmış ve piyasaların durgunluk sürecine girmesine neden olmuştur. Bu kriz, finans piyasalarında hareketliliğe sebep olacak bir kriz olması nedeniyle ABD hükümetinin uyguladığı politikalar ve Federal Reserve Bank’ın (FED) esnek para politikası uygulamaları, piyasalarda meydana gelebilecek bir kriz ortamının tahmin edilemeyeceği bir duruma sürüklemiştir. Yaşanan bu küresel kriz ile birlikte para politikalarının gözden geçirilmesi fikri ortaya atılmıştır (Karadağ, 2019, s.9-15).

2019’da Çin’de ortaya çıkan Covid-19 virüsü tüm dünyaya nüfuz ederek bir pandemiye dönüşmüş ve bu zamana kadar benzeri yaşanmamış bir şekilde ekonomik ve sosyal etkiler bırakmıştır. Bu virüsün yayılmasını önlemek adına alınan tedbirler ekonomik faaliyetleri durma noktasına getirmiştir. Küresel çapta ekonomi daralmış, dış ticaret hareketliliği azalmış, işsizlik çoğalmış, tüketim alışkanlıkları değişmiş ve ülkelerin borçluluk oranlarında artış görülmüştür. Son yıllarda dünya genelinde hüküm süren liberal politikalara rağmen, pandemi sürecinin yarattığı etki ile Keynes politikalarının daha doğru olduğuna dair görüşler ortaya atılmaya başlanmış ve bu politikalara geri dönüş yaşanmasına sebep olmuştur. Bu süreçte faizlerle oynamak yerine maliye politikalarıyla ekonomiye yön vermeye çalışılmış ve devletin ekonomik müdahaleleri daha çok gözlenmiştir. Uygulanan para politikaları mali piyasaları yatıştırmaya yardımcı olmuş; fakat meydana gelen durgunluğun önüne geçememiştir (Özkök, 2021, s.531). Bu süreci takiben dünya genelinde uygulanan ekonomik politikalarda bir kafa karışıklığının olduğu görülmektedir.

Dünyada ekonomik gelişmelerin genel görünümü bu yöndeyken, Türkiye ekonomisinde de küresel konjonktüre paralel gelişmeler yaşanmıştır. Takip eden başlıkta Türkiye’de Cumhuriyet döneminden başlayarak günümüze kadar geçen süreç içinde uygulanan iktisat politikalarının tarihine kısaca değinilecektir.

1.2. Türkiye’de Uygulanan İktisat Politikaları

Cumhuriyet daha ilan edilmeden hemen önce, savaş sonrası miras alınan kötü ekonomik tabloyu düzeltebilmek adına 1923 yılında İzmir İktisat kongresini toplanmıştır. Bu kongrenin amacı, sosyal ve ekonomik açıdan uygulanacak politikalara yön vermek ve belirli meslek grupları arasında uyumu yakalamak olarak özetlenebilmektedir. Kongrenin aldığı kararla dünya konjonktürüne uygun olarak Türkiye’de de benimsenecek olan politikaların, liberal politikalar olacağı vurgusu yapılmıştır (Akyıldız ve Eroğlu, 2004, s.46). İzmir İktisat Kongresinde alınan bazı kararlar ve gerçekleştirilen uygulamalar kısaca şu şekilde ifade edilebilir: 1925 yılında devlet gelirinin bir kısmını oluşturan aşar vergisinin kaldırılmasıyla köylü üzerindeki verginin hafifletilmesi amaçlanmış; ancak yaşanan gelir kaybını önlemek için ise arazi vergisi konulmuştur. Ticari hayattaki faaliyetleri kolaylaştırmak amacıyla yerli sermayeli İş Bankası’nın kurulması kararlaştırılmıştır. Ayrıca sanayi alanındaki faaliyetleri gerçekleştirebilmek amacıyla Sümerbank kurulmuştur. Bu bankanın temel amacı ise yerli sanayiye teşvik etmek olmuştur. Ancak gerek altyapı yetersizliği gerek sermaye yetersizliğinden dolayı istenilen başarıya ulaşamamıştır. Özellikle bu dönemlerde tüm malların ithal edilmesiyle dış ticaret açığı büyümüş ve kredi dar boğazına neden olmuştur. Paranın değerini koruyacak bir bankanın kurulması kaçınılmaz hale gelmiştir. Kongrede alınan kararlara istinaden 1930 yılında Merkez Bankası kurulmuştur. Bu dönemde hem para politikası hem de maliye politikası araçlarına aynı düzeyde önem verilmiş; istikrarlı para politikası ve denk bütçe ilkesi benimsenmiştir. Bununla birlikte açık finansman ve borçlanmaya olumlu bakılmamış ve genişlemeci maliye politikalarından kaçınılmıştır (Eroğlu, 2007, s.65-67; Koç, 2000, s.153-156).

1929 Büyük Bunalımı dünyanın genelinde olduğu gibi Türkiye’de de etkisini göstermiştir. 1929 Ekonomik Krizi, o döneme kadar yürütülen ekonomi politikalarının uygulamada yetersiz olduğunu ortaya koymuştur. Sanayinin gelişebilmesi için daha devletçi iktisat politikalara dönüş yapılmış, liberal politikalara güven sarsılmış ve bu konuda Türkiye’de çeşitli ekonomi planlamaları yapılmıştır. I. Beş Yıllık Sanayi Planı, devletçi uygulamaların ilk somut modeli olma açısından önem taşır. Bu planın amacı, özel teşebbüs ve yatırımları canlandırmanın yanı sıra özel sektöre katkı sağlamaktır. II. Beş Yıllık Sanayi Planı’nda iktisadi altyapı ve koşullara uygun olarak ham maddesi Türkiye’de olan ve büyük sermayeye sahip olan ileri teknoloji endüstriler dikkate

alınmıştır. Bu planda I. Beş Yıllık Sanayi Planı'ndan farklı olarak madencilik sektöründe üretimi, denizyolları ve demiryolları ulaşımında ise canlılığı arttırmak hedeflenmiştir. Fakat II. Dünya Savaşı'nın çıkmasıyla birlikte II. Beş Yıllık Sanayi Planı'nın hedeflerine ulaşamamıştır (Kaya, 2010, s.24-76).

Türkiye II. Dünya Savaşı'na katılmayıp tarafsızlık politikası izlemiştir. Ancak buna rağmen savaşın yarattığı tahribat nedeniyle yetişkin erkeklerin üretim alanından çekilmesi, ordunun beslenmesi ve ülke ekonomisinin ihtiyaçlarına cevap veren ithal malları ve yatırım malları ithalatının kesintiye uğraması gibi nedenlerden dolayı Türkiye ekonomisi olumsuz etkilenmiştir. Özellikle savaş ekonomisinde artan savunma ve harcama giderleri devletin bütçesinde istenmeyen bir açığa neden olmuştur. Bu açığın bir kısmı vergilerle finanse edilmesine rağmen istenilen seviyede olmadığı için para basma yoluna gidilmiştir. Bu da yüksek enflasyona neden olmuştur. Yatırım mallarının ithalatı sekteye uğramıştır. Devletçi ve planlı sanayileşme çalışmaları ertelenmiştir. Özel ve kamu kesiminin desteğiyle yapılan yatırımlar terk edilmiş, günü kurtarma endişesi içine girilmiştir. Öte yandan Türkiye'nin ihraç ettiği ürünlere yönelik, talebin sürekli arttığı ve dış ticaretin fazla verdiği gözlemlenmiştir (Pamuk, 2020, s.199-200).

1945-1950 yılları arasına bakıldığında 1946 yılında sanayide kalkınmayı gerçekleştirmek adına İvedili Sanayi Planı yayımlanmıştır. Fakat bu planın kısıtlamaların kaldırıldığı dışa açık sermaye politikalarına ters düştüğü görülmektedir. II. Dünya Savaşı sonrasındaki iki kutuplu dünyada daha ziyade devletçi politikaları uygulayan Sovyetlere yakın olduğu gerekçesiyle ABD tarafından eleştirilmiştir ve dolayısıyla program değiştirilmiştir. Tüm bunlar neticesinde Türkiye hem Marshall Planı'ndan hem de Truman Doktrini'nden gelen yardımları değerlendirmek için Kalkınma Planı'nı düzeltme yoluna gitmiş, daha çok liberal özelliklere sahip olan Varner Planı'yla anılan Türkiye İktisadi Kalkınma Planı'nı yayımlamıştır (Aydemir, 2021, s.86).

Savaş sonrası yıllarda Türkiye'de siyasi açıdan da önemli gelişmeler yaşanmış ve bu gelişmeler iktisat politikalarına da yansımıştır. 1946 yılında çok partili hayata geçilmesi ile esnaf, işçi, köylü gibi alt tabakadan gelen kesimin istek ve ihtiyaçlarıyla yakından ilgilenilmek zorunda kalınmıştır. Bu durum ise varlıklı sınıfların çıkarlarıyla çelişen unsurların yaşanmasına neden olmuştur. 1946 yılına kadar geçen sürede kapalı ve korumacı ekonomi politikaları uygulanıyorken, bundan sonra ithalatı serbestleştirme politikaları izlenmiştir. İthalatı serbestleştirme politikaları ise dış açık sorununu devamlı

hale getirmiş ve yabancı sermaye yatırımlarıyla ayakta kalabilen bir model kurulmasına neden olmuştur (İlyas, Aydın ve Oğuz, 2021, s.402).

Türkiye’de 1950-1960 arası Demokrat Parti dönemi olarak ifade edilmektedir. Bu dönemin en belirgin özelliği devletçi ekonomik politikalardan, liberal ekonomik politikalara geçiş olarak bilinmektedir. Ayrıca tarım sektörüne ağırlık vermek, dış ilişkilerde liberalleşme politikaları izlemek ve sanayileşme çalışmalarını özel sektör eliyle gerçekleştirmek amaçlanmıştır. Çok partili demokratik hayata geçişle birlikte demokrasi kavramının geniş halk kitleleri tarafından yorumlanması iktisadi anlamda büyük değişimlere sebep olmuştur. Fakat 1950-1960 döneminin ikinci yarısında gelir bölüşümünde dengesizliğin ortaya çıkmasıyla beraber sosyo-politik problemler gibi huzursuzluklar yaşanmıştır. Kısacası bu dönem, liberalleşme politikaların uygulandığı ve devletçi politikalarının terk edildiği bir dönem olarak ifade edilmektedir (Kanca, 2012, s.48).

Askeri darbeyle başlayan 1960’lı yıllarda “İktisadi planlama” kavramı ekonomiye damga vurmuştur. Dönemin iktisadi planları karma ekonomiyi savunmuştur. Planlamada özel sektör için yönlendirici, kamu sektörü için emredici bir yapı tasarlanmıştır. Bu planlarda sanayileşme ile kalkınma birbirleriyle özdeşleştirilmiştir (Koçaşlı, 2021, s.415-419).

1970’lerde yaşanan petrol krizinin etkilerinden biri olan ticaret hacminde meydana gelen daralma ve Kıbrıs Barış Harekatı’nın yaşanmasıyla dövize karşı talebin artması sonucu devlet desteğiyle sanayileşme politikalarında istikrarsızlık meydana gelmiştir. 1977 yılı ile birlikte yüksek enflasyon ve işsizlik sorunları Türkiye ekonomisinde gözlemlenmeye başlanmış; ithal ikameci politikaların sürdürülemez olduğunu göstermiştir. Meydana gelen sorunlar için çözüm, ithal ikameci politikalar yerine ihracata dönük politikalar olarak görülmüştür (Bağcı ve Tekin, 2020, s.181-182).

Dönemin hükümeti 24 Ocak 1980 yılında bir istikrar programı yayınlamıştır. Bu programda kısa dönem için enflasyonu düşürmek uzun dönem için ise ekonominin serbestleştirilmesine dair hedefler yer almaktadır. Böylece Türkiye ekonomisinde dışa açılma süreci başlamıştır. Bir taraftan 1981 yılında daha esnek döviz kur oluşum yöntemlerine doğru ilerlerken, öte yandan 1980-1982 yıllarında finansal liberalizasyona başlanmış fakat hukuksal alt yapının zayıflığının sonucu ‘banker krizi’ denilen krizle karşı karşıya kalınmış ve ekonomi ağır yaralar almıştır. Diğer taraftan 1984 ve 1989 yıllarında alınan diğer bir iktisat politikası kararı, Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlarına

bankalarda döviz tevdiat hesabı açtırabilme olanağını tanımış bununla birlikte liberalizasyon önlemleri yürürlüğe konulmuştur (Kibritçioğlu, 2001, s.177).

1980'lerin sonlarından itibaren kamu kesiminde yaşanan finansman açıkları tehlikeli boyutuna ulaşacak kadar artma eğilimine girmiştir. Bu açık iç borçlanma kanalıyla yurt içi piyasalardan karşılanmak istenmiş; ancak bu yöntem iç borç stokunda hızlı bir büyümeye neden olmuştur. Kamu kesiminde yaşanan finansman açıkları Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası'nın etkin bir para politikası uygulamadığını ifade etmektedir (Saçkan, 2006, s.24).

1990'lı yıllar, Türkiye ekonomisinde sermaye ve mal hareketlerindeki kısıtlamaların gerçek anlamda kaldırıldığı dönem olarak ifade edilmektedir. (Uçkaç, 2010, s.427). İlerleyen dönemlerde birçok bankanın kapanması veya birleştirmesi, kalan bankaların ise yüksek maliyetlerle bir şekilde tekrar yapılandırılması veya öz sermaye artırımına gidilmesi sonucu bankacılık krizi ortaya çıkmıştır (Kalaycı, 2015, s.206). Bu yıllar Türkiye için hem ekonomik hem de siyasi açıdan istikrarsız bir dönemi ifade etmektedir. Öte yandan bu yıllar için koalisyon hükûmetlerin düzensizliği, finans kesimin hâkimiyeti ve yüksek enflasyon gibi konulara vurgu yapılmaktadır (Uçkaç, 2010, s.427).

2001 yılı sonrasında krizi takiben merkez bankasının hedeflediği temel amaç, fiyat istikrarın sağlanması olmuştur. Bu amaç doğrultusunda uygulanan dalgalı kur rejimiyle Türk lirasının aşırı değer kaybetmesi sonucu enflasyonist etkileri engelleme kapsamında bir para politikası yürütülmüştür. 2002-2005 yılları arasında merkez bankasının hedeflediği politika örtülü enflasyon rejimi olmuştur. 2006 yılında ise açık enflasyon hedeflemesi rejimine geçilmiştir. Bu tarihten sonra kısa vadeli faiz oranı, enflasyon hedeflemesinde uygulanan para politika aracı olmuştur. Politika belirlenmesinde ayrıca Para Politikası Kurulu (PPK) da oluşturulmuştur (Duramaz ve Dilber, 2015, s.30).

2006-2008 yıllarına bakıldığında 2006 yılında açık enflasyon hedeflemesi uygulamasına geçiş yapılmasıyla birlikte enflasyon hedeflemelerinde belirsizlikler yaşandığını ve hedeflerin tutturulamadığı tespit edilmiştir (Doğan ve Tunalı, 2011, s.71).

2008 yılında yaşanan küresel kriz hem finansal piyasalarda hem de reel ekonomilerde ciddi sorunlara yol açmıştır. Tarım, sanayi, hizmet sektörlerinde yaşanan daralmalar, talep yetersizliğine neden olmuştur (Yıldırım, 2010, s.54). Ancak Türk bankacılık sektörü; 2001 krizi sonrasında sağlam temellere dayandırılması neticesinde

çok fazla etkilenmemiştir (Bağcı ve Tekin, 2020, s.186). Ayrıca 2008 krizinde para politikalarının temel amaçlarından yalnızca fiyat istikrarı uygulanmasını yeterli gören geleneksel görüş yerine finansal istikrarın da sağlanması görüşü önem kazanmıştır (Polat ve Akın, 2020, s.117).

2020 sonrası yaşanan pandemiyle birlikte merkez bankası, para politikası araçlarını ve geleneksel olmayan para politikaları araçlarını kullanma imkânlarını genişlettirmiştir. Politika faiz oranları ve döviz müdahaleleri pandemi öncesinde de uygulanarak piyasada tepki yaratmadan varlık alımları kullanmaya başlamıştır. Salgının seyrinin yönü bilinmediği için para politikalarının hareket alanı kısıtlanmıştır (Karter, 2021, s.690).

1.3. Para Politikası Kavramı

Para kavramı, gündelik hayatta değişim aracı olarak kullanılan, yatırımlar yapılan, alacakları tahsil eden ve borçları ödeyen bir araç olarak tanımlanmaktadır. Ekonomi kaynaklarında para politikası; paranın arzını, maliyetini ve firmalar ile bireylerin beklentilerini etkileyerek temel hedeflere ulaşmak amacıyla düzenlenen stratejiler bütünü olarak ifade edilmektedir (Akdiş, 2011, s.3 ve 267). Başka bir ifadeyle merkez bankasının belirlediği hedefler doğrultusunda ekonomik büyüklüklere ulaşmak için para ve kredilerle para stokunu kontrol etmek amaçlı yapılan düzenlemelerdir (Wrightsmann, 1975'ten aktaran Çelik, 2019, s.22).

ABD'nin 1970'lerin başında doları, altın karşısında serbest dalgalanmaya bırakmasıyla pek çok ülke dalgalı kur rejimine geçmiştir. Bu olay karşısında hem millî paranın yabancı para karşısındaki istikrarı hem de ülke içindeki fiyat istikrarındaki ciddi sorunlar iktisadi tartışmalara zemin hazırlamıştır. Bu yıllarda özellikle monetarist yaklaşımının da etkisiyle enflasyonun her zaman her yerde parasal bir olgu olduğu düşüncesinin hüküm sürmesi parasal politikaların önemini de artırmıştır (Oğuz, 2021, s.79). Bir ekonomide para otoriteleri, ekonomik hedeflere ulaşmak için mevcut para politikası araçlarını kullanmaktadırlar. Fakat yalnızca para politikalarının uygulanması ekonomik hedeflerin yerine getirilmesinde yeterli değildir. Bununla beraber önceden hedeflenmiş değişkenler üzerindeki etkileriyle ekonomik amaç elde edilmeye çalışılmaktadır (Akdiş, 2011, s.289).

Mal ve para piyasalarında dengeyi korumak için hem genişletici hem de daraltıcı para politikalarına ihtiyaç duyulmaktadır. Ekonomide işsizlik veya durgunluk

beklentisi yaygın ise genişletici para politikasına başvurulacaktır. Genişletici para politikalarında para arzını arttırmak için faiz oranları düşürülmektedir. Böylece ekonomi durgunluktan çıkarılmaya çalışılmaktadır (Ünsal, 2013, s.235-268). Bir başka örnek de ekonomik istikrar amacına ulaşabilmek için daraltıcı para politikalarının uygulanmasıdır. Uygulamada daraltıcı para politikaları faiz oranlarını yükseltir ve kredi verilebilir fonları kısararak borçlanma maliyetini artırır. Böylece daraltıcı para politikası direkt olarak ekonomik istikrarı sağlamamakta; fakat daraltıcı para politikasının değişkenler üzerindeki etkisiyle istikrarın sağlanmasını kolaylaştırmaktadır (Akdiş, 2011, s.289-290).

1.4. Para Politikasının Amaçları

Para politikasının amaçları, toplam talep ve fiyat istikrarsızlığı nedeniyle reel ve parasal ekonomide ortaya çıkan iç ve dış dengelerdeki sapmaların önlenmesidir (Ayyıldız Onaran, 1995, s.15). Dönemin konjonktürüne bağlı olarak kullanılan politika da farklılıklar göstermektedir. Bu farklılıkların temel sebepleri; krizlerin oluşması, küreselleşme ve savaşların meydana gelmesi olarak ifade edilmektedir. Ülke içinde veya ülke dışında gerçekleşen birçok olay, enflasyonist ve resesyonist şoklar oluşturabilmektedir. Bu durum farklı ülkelerde farklı etkiler yaratabilmektedir. Bu zamanlarda para otoriteleri, ekonomiye daraltıcı ve genişletici politikalar ile müdahale etmektedir. Uygulanacak olan bu politikalarda hangi araçların ne zamana kadar ve ne ölçüde kullanılacağı dikkat edilmesi gereken husus olarak ifade edilmektedir. Para politikasının amaçları zaman itibarıyla farklılık gösterse bile genel amaçları çeşitli kaynaklarda aşağıdaki gibi ifade edilmiştir (Çelik, 2019; Akdiş, 2011; Altıncı, 2019; Ceylan, 2010):

- Tam İstihdam
- Fiyat istikrarı
- Ekonomik büyüme
- Faiz oranı ve finansal istikrar
- Ödemeler dengesi

Bu amaçlar arasında ikame veya tamamlayıcılık ilişkilerinin olup olmadığı çok önemlidir. Örneğin istihdam artırılmak istendiğinde uygulanan genişletici para politikası, fiyat seviyelerinin yükselmesine neden olacaktır. Oluşan bu enflasyonu düşürmek için tekrar bir politikanın devreye girmesi gerekmekte ve daraltıcı para

politikası uygulanması önerilmektedir. Fakat bu politika sonucunda faiz oranlarında artış yaşandığı için ekonomide sıkıntılar meydana gelmektedir. Bu gibi örneklerde görüldüğü gibi hedeflenen bir amaç için uygulanan politika, başka amaç için uygun olmamaktadır. Bundan dolayı politika otoriteleri, amaçları gerçekleştirdiğinde göreceli olarak daha önemli amaçlara yönelmek zorunda kalmaktadır (Aslan, 2009, s.539).

Uygulanan para politikasının amaçları zamanla değişiklik göstermektedir. Örneğin I. Dünya Savaşı öncesinde başlıca amaç, fiyatların genel seviyesinin istikrarını sağlamak iken II. Dünya Savaşı sonrası artan işsizlikle birlikte bu amaçlara tam istihdam amacının eklenmesi de zorunlu hale gelmiştir. 1960’larda dışa açılmayla birlikte, dış ödemeler dengesinin sağlanması bu politikanın amaçları arasında yerini almaya başlamıştır (Bilir, 2006, s.44).

Takip eden alt başlıklarda para politikası amaçları hakkında kısa bilgiler verilecektir.

1.4.1. Tam İstihdam

Tam istihdam, sermayenin tam kapasite olarak kullanıldığı, cari ücret seviyesinde çalışmaya imkân bulacak ve çalışmak isteyen herkesin iş bulabildiği durumu ifade etmektedir (Ünsal, 2013, s.12). Bir başka ifadeyle tüm üretim faktörlerinin (toprak, emek, sermaye, girişimci) üretime katılması tam istihdam olarak ifade edilmektedir. Öte yandan çalışanların bir kısmının işsiz kalması diğer yandan fabrikaların üretiminin durması, toprakların bir kısmının boş kalması ve doğal kaynakların işletiminin durması ile üretimin âtil kalması durumu eksik istihdam olarak tanımlanmaktadır (Dinler, 2012, s.6).

Para politikası amaçlarından biri olarak tam istihdamın önem kazanması, 1929 Ekonomik Buhranı’na dayanmaktadır. Zira 1929 ekonomik krizinden önce Klasiklerin miktar teorisi genel geçer olduğu için, var olan işsizliği azaltmakta uygulanan para politikalarının sadece fiyatların genel seviyesinin yükselmesine neden olduğu kabul edilmekteydi. Ancak Keynes’in 1929 Ekonomik Buhranı’ndan sonra getirdiği yenilikle beraber ekonomin her zaman ve kendiliğinden tam istihdama ulaşmasının güç olduğu kabul görmeye başlamıştır (Altıncı, 2019, s.27).

Ancak tam istihdam seviyesine ulaşılsa bile mevcut işsizlik tamamıyla çözülmüş demek değildir. Çünkü piyasada sürekli mevcut olan friksiyonel işsizlik türü bulunmaktadır. Friksiyonel işsizlik, bireylerin mevcut olan işlerini bırakarak daha iyi

bir iş bulana kadar geçirmiş oldukları süreyi ifade etmektedir. Bu işsizlik türü ekonomide sürekli olduğundan dolayı işsizlik seviyelerinin sıfır olması sağlanamamaktadır. Bu işsizlik türüne doğal işsizlik denir. Her ekonomi için sabit bir doğal işsizlik oranından söz etmek doğru değildir; çünkü her ekonominin doğal işsizlik oranı farklıdır (Pekin, 2019, s.16-17).

1.4.2. Fiyat istikrarı

Para politikasının en önemli amaçlarından biri olan fiyat istikrarı, fiyatlar genel seviyesinin sürekli artış (enflasyon) veya sürekli düşüş (deflasyon) eğiliminde olmasını engellemektir. Yani amaç, fiyatların istikrarlı bir şekilde seyretmesidir (Aslan, 2009, s.534).

Bu amaç ekonomik büyüme bakımından çok önemli yer tutmaktadır. Yalnızca fiyat istikrarıyla ekonomik büyüme gerçekleşemez; ama ekonomik büyümeye ve istihdama büyük katkıda bulunabilir (Arslaner, 2009, s.43).

Fiyat istikrarı amacının gerçekleşmesi için para ve maliye politikasının eş güdümlü çalışması gerekmektedir. Örneğin enflasyonist (veya deflasyonist) eğilimlerin yaşandığı bir ekonomide daraltıcı (veya genişletici) para ve maliye politikaları birbirini destekler nitelikte uygulanmalıdır. Uygulanan politika neticesinde toplam talepteki daralma, para ve kredi hacminde de daralma meydana getirmektedir. Bu da kamu harcamalarının kısılması ve vergilerin artırılması aracılığıyla bütçe fazlasını ortaya çıkarmaktadır (Tokel, 2011, s.5).

II. Dünya Savaşı'ndan 1960'lara kadar geçen sürede enflasyon olgusu dünya genelinde ciddi bir durum olarak ele alınmamıştır. 1960'lı yıllarda ise Keynesçi iktisatçılar Phillips Eğrisiyle enflasyonu açıklamaya çalıştıklarında önemli bir sorun oluşturmuştur. Çünkü işsizliği belli bir seviyede tutmak için %4-5 oranında enflasyonun kaçınılmaz olduğunu ifade etmişlerdir. 1970'li yıllara gelindiğinde ise yaşanan ekonomik kriz sonucu enflasyonist eğilimlerin ekonomik yapı üzerinde yıkıcı etkisi açık bir şekilde görülmüş ve fiyat istikrarına olan duyarlılık artmıştır (Paya, 2013, s.167).

Fiyat istikrarının sağlanması hem ödemeler dengesi açıkları hem de gelir dağılımının düzeltilmesi bakımından önemli rol üstlenmektedir. Ödemeler dengesindeki açık, ithalatın ihracattan fazla olmasından kaynaklanan sorun olarak bilinmektedir. Fiyat istikrarının olmadığı durumlarda, enflasyonun yüksek seyretmesi ve döviz kurlarının bu durumu takip edememesi sonucu yurt içinde üretilen malları pahalılaşırken, yurt

dışındaki mallar göreceli olarak ucuzlamaktadır. Bu durum da ithalatı daha cazip hale getirmektedir. Bu gibi sorunlarla karşı karşıya kalmamak için fiyat istikrarının sağlanması ve yurt içinde üretilen malların yurt dışındaki mallara göre daha ucuz olması ithalatı engelleyici rol üstlenecektir. Böylece ödemeler dengesindeki açığın kapanmasına yardımcı olacaktır (Akdiş, 2011, s.261). Gelir dağılımı açısından fiyat istikrarı, hem gelir ve refah seviyesinin artırılmasının hem de gelir ve refahın nasıl bölüştüğü bakımından da önemlidir. Gelir dağılımında adaletsizlik yalnızca ekonomik sorunlara yol açmaz ayrıca toplumsal sorunları da beraberinde getirir. Gelir dağılımının direkt olarak enflasyonla ilgisinin olmadığı ve yüksek enflasyon durumlarında gelir dağılımında adaletin doğrudan negatif etkiler yaratmadığı görülmektedir. Ancak yine de gelir dağılımında adaletin bozulduğu sonucuna varılmaktadır (Kalkay, 2021, s.1201).

1.4.3. Ekonomik büyüme

Ekonomik büyüme kavramı hakkında literatürde çok çeşitli tanımlar yer almaktadır. En temel ifadeyle büyüme, kişi başına düşen gelirdeki ve yurt içi üretim seviyelerindeki artıştır (Uysal ve Sat, 2019, s.47).

Ekonomi politikasının amaçlarından biri olan ekonomik büyüme, II. Dünya Savaşı'ndan sonra daha çok önem kazanmıştır. II. Dünya Savaşı'ndan önce ekonomik büyüme, konjonktür dalgalanmalardan ayrı bir şekilde düşünülmüyordu ve kısa vadeli ekonomik dalgalanmaların önüne geçilmesi önem arz ediyordu. Fakat II. Dünya Savaşı'ndan sonra uzun vadeli ekonomik büyüme sorunu ekonomi politikalarında amaç olarak yerini almıştır (Ceylan, 2010, s.34).

Ekonomik büyüme ve tam istihdam para politikası amaçları birbirleriyle yakından ilişkilidir. Yeni yatırımların varlığı, verimliliğin artması, işsizliğin en az seviyede olması gibi özellikler bir ekonomide mevcut ise firmalar ek yatırıma girmeyecektir. Böylece ekonomik büyüme, firmaları yatırım yapmaya ve bireyleri de tasarruf yaratmaya cesaretlendirecektir (Gül, 2006, s.16). Ekonominin istikrarlı bir büyüme eğilimi yakalayabilmesi ve bunun sürdürülebilir olması, istihdam düzeyinin atıl kalmayacak şekilde çalıştırılması ile yakından ilişkilidir. Üretim faktörleri (emek, sermaye, doğal kaynaklar, teknoloji) etkin bir şekilde kullanıldığında üretim kapasitesinde artış yaşandığı gözlemlenecektir. Bu artış, ekonomik büyümeyi de beraberinde getirecektir (Demirhan, 2007, s.12).

Enflasyonla finanse edilen ekonomik büyüme, millî geliri arttırmak için merkez bankasından borçlanılarak ekonomide harcama-gelir dengesinin tekrar kurulmasına dayanmaktadır. Enflasyonla mücadele politikalarının, kısa periyotlarda ekonomik büyümeye olumlu katkıları olurken uzun dönemde bazı sorunlar meydana gelmektedir. Gelişmekte olan ülkelerde büyüme, enflasyonla finanse edildiği için fiyatların artması, tüketim malların yetersizliği ve ödemeler dengesinde sorunlara yol açmaktadır. Bundan dolayı para politikasının amacı, ekonomik büyümeyi destekler nitelikteki politikaları uygulamaya koymaktır. Fakat hangi büyüme oranının hangi politikayı destekleyeceği belirsizdir. Örneğin ekonomik büyümeye yönelik uygulanan para politikası, faiz oranlarını etkilemekte ya da ılımlı bir parasal genişleme şeklinde enflasyonu önlemek aracılığıyla olmaktadır (Bilir, 2006, s.47-48).

1.4.4. Ödemeler dengesi

Ödemeler dengesi, bir ülke içindeki yerleşik kişilerin belli bir dönem süresince yabancı ülkelerdeki yerleşik kişilerle yapmış olduğu ekonomik işlemleri gösteren istatistiki tablodur. Ülkenin dış dünyadan (mal, hizmet, sermaye akımı vb.) işlemler aracılığıyla sağladığı gelirler ile ülke dışına yapmış olduğu ödemelerin eşit olup olmadığını göstermektedir. Bir ülkenin dış dünyaya olan ödeme gücündeki iyileşme veya bozulmalar, ödemeler bilançosundaki denge veya dengesizliği gösterir. Bu sebeple ödemeler dengesi çoğu zaman ekonomik ve mali itibarın göstergesi olarak ifade edilmektedir (Seyidoğlu, 2009, s.311-313).

Ödemeler dengesi; faiz oranları, döviz kurları ve fiyat istikrarı ile yakın ilişki içindedir. Merkez bankası herhangi birine müdahale ettiğinde ödemeler dengesinde açık veya fazla vermeye neden olmaktadır. Örneğin faiz oranlarını yükselttiğinde millî paranın aşırı kıymetlenmesine neden olmaktadır. Aynı şekilde düşük kur, ithal girdi fiyatlarını düşürmekte bunun sonucunda da ithal mallarda arz artmaktadır. Artan arz, yerli üretici için olumsuz bir durum yaratmaktadır. Dış ticaret dengesinin bozulması, ülkenin rekabet gücünü yitirmesine, ödemeler dengesi açığının gün geçtikçe daha da artmasına ve borçlarının ödenemeyecek duruma gelmesine neden olmaktadır. Bu durumda dengeli bir para politikası, dış ödemeler dengesi için kaçınılmaz olmaktadır (Öztürk, 2011, s.151-152).

Ödemeler dengesinin bir başka parametresi olan döviz kurları incelendiğinde, geçerli döviz kuru sistemiyle birlikte ele alınması gerektiği önem arz etmektedir.

Ekonomide yer alan para politikası uygulamalarında, sabit döviz kuru sistemi ödemeler dengesinin sağlanmasını destekleyebiliyorsa herhangi bir problem yok denilmektedir. Ancak sağlamıyorsa esnek döviz kur politikasına geçilmesi tavsiye edilmektedir. Bu sistemde yabancı paralar dalgalanmaya bırakılır ve ödemeler dengesi sağlanmaya çalışılır. Ödemeler dengesinin sağlanmasında bir başka yol, hükûmetin getirdiği regülasyonlarla dış ödemeleri sınırlı tutmak ve bu yöntemle denge oluşturmaktır (Ayrancıoğlu, 1999, s.11).

1.4.5. Faiz oranı ve finansal istikrar

Faiz oranlarındaki istikrar, ekonomide uygulanan politika amaçları arasında yer almaktadır. Faiz oranlarındaki istikrarsızlık, istenmeyen bir durumdur. Faiz oranlarında artış-azalış, tüketme-ödünç alma gibi işlemler gerçekleşeceği için ufak hareketlilikte bile hasıla miktarında dengesizlik ortaya çıkmaktadır. Bu hareketlilik, gelecek dönemler için yapılan planları güçleştirdiği gibi ekonomide belirsizliklerin artmasına da neden olmaktadır. Bununla beraber faiz oranlarındaki hareketlilik hem uzun vadeli menkul kıymetlerin riskini artırmakta ve verimini düşürmekte hem de finansal anlamda alınan kararların zorlaşmasına yol açmaktadır. Dolayısıyla faiz oranlarındaki hareketlilik riski kontrol altında tutulmalıdır (Ayvaz, 2020, s.11).

Para politikası amaçlarından olan finansal istikrar kavramına ilişkin literatürde bir fikir birliği bulunmamaktadır. İstikrar kavramı ekonomide oynaklığın olmaması durumunu ifade eder ancak bunun tam tersi olduğunda ise ekonomi için sorun teşkil etmektedir. Makroekonomik ve parasal istikrar gibi kavramların aksine finansal istikrar kavramıyla ilgili uygulamada ve teoride yeni gelişmeler ortaya çıkmaktadır. Finansal istikrar kavramının açıklamasını zorlaştıran nedenler beş başlık altında toplanabilir (Polat ve Akın, 2020, s.109):

- Tek göstergeyle açıklanmaması,
- Gelişmelerin tahmin edilmesinin güç olması,
- Gelişmelerin kontrolünün güç olması,
- Uygulanan politikada etkinlik ve esneklik konusunda ikilem içinde olunması,
- İstikrarın sağlanması yönünde uygulanan politikaların zamanlama açısından anlamsız olabilmesi.

Bir başka ifadeyle finansal istikrar, politika uygulayıcıları tarafından ulaşılması hedeflenen önemli bir kavramdır. Finansal istikrarsızlığın olası nedenlerini saptamanın kolaylığından dolayı araştırmacılar genellikle finansal istikrarsızlık olguları üzerinde durmuşlardır. Fakat finansal istikrarsızlık kavramı, araştırmanın konusuna göre farklılık göstermektedir. Asimetrik bilginin finansal istikrarsızlığı harekete geçirmedeki rolüne bakıldığında, ahlaki tehlike ve ters seçimi kötüleştirme yollarıyla finansal sistemin fon tahsisinde verimliliğin azalması olarak ifade edilmektedir. Öte yandan finansal istikrarsızlığın söz konusu olduğu dönemlerde kredi tahsisi ve likidite bozulur, fiyatlamada ciddi aksaklıklar meydana gelir. Bu gibi nedenlerden dolayı potansiyel olarak aktivitede bir azalma meydana gelmektedir (Driffill vd., 2006, s.97-98).

2008 krizi öncesine kadar olan dönemde merkez bankalarının temel hedefi, fiyat istikrarını sağlamaktı (Yurdabak ve Oktar, 2015, s.84). Ancak krizin hem reel sektörde hem de finansal kesimde yıkıcı etkisi büyük olduğundan dolayı merkez bankalarının fiyat istikrarının, finansal istikrarı da beraberinde getireceği görüşü terk edilmiştir. Merkez bankalarının ekonomide uygulayacağı politikalarda yalnızca fiyat istikrarının yeterli olmadığı anlaşılmıştır. Belirlenen para politikası amaçlarında fiyat istikrarının yanına finansal istikrarı da ekleyerek krizin etkisini hafifletmeyi amaçlamışlardır (Şeker ve Demirel, 2019, s.3).

Bu kriz hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkeleri çeşitli şekillerde etkilediğinden dolayı her ülkeye farklı tecrübeler kazandırmıştır. Gelişmiş ülkelerin krizden çıkmak amacıyla merkez bankaları tarafından uygulanan politikalar, risk altına girmeyi ve spekülatif sermaye akımlarını desteklediğinden dolayı kısa vadeli sermaye fonları, gelişmekte olan ülkelerin piyasalarına dönmüştür. Böylece artan yabancı kaynak sayesinde yerli para birimi değerlendirilmiş ve enflasyon seviyesinde düşüş yaşanmıştır. Diğer taraftan ise yerli paranın değerlendirilmesi ihracatın düşmesine neden olmuştur. Ayrıca kredi faiz seviyelerinin azalmasıyla birlikte kredi almak daha hesaplı olduğundan dolayı krediye olan talep artmış ve kredi genişlemesine neden olmuştur. Bu şekilde firmaların finansman aracılığıyla borçlanması söz konusu olduğunda firmaların bilançoları daha hassas hale gelmektedir (Serel ve Özkurt, 2014, s.57). Gelişmekte olan ülkeler ise makroekonomik ve finansal istikrar gibi sorunlarla başa çıkmak için geleneksel para politikası uygulamaları dışında, şoklara ve krize karşı hızlı cevap verebilen daha esnek politika uygulamalarını gündeme getirmişlerdir (Kara, 2012, s.2).

1.5. Para Politikası Araçları

2008 yılında yaşanan finansal krizle birlikte ekonomi uygulamalarında o zamana kadar genel kabul gören düşünceler terk edilmiş; yerini yenileri almıştır. Özellikle yaşanan mortgage krizinde alınan kredilerin ödenmesinde gecikmelerin yaşanmasıyla birlikte fiyat istikrarının finansal istikrarı da beraberinde getireceği düşüncesi sarsıntıya uğramıştır. Bu nedenle de merkez bankaları bu iki politikayı birlikte uygulamak için yeni politika araçları geliştirmek zorunda kalmışlardır (Şeker ve Demirel, 2019, s.14).

Para politikası ekonomideki gelişmelere ayak uydurarak zaman içinde revize edilmeye ihtiyaç duymaktadır. Örneğin işsizliğin giderilmesi için genişletici para politikası uygulanırken enflasyon olgusunun önemli bir sorun olduğu dönemlerde ise daha çok faiz oranları üzerinde durulmaktadır. Bunlardan sorumlu olan kuruluş ise merkez bankasıdır. Merkez bankaları para politikalarından sorumlu, para arzının istikrarını sürdüren, kâr amacı gütmeyen, bankalara ve para piyasasına yön vermekten sorumlu olan kurumdur (Bilir, 2006, s.51-53).

Para politikası uygulamaları kapsamında merkez bankalarının iki yönlü hareket imkânı vardır: Düzenleyici gücünü kullanarak doğrudan etki veya dolaylı olarak para ihraç eden kurum olmakla para piyasasında yarattığı etki. Merkez bankasının uyguladığı dolaylı ve dolaysız para politikaları arasındaki fark iki şekilde belirtilebilir (Akçay, 1997, s.12):

1. Dolaylı araçlar, arz-talep seviyesini etkileyecek şekilde kullanılırken dolaysız araçlar faiz oranlarında veya kredi-mevduat miktarlarında sınırlamalar şeklinde kullanılmaktadır.
2. Dolaylı para politikası araçları merkez bankasının bilançosu üzerinde etkilirken dolaysız araçlar ise mali sektör kurumlarının bilançosunu etkilemektedir.

1.5.1. Dolaylı (endirekt) para politikası araçları

Dolaylı para politikası araçları, merkez bankasının piyasalara aracı gibi girerek insiyatifi piyasalara bırakan araçlardır. Dolaylı para politikası araçları literatürde piyasa bazlı araçlar olarak ifade edilebilmektedir (Gül, 2006, s.33).

Dolaylı para politikası araçları açık piyasa işlemleri, reeskont oranı ve zorunlu karşılık oranları olarak üç başlık altında incelenmektedir.

1.5.1.1. Açık piyasa işlemleri

Açık piyasa işlemleri, para politikasının en önemli araçları arasında yer almakla birlikte kontrolü merkez bankasında olan araçlar arasında yer almaktadır. Açık piyasa işlemleri, genel anlamda merkez bankalarının piyasadaki mevcut borçlanma araçlarını piyasaya sürmek veya piyasadan çekmek yoluyla bankaların para arzını ve likiditelerini kontrol ettiği ve bankalardaki ödünç verilebilir kaynakları yönettiği politikalar olarak tanımlanmaktadır (Eroğlu, 1997, s.80).

Açık piyasa işlemlerinin iki yönlü etkisi görülmektedir: Fiyat etkisi ve miktar etkisi. Fiyat etkisi, senet fiyatları ve faiz üzerinde etkiye sahip iken; miktar etkisinin ise parasal taban ve para arzı üzerinde etkisi görülmektedir (Aslan, 2009, s.540).

Merkez bankası, bono ve tahvil gibi değerli kâğıtlara sahiptir. Merkez bankası bu değerli kâğıtları vadelerine göre alır ve satar. Merkez bankaları, piyasadaki para hacmini daraltmak istediğinde elinde var olan mevcut borçlanma araçlarını piyasaya sürer ve fazla olan parayı piyasadan çeker. Bunun sonucunda doğrudan bankaların nakit rezervleri ve kredi arzı azalır. Diğer taraftan piyasadaki para hacmini artırmak istediğinde mevcut bono ve tahvilleri piyasadan çekerek cüzdanına kaydeder ve onun yerine piyasaya para sürer böylece bankaların nakit rezervleri ve kredi arzı artmış olur (Azizov, 2012, s.66-67).

Açık piyasa işlemleri üzerinde durulması gereken bir nokta, bu işlemlerin bono ve senet fiyatlarını etkileyeceği dolayısıyla da faiz oranlarına etki edeceği hususudur. Merkez bankalarının piyasadan borçlanma araçları alması, bunların fiyatının artmasına sebep olur. Hâlbuki senetlerin getirisi sabit olduğundan dolayı fiyat artışı, senetlerin faiz oranının düşmesine neden olur. Tam tersi durumda merkez bankası piyasaya senet sattığında faiz oranları artacaktır. Bunların neticesinde geleceğe yönelik beklentilerde açık piyasa işlemleri önemli rol oynamaktadır. Piyasadaki yatırımcıların beklentilerinin şekil almasında, açık piyasa işlemlerinin fiyatlar genel seviyesi ve faiz oranları gibi esas değişkenler üzerine muhtemel etkileri net bir şekilde rol oynamaktadır (Demirhan, 2007, s.17).

Açık piyasa işlemleri, hem defansif (koruyucu) hem de ofansif (dinamik) amaçlarla yapılabilir. Merkez bankalarınca, dışardan gelen dış kaynaklı faktörlere karşı parasal tabanı değiştirmeye ve banka rezervlerini korumaya yönelik yapılan işlemlere defansif açık piyasa işlemi denir. Merkez bankasının sadece parasal tabanını

yönlendirmek amacı olan işlemlere ise ofansif işlemler denir. Ancak bu iki türü birbirinden ayırt etmek oldukça güçtür (Akçay, 1997, s.21). Merkez bankaları, piyasadaki para arzını repo, ters repo, doğrudan alım ve doğrudan satım işlemleri yoluyla değiştirmektedir (Çelik, 2008, s.18).

Merkez bankası, doğrudan alım ve doğrudan satım işlemleri uygulayarak para arzında daimi bir değişimi gerçekleştirmeyi hedeflemektedir. Banka likiditelerinde ve para stokunda meydana gelen sürekli olmayan değişiklikleri stabilize etmek amacıyla ise repo ve ters repo işlemlerini uyguladığı görülmektedir (Birinci, 2011, s.24-25).

Açık piyasa işlemlerinde repo aracı, menkul kıymetlerin belli bir fiyattan satılan belli bir zaman sonra tekrar satın alınan ve bu işlemin satıcı için hem faiz gelirlerini hem de parasını tekrar elinde bulunduracağını gösteren tekrar satın alma sözleşmesidir. Bu menkul kıymetleri satın alan kişi belli bir zaman sonra bunları tekrar satarsa bu işleme de ters repo denilmektedir. Repo işlemleri belli bir zamanda bitirilebilir veya kesintisiz olabilir. Repo işlemlerinde döviz kullanılır ise bu işleme takas (swap) denilmektedir (Kepenek, 2012, s.226).

Doğrudan satım işlemi, merkez bankasının piyasadaki fazla likiditeyi çekmek için açık piyasa işlemleri cüzdanındaki kıymetleri (tahvil ve bono) bankalara veya aracı kurumlara satmasıdır. Bunun karşılığında bankalar ellerinde mevcut olan fazla likiditeyi merkez bankalarına temelli aktarırlar. Bunların sonucunda bankaların veya aracı kurumların toplam kaynakları azaltılır (Önder, 2005, s.70-71).

Doğrudan alım işleminde, merkez bankası likiditenin sürekli olarak olması gerekenden daha az olacağına inanıyorsa, bu eksikliği gidermek için bankalardan veya aracı kurumlardan menkul kıymet alır ve karşılığında bu kurumlara nakit aktarır. Bu işlem sonucunda bankaların ihtiyaç duyduğu varlıklara kalıcı olarak sahip olur ve faiz-enflasyon dengesi sağlanmış olur (Köse vd, 2015, s.264).

1.5.1.2. Reeskont oranı

Merkez bankasının dolaylı para politikası araçlarından bir diğeri reeskont oranıdır. Reeskont oranının kelime anlamı iskonto edilmiş yani bankaların cüzdanında yer alan vadesi dolmamış bir kıymetli evrakın süresi dolmadan önce kırdırılması sonucunda bankalara gerekli olan rezerv ihtiyacının karşılanması olarak ifade edilmektedir. Yürütülen reeskont politikaları sayesinde bankalara bir kaynak

sağlanırken bunun karşılığında merkez bankası faiz talep etmektedir. Bu faize de “reeskont faizi” denilmektedir (Arıcan ve Okay, 2014, s.10).

Reeskont oranı uygulaması, para piyasaların gelişmediği 1980’ler öncesinde önemli dolaylı para politikası araçları arasında yer almaktaydı. Reeskont işlemlerinin esas amacı, merkez bankasının kurumlar ya da kişiler için son borç verme kaynağı işlevini yerine getirmesidir. Bu uygulamayla birlikte bankalar, merkez bankasının belirlediği kısa vadeli senetleri, kabul edilen faiz oranlarında iskonto ettirerek gerekli olan likiditeyi sağlamış olurlar. Bu anlamda bankalar, piyasada aniden oluşabilecek panik ortamını da yatıştırırmaya çalışmaktadırlar (Metin, 2019, s.46-47).

Reeskont oranları piyasadaki hareketliliğe göre değişebilmektedir. Merkez bankaları, ekonomik duruma göre reeskont oranlarını aşağı ya da yukarı yönlü ayarlayarak faiz oranları ve para arzı üzerinde etkili olmaya çalışmaktadır. Örneğin enflasyonist eğilimlerin yüksek olduğu dönemlerde, reeskont oranlarının artırılması para hacminin daraltılmasına yardımcı olurken durgunluk dönemlerinde reeskont oranlarının düşürülmesi ise piyasanın canlanmasına ve parasal genişlemenin artmasına yardımcı olmaktadır (Tüyen, 2014, s.27).

Reeskont politikası, kredi talebini etkilemeyi hedefleyen bir politikadır. Reeskont oranlarındaki değişiklikler bankaların müşterileri için açtıkları kredi hacmi üzerinde de etki yapar. Bu politika kredilerin likiditesi ve esnekliği açısından önem arz etmektedir. Merkez bankası, bankalara üç çeşit kredi açar. Bu krediler: onarım kredisi, uyum kredisi ve dönemsel kredidir. Onarım kredisi, bir bankanın finansal anlamda önemli bir sorunla karşılaştığında merkez bankasının bu bankaya mali açıdan kredi desteği sağlamasıdır. Uyum kredileri, bankaların genellikle nakit sorununu çözüme kavuşmasında ve devamlı olmayan çabucak değişen mevduat hareketinde kullanılır. Dönemsel krediler ise bankaların piyasa koşullarının değişmesi sonucunda belli dönemlerde meydana gelen kredi hacminin genişlemesi ile merkez bankasınca bankalara sağlanan kredidir (Ayrancıoğlu, 1999, s.19).

Reeskont uygulamasının önemli özelliklerinden biri, bireylerin aldığı kararlar üzerinde psikolojik etki yaratmakla birlikte beklentileri değiştirmesidir. Merkez bankası reeskont oranlarında değişiklik yaptığında karar alıcı bireyler, piyasaya müdahale edildiği ve ekonomik durumun değişeceği şeklinde düşünmekte, spekülatif hareketlerin önü kesilmektedir. Fakat reeskont politikasının verimliliği çoğunlukla ticari bankaların finansman ihtiyaçlarına bağlıdır. Ticari bankaların kaynağa ihtiyaç duymadıkları bir durumda merkez bankasının reeskont oranlarının arttırarak bankaların kaynak talebinde

bulunma ihtimallerinin önüne geçmeyi hedeflemektedir. Kredi talep esnekliğinin az olduğu zamanlarda reeskont politikası çalışmamaktadır (Öztürk, 2011, s.156).

1.5.1.3. Zorunlu karşılık oranları

Bankalar ve finansal kuruluşlar, topladıkları mevduatların belli bir miktarını merkez bankası hesaplarında karşılık olarak saklamak zorundadırlar. Bankaların nakit ihtiyacını gidermek, borçları karşılama gücü ve güvenilirliğini sağlamak amacıyla merkez bankasının uyguladığı politikaya zorunlu karşılıklar politikası denir. Zorunlu karşılık oranları hem fiyat istikrarının sürdürülmesinde hem de finansal istikrarın korunmasında önemli bir para politikası aracıdır. (Serel ve Özkurt, 2014, s.62).

Zorunlu karşılık oranlarını açık piyasa işlemlerinden ve reeskont oranlarından ayıran özellik mevduat çarpanını etkilemesidir. Açık piyasa işlemleri ve reeskont oranları ise bankaların kaynaklarını etkilemektedir. Zorunlu karşılık oranlarında bir artırma veya azaltma durumunda para arzı çarpanı etkilenmektedir (Bilir, 2006, s.58). Zorunlu karşılıklarda bir azalma meydana geldiğinde para arzı artar, faiz oranları azalır ve bankaların daha fazla kredi vermesini beraberinde getirir. Kredilerin fazla verilmesi ve faiz oranlarının düşük olması hem üretici hem de tüketici açısından olumlu sonuçlar doğurmakla beraber büyümeyi de pozitif yönde etkilemektedir. Zorunlu karşılıklarda bir artış meydana geldiğinde, bankaların kredi kullandırma gücünde bir azalma meydana gelecektir. Bu durumda para arzında bir azalma ve faiz oranlarında bir artış olacak ve bu da yatırım ile büyümeyi de olumsuz etkileyecektir (Barışık ve Çetintaş, 2008, s.117-118). Zorunlu karşılık oranlarında en ufak değişiklik; para arzında ve stokunda büyük değişimlere sebep olmaktadır. Bu nedenle zorunlu karşılık oranlarında sıkça değiştirilmeye gidilmemektedir (Çelik, 2008, s.19).

Zorunlu karşılık oranlarının kullanımındaki nedenler, zaman içinde değişiklik gösterse dahi temelinde 3 amaç yer almaktadır: Likidite, parasal kontrol ve ihtiyat (tedbir). Zorunlu karşılık oranlarında likidite yöntemi önemli bir yer tutmaktadır. Piyasadaki likiditenin talep edilenden daha az ya da daha fazla olması halinde merkez bankası her iki yönde oluşan aradaki farkı giderip, piyasadaki dengesizliğin yol açabileceği faiz oranları veya döviz kurları üstündeki baskıyı önlemektedir. (Alper ve Tiryaki, 2011, s.2-3). Yani merkez bankaları zorunlu karşılıkları yükseltmek ve düşürmek vasıtasıyla kredilerin genişlemesinin kontrolünü ele alır, mevduatların süresini uzun tutarak likidite riskini en az seviyeye düşürmeye çalışır (Eroğlu ve Kara,

2017, s.65). Zorunlu karşılıklarının uygulanma gerekçelerinden ikincisi olan parasal kontrol amacının ise özellikle küresel kriz sonrası önemi artmıştır. Küresel kriz öncesi ve sonrası durumlarda makro-ekonomik istikrarı devam ettirmeye yönelik merkez bankasının kullandığı bir araçtır. Son olarak ihtiyat kavramı, en eski ve günümüzde finansal piyasaların gelişmesiyle önemini az da olsa yitirmiş olmasına rağmen bankalara olağan dışı durumlarda kullanılmak için ihtiyati bir kaynak sağlamaktadır. Fakat günümüzde farklı araçlarla (mevduat sigortası uygulamaları, likitide yükümlülükleri, bankacılık düzenleme faaliyetleri) daha fazla verim sağlandığı için zorunlu karşılıkların ihtiyati amacı giderek önemini kaybetmiştir (Alper ve Tiryaki, 2011, s.2-3).

Zorunlu karşılık oranları bankalara veya kredi alan kişilere bir nevi yüklenen gizli bir vergi olarak ifade edilebilir. Bankaların merkez bankasına yatırdığı zorunlu karşılıklar için herhangi bir faiz ödemesi yapılmadığından dolayı bu durum merkez bankası bankalardan karşılıksız kredi alıyor gibi yorumlanmaktadır (Ceylan, 2010, s.48).

Zorunlu karşılık oranlarının makroekonomik politikalara etkisi üç madde halinde incelenebilmektedir (Kurum ve Oktar, 2019, s.187-188):

1. Politika faiz oranları ve zorunlu karşılık oranlarının artışı kıyaslandığında, zorunlu karşılık oranlarının artışının sermaye girişlerini çekme ihtimali daha azdır. Yani ticari bankalar kredi faiz oranlarını artırdığı zaman toplam talep üzerinde baskıyı sınırlandıracaktır. Fakat mevduat faiz oranlarının sabit tutulması sermaye girişini engeller ve parasal genişlemeyi sınırlandırır.
2. Zorunlu karşılık oranı, faiz oranı politikasının etkinliğini güçlendirebilir.
3. Zorunlu karşılıklar, finansal hedeflerin karşılanması veya makroekonomik politikalarının istikrarını sürdürmesinde etkilidir.

1.5.2. Dolaysız (direkt) para politikası araçları

Merkez bankası dolaysız para politikası araçlarını kullanarak, uyguladığı politikaları piyasaların inisiyatifine bırakmayıp yasal yollarla gerçekleştirmektedir (Akçay, 1997, s.13). Başka bir deyişle merkez bankası tarafından mali kurumların finansal büyüklükleri (mevduat ve kredi miktarı) veya finansal fiyatları (faiz oranı) gibi parametreler üzerinden yaptıkları kısıtlamalar olarak karşımıza çıkmaktadır. Yani dolaysız kontroller merkez bankasının talimatları ile yürütülmektedir (Yiğit, 2002, s.1).

Temelde miktar ya da fiyat kısıtlamasına yönelik olan dolaysız para politikası araçları dispo­nibilite oranları, faiz ve kredi tavan kontrolleri, farklılaştırılmış iskonto oranları, selektif kredi kontrolleri, tüketici kredilerin kontrolü ve ikna yolu başlıkları altında incelenmektedir (Aslan, 2009, s.542-543).

1.5.2.1. Dispo­nibilite oranları

Çeşitli mali kuruluşların (ticari bankalar, banka dışı mali kuruluşlar), taahhütlerine karşılık olarak sahip oldukları fonlarının belli bir kısmını nakit veya nakit benzeri kıymetler olarak merkez bankası bünyesinde tutmak zorunda olduğu bir para politikası aracıdır (Koçyiğit, 2009, s.13).

Mevduat kabul eden bankalar taahhütlerine karşı dispo­nibl değerleri yani likiditesi yüksek veya kolayca paraya çevrilebilir değerleri hazırda tutmak zorundadırlar. Dispo­nibilite oranı belirlenirken bankaların dispo­nibl değerleri taahhütlerine oranlanır (Keyder, 2003, s.62).

Dispo­nibilite oranlarını belirlemek yetkisi merkez bankasına aittir. Bu oranın pay ve paydasında küçük değişiklikler yapıldığında bankaların fonları ve kredi hacimleri etkilenmektedir (Ayrancıoğlu, 1999, s.24-25). Eğer piyasadaki likidite düzeyinin ya da parasal hacmin daha da çok olması isteniyorsa merkez bankasınca dispo­nibilite oranı düşürülür. Bu düşüş de bankaların kredi olarak verilmeye hazır fonlarını artıracak için kaydi para miktarının da genişlemesini sağlar. Tam tersi bir uygulama için (kredi hacmini daraltarak parasal hacmi düşürmek) dispo­nibilite oranlarının artırılması yoluna gidilir (Akdiş, 2011, s.274). Dispo­nibilite uygulaması, bankaların aktif yapısı üzerinde etkili bir araçtır. Banka tarafından satın alınmış olan DİBS'lerin faiz oranı, piyasadaki faiz oranından daha düşükse, bu sayede fonların bir kısmı daha düşük maliyetle kamu sektörüne aktarılmış olmaktadır. Bankalar açısından ise bu durum fonlama maliyetlerinin artması sonucunu doğurmaktadır. (Önder, 2005, s.64).

Merkez bankası, zorunlu karşılık oranlarının zamanında toplanmaması veya eksik toplanması halinde bankalara cezai işlem (faiz) uyguladığı gibi dispo­nibilite oranları için de aynı cezai faizi uygulamaktadır (Ayrancıoğlu, 1999, s.24-25).

1.5.2.2. Faiz ve kredi tavan kontrolleri

Faiz oranları kontrolleri günümüz modern merkez bankacılığı sisteminde etkinliğini kaybetmiş olan para politikası aracıdır. Bu para politikası aracının günümüzde tercih edilmemesinin nedenlerinden birisi, merkez bankasının piyasada belli bir faiz oranının belirleyebilmesi hem çok zordur hem de dengesiz bir faiz oranının ekonomiye maliyeti oldukça fazladır. Ayrıca bankalar, merkez bankasının ön görmediği risk faktörünü, kredi fiyatını verdiklerinde oluşan risklere karşı esnekliğe ihtiyaç duyacaklardır. Merkez bankasının faiz oranlarına bu elastikiyeti sağlaması kredilere olan arzı ve talebi dengeleyecektir (Doğançay, 2013, s.37). Aksi halde merkez bankalarının bünyesinde olan faiz oranını, alternatif finansman araçlarından düşük tutması, banka mevduatlarının çekilmesine neden olmakta ve merkez bankalarının para stoku üzerindeki kontrolünü azaltmaktadır. Faiz oranları yüksek tutulduğunda ise bireylerin tüketim harcamalarında azalma ve ileriki dönemlerde faiz getirisinin yüksek olacağı öngörüsüyle tasarrufların faize yatırılması beklenmektedir (Öztürk, 2011, s.159).

Merkez bankasının, ticari bankaların açacağı kredi miktarına koyduğu limit, kredi tavanı olarak ifade edilmektedir. Örnek olarak merkez bankasının bankaların topladığı kaynak, öz kaynak ve diğer kaynakların % 70'i kadar kredi direktifi verilmişse buradaki %70 oranında kredi tavanını oluşturur. Farz edelim ki bankanın toplam kaynağı 100 milyon ise 70 milyon kredi tavanı olarak açabilmektedir. Merkez bankası tarafından bankalarca farklı ekonomik amaçlar için kullanılacak kredilere, kısıtlamalar getirmek mümkündür. Ekonomide para arzı denetlenmek istenildiği zaman kredi tavanı yükseltilir. Bu şekilde bankaların farklı ekonomik amaçlarla vereceği kredileri, miktar olarak sınırlandırmaktadır. Kredi miktarının kısıtlanmasıyla para arzı düşürülmüş olur. Ancak para arzı arttırılmak istendiğinde kredi tavanı azaltılır, bankaların kredi oranları arttırılır (Öner, 2015, s.12-13; Teber, 2018, s.22).

1.5.2.3. Farklılaştırılmış iskonto oranları

Merkez bankası tarafından ticari bankalara verdiği kredi için uygulanan faiz oranıdır (Demirhan, 2007, s.20). Farklılaştırılmış iskonto oranları belirlenirken, bankaların likidite ihtiyaçları, amaçları ve risk durumları gibi faktörler göz önüne alınmaktadır. Bu araç sayesinde bazı bankaların reeskont oranlarından daha fazla

yararlandırılması ve bazı iş sektörlerinin desteklenmesi hedeflenmektedir. Örneğin tarım kredisi veren bankaların reeskont kotaları yüksek tutularak bu sektöre daha fazla kaynak aktarılabilmektedir (Şahin, 2011, s.40). Bu bağlamda merkez bankası, sektörlerin gelişmesini teşvik edebilir veya caydırıcı olabilir. Böyle bir para politikası aracının olumlu sonuçlanabilmesi için bankaların merkez bankalarına sundukları senetlerin ciddi bir seviyede olması gerekir (Parasız, 1999a).

1.5.2.4. Selektif kredi kontrolleri

Selektif kredi politikası, belli amaçlar için belirli kuruluşlar tarafından uygulanmaktadır. Bu kuruluşlar, sektörleri belli kredilere yönlendirmeyi amaçlamaktadır. Bu politikayla bazı faaliyetleri teşvik edebilir veya bazı faaliyetleri de frenleyebilir. Ticari bankaların farklı ekonomik alanlar için alacağı kredilere merkez bankasınca sınırlamalar getirilebilir. İstenilen sektörlerle yönelimi sağlamak için kredi tavanları yüksek tutulur ve bu sektörlerle yönelim sağlanmış olur. Kredi tavanı sınırlaması banka temelinde de uygulanması mümkündür. Bu tavanlar bankaların mevcut kredilerine, sermayesine, mevduatlarına ve kredi alanlarına göre tespit etmektedir. Bu tarz önlemlerle para otoriteleri, ticari bankaların ellerinde bulunan fonların spekülatif eylem ve alanlara kaymasını da engellemeyi amaçlamaktadır (Kocağ ve Bakan, 2013, s.94; Lipsey vd., 1990'dan aktaran Şahin, 2011, s.38).

1.5.2.5. Tüketici kredilerin kontrolü

Merkez bankası, öncelikle konut ve bir takım dayanıklı tüketim mallarının taksitli satışlarında, alıcılar tarafından peşinen ödenecek asgari seviyedeki miktarı belirleyerek bu maksat ile verilen kredilerin vadesini ve faiz oranlarını değiştirebilir. Söz konusu uygulanan kontrol ile mallara olan talep azaltılabilir veya artırabilir (Ünal, 2015, s.28). Bunun yanında menkul kıymetlerin de vadeli satışı olabilmektedir. Örneğin senetlerin tutarının bir kısmı peşin ödenir, kalan kısmı için de borç alınabilir. Merkez bankası, birçok sektöre ait menkul kıymetlerin alımında ödenmesi gereken peşinatlarda değişiklik yaparak tasarruflara yönlendirmektedir (Aslan, 2009, s.543).

1.5.2.6. İkna yolu

İkna yolu uygulamasının alternatif isimleri arasında “açık ağız politikası” “ahlaki korkutma” ya da “açık sözlülük politikası” gibi kavramlar da bulunmaktadır. Bu uygulamada banka ve banka dışı finansal kuruluşların davranışlarını değiştirmesi için ikna yoluna başvurulmaktadır. Bu politikanın yasal bir dayanağı olmamakla beraber merkez bankası, bankaları kendi çıkarları doğrultusunda davranışlar sergilemesini ülke için faydalı olduğuna ikna etmeye çalışmaktadır. Bu bağlamda merkez bankasının temel amacı, bankaların kredi yaratma imkânını azaltmaktır. Sonuç olarak merkez bankasının getirdiği sınırlama ile bankalar, krediler için bir tavan uygulaması ya da faiz hadlerini artırma yoluna giderler (Ayrancıoğlu, 1999, s.28; Öztürk, 2011, s.162).

1.6. Alternatif Bir Araç Olan Rezerv Opsiyon Mekanizması (ROM)

Zorunlu karşılık oranları ve diğer para politikası araçlarıyla birlikte uygulanan ve alternatif bir para politikası aracı olan rezerv opsiyon mekanizması (ROM), Türkiye’ye özgü kullanılmaya başlanılan bir politika aracı olarak ekonomi literatüründeki yerini almıştır (Ergin ve Aydın, 2017, s.69).

Merkez bankasında uygulanan zorunlu karşılık oranındaki meblağın belli bir kısmı bankalarca yerel para cinsinden tutulmaktadır. Sistem, tutulan bu yükümlülüğünün yabancı para ya da altın cinsinden olmasına da izin vermektedir. Rezerv Opsiyon Mekanizması için şöyle bir örnek verilebilir: 10000 TL mevduat toplayan X bankası, zorunlu karşılık oranlarının %10 olduğu bir durumda 1000 TL’lik ($10000 \times \%10$) kısmı kasasında tutmak zorundadır. Rezerv opsiyon oranının 500 ve rezerv opsiyon katsayısının 20 olduğu varsayıldığı zaman 1000 TL olarak tutulan zorunlu karşılık oranlarının 500 TL’lik kısmı altın veya yabancı para cinsinden tesis edilebilecektir (Teber, 2018, s.61).

Son yıllarda yaşanan finansal ve makroekonomik istikrar üzerindeki oynaklığı sınırlandırmak, döviz rezervlerini güçlendirmek, bankaların likidite yöntemiyle esnekliğini daha da arttırmak ve krediler için ülkeye giren-çıkan fonlara karşı hassasiyetini azaltmayı sağlamak için rezerv opsiyon mekanizması araç olarak kullanılmaktadır (TCMB, 2012).

2. PARA POLİTİKASI ARACI OLARAK ZORUNLU KARŞILIK ORANI

İlk bölümde para politikası amaç ve araçları hakkında genel bilgiler verilmiştir. Önceki bölümde para politikası araçları içinde yer alan zorunlu karşılık oranı uygulamasına yönelik olarak kısa bir bilgi verilmiş ve bölüm içinde konu bütünlüğünün sağlanması amaçlanmıştır. İkinci bölüm kapsamında ise zorunlu karşılık oranı uygulaması hakkında daha detaylı açıklamalar yapılacak Türkiye’de uygulanan zorunlu karşılık sisteminin tarihsel gelişimi, uygulama alanları ve fonksiyonları üzerinde durulacaktır.

2.1. Türkiye’de Uygulanan Zorunlu Karşılık Sistemi Hakkında Genel Bilgiler

Türkiye’de zorunlu karşılıklara ilişkin esaslar TCMB’nin 1211 sayılı kanunun 40’ıncı maddesinin II numaralı fıkrasına dayanılarak çıkarılan 2005/1 sayılı tebliğle belirlenmiştir. Buna göre, özel cari hesaplar, vadesiz ihbarlı mevduatlar, mevduat/katılım fonu ve mevduatlar/katılım hesapları haricindeki diğer yükümlülükler zorunlu karşılık kapsamına alınmıştır. 17 Aralık 2010 tarihinde yapılan değişiklikle beraber bankaların kendi aralarında ve TCMB ile gerçekleştirdiği repo işlemlerinden sağlanan fonlar haricinde kalan yurt içi ve yurt dışı tüm repo işlemlerinden sağlanan fonlar da zorunlu karşılığa tabi tutulmuştur. Zorunlu karşılıkların süresinde eksik tesis edilmesi veya hiç tesis edilememesi durumunda TCMB, belirlediği kanun çerçevesinde eksik olan kısım için ya hesaplarda faizsiz mevduat tutulması ya da cezai faiz tahakkuk ettirmeye yetkili mercidir (Alper ve Tiryaki, 2011, s.1-2).

Zorunlu karşılıklar, bankaların pasiflerinde yer alan kredi, mevduat ve benzeri yükümlülüklerin belli oranının genellikle nakit ve faizsiz olarak Merkez Bankası’nda bloke edilmesidir (Akçay, 1997, s.19). Başka bir ifadeyle, banka ve finansal kuruluşların sahip oldukları mevduatlarının belli bir yüzdesini Merkez Bankası’ndaki rezerv hesaplarında tutulması zorunlu karşılık oranları olarak tanımlanmaktadır (Guluzade, 2019, s.99). Bu oran, yükümlülük çeşidine, para birimine ve vadesine göre değişebilmektedir. Merkez bankaları, bu oranı para politikası aracı olarak kullanabilmektedir (TCMB, 2022a).

Zorunlu karşılık oranları, açık piyasa işlemleri ve reeskont politikası araçlarından farklı olarak bankaların rezervlerini değil, mevduat çarpanını etkilemektedir. Diğer bir deyişle, Merkez Bankası zorunlu karşılık oranlarını değiştirerek, bankaların yaratabileceği mevduat miktarını etkilemektedir. Bu yüzden Merkez Bankası zorunlu karşılık oranlarını arttırınca banka çarpanı küçülmekte iken zorunlu karşılık oranlarını azaltılınca banka çarpanı büyümektedir (Paya, 2013, s.186). Para politikası uygulayıcıları bankaların zorunlu karşılık oranlarında değişiklik yaptığında bankaların kaydi para yaratma imkânlarını etkilemektedir. Zorunlu karşılık oranları arttırıldığında bankalarca yaratılan kaydi para azalma söz konusu olacağından para arzında azalma meydana gelecektir. Zorunlu karşılık oranları, bankaların varlıklarının belli bir kısmını risksiz ve likit olarak bulundurdıklarından dolayı kredi risklerini azaltmaktadır (Öztürk, 2011, s.157). Teoride zorunlu karşılık oranlarının para arzını etkilediği eşitlik, PA: para arzını PT: Para Tabanını m: parasal çarpanı c: hane halkının nakit tutma talebi ve r: zorunlu karşılık oranları olarak aşağıdaki gibi açıklanmaktadır (Talışlı, 2012, s.3).

$$PA = PT \times m \quad (2.1)$$

$$m = \frac{1}{c+r} \quad (2.2)$$

Merkez bankası, piyasadaki likiditeyi kıstak istediğinde bankaların kendisine yatıracağı zorunlu karşılık oranlarını artırmaktadır. Bu durum, bankaların mevcudiyetinde olan fonların büyük bir kısmını merkez bankalarına yatırımlarından dolayı hem kredi verecek fon miktarında düşüşü hem de fonların maliyetinde artışı meydana getirecektir. Bu durumda, düşük faizle kredi vermek bankaların kar etmesine yeterli olmayacaktır. Yüksek faizden kredi verilmesi de zorlaşacaktır. Böylece merkez bankası piyasada parasal anlamda darlık meydana getirebilecektir. Tam tersi durumda merkez bankası mevcut likiditeyi arttırmak istediğinde ise zorunlu karşılık oranlarını düşüreceklerdir. Bu durumda ise bankaların kredi verme kaynaklarında bir azalma söz konusu olmayacağı gibi maliyetlerinde de artış yaşanmayacaktır (Akdiş, 2011, s.273). Merkez bankasının elinde bulunan en önemli araçlardan biri olan zorunlu karşılık oranları piyasadaki tüm bankalar üzerinde aynı oranda etkili olmaya çalışmaktadır (Doğançay, 2013, s.52). Çünkü zorunlu karşılık oranlarındaki en ufak oynamalar dahi para stokunda ve rezervlerinde önemli değişikliklere neden olmaktadır. Bu küçük

değişiklikler çok büyük sonuçlar doğurduğundan Merkez Bankaları zorunlu karşılık oranlarını pek sık değiştirmezler (Paya, 2013, s.186).

Zorunlu karşılık oranı uygulamasının amacı esasen kredi arzını etkilemektir. Sermaye girişlerinin olduğu dönemlerde faiz oranlarının düşüşüyle kredi büyümesi meydana gelmektedir. Böyle bir durumda parasal otorite, zorunlu karşılık oranlarının yükseltilmesiyle kredi arzını sınırlayabilmektedir. Sermaye girişlerinin birden zayıfladığı ya da risk tehdidiyle karşılaşılan dönemlerde zorunlu karşılık oranlarının düşürülmesi kredilerde ani duruş riskini azaltabilmektedir. Zorunlu karşılıklar krediler üzerinde temelde iki kanaldan etki yaratmaktadır: doğrudan maliyet kanalı ve likidite kanalı (Kara, 2012, s.12). Maliyet kanalında, zorunlu karşılık oranlarındaki değişimler bankaların yükümlülüklerinin maliyetleri etkilemesi nedeniyle bankaların zorunlu karşılık oranlarındaki değişimleri kredi ve mevduat faizlerin arasındaki farkı göz önüne alarak telafi edilecek şekilde ayarlanmaktadır (Alper ve Tiryaki, 2011, s.4). Zorunlu karşılık oranlarındaki değişikliklerin bankalara maliyeti, mevduat faizi ile zorunlu karşılık oranının çarpımıyla elde edilmektedir. Örneğin, TCMB'nin 2010 Eylül ayından başlayarak zorunlu karşılık oranlarına faiz ödenmesine son vermesi ve Nisan 2011 itibarıyla zorunlu karşılıkların ağırlık ortalamasını %13,3 seviyesine çekmesi sonucunda doğrudan maliyet etkisi yaklaşık 100 baz puanına ulaşmıştır. Yani bankalar topladıkları her 100 TL'lik mevduat için 1 TL zorunlu karşılık maliyeti ödeyecektir (Başçı ve Kara, 2011, s.6-7). Maliyetlerin tamamı kredi faizlerine yansıtılsa bile kredi talebinde önemli değişiklikler olmayacaktır. Çünkü faizler esnek olmadığı için kredi talebinde belirgin farklılıklar oluşmayacaktır (Alper vd., 2011, s.10). Bu nedenle zorunlu karşılık oranlarındaki değişimlerin maliyet kanalıyla krediler üzerindeki etkisinin sınırlı kalacağı tahmin edilmektedir (Kara, 2012, s.12).

Zorunlu karşılık oranlarının ikinci kanalı olan likidite kanalı, zorunlu karşılık oranlarındaki değişimlerin bankaların kısa vadeli Merkez Bankası kaynaklarına olan ihtiyaçlarını değiştirmek suretiyle kredi verme davranışlarını etkilemesi aracılığıyla çalışmaktadır (Haznedaroğlu, 2014, s.101). Yani Merkez Bankasının kısa vadeli kaynaklardan yararlanma derecesine bakılarak likidite kanalının ne derece etkili olduğunu göstermektedir. Mevduatın ortalama vadesi kısa olduğundan likidite ihtiyacı Merkez Bankasının fonlarından karşılanabilmektedir. Bu durumda likidite kanalı işlemeyebilmektedir. TCMB'nin 2010 yılının sonundan itibaren kullandığı faiz koridoru ve likidite yönetimi politikası zorunlu karşılıkların ikame edilebilirlik düzeyini azaltmaktadır (Başçı ve Kara, 2011; Kara, 2012; Göver, 2014). Likidite kanalının

işlerliğini arttırmak için zorunlu karşılığa tabi yükümlüklerin vadelerine göre farklılaştırılması gerekmektedir. Dolayısıyla TCMB zorunlu karşılıkların likidite kanalının etkinliğini arttırmak amaçlı vade bazında farklılaştırmaya gitmiştir. Kısa vadeli fonlara olan bağımlılığını azaltmak adına zorunlu karşılıkları tamamlar nitelikte olan faiz koridoru aracını da kullanmıştır. Tüm bunlar neticesinde zorunlu karşılıklar maliyet kanalıyla değil de likidite kanalıyla etkili olmakla birlikte faiz koridoru sistemiyle bu etkiyi daha da güçlendirmektedir (Haznedaroğlu, 2014, s.101).

2.2. Zorunlu Karşılık Oranlarının Temel Fonksiyonları

Gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde zorunlu karşılık oranları farklı amaçlar ve farklı özellikler için kullanılmasına rağmen, genel kabul görmüş beş temel işleve sahiptir. Bunlar (Meulendyke 1992; Alexander, vd. 1995; Gray ve Hoggarth 1996'dan aktaran Önder, 2005, s.87):

- Bankacılık sisteminin riskini azaltmak,
- Para arzını ayarlamak,
- Kısa vadeli faiz oranlarının istikrarını desteklemek,
- Likidite yönetimini kolaylaştırmak,
- Senyoraj geliri elde etmek.

- **Bankacılık sisteminin riskini azaltmak:** Bankacılık kesiminin kredi ve vade riskini azaltmak amacıyla, varlıkların belirli bir oranının risksiz ve likit tutulması gerekmektedir. Zorunlu karşılıklarda banka varlıklarının bir kısmının Merkez Bankasında tutulması sağlanarak, ani ve aşırı mevduat çıkışlarına karşı bankaların korunması amaçlanmaktadır (Sözer, 2013, s.28-29). Gizli (örtük) vergi etkisi de yaratan zorunlu karşılık oranları Hazineye gelir sağlamanın yanı sıra bankalar faiz karşılığında toplamış oldukları mevduatın belli bir kısmını faiz ödmeden ya da düşük bir faiz oranıyla Merkez Bankasında tutarak, elde edeceği gelirden yoksun kalacaktır. Fakat Merkez Bankası bu fonları piyasaya sürmek yoluyla bir gelir elde ederse, oluşan bu kâr sene sonunda Hazineye aktarılmaktadır (Önder, 2005, s.87). Günümüzde bankacılık kesiminin risklerinin kontrol edilmesi için etkili önlemler alınıp bunların denetimi de Merkez Bankasının hakimiyetinde olmayan başka kurum ve kuruluşlarca

üstlenilmiştir. Bu sebeple zorunlu karşılıklarda bu fonksiyon önemini kaybederek yerini para arzının kontrolünü sağlamaya bırakmıştır.

- **Para arzını ayarlamak:** Merkez Bankası zorunlu karşılık uygulaması ile hem oluşabilecek kriz ortamında likit sıkıntısını düşürmeye çalışırken hem de para çarpanını etkileyerek para arzının ayarlamasını yapmaktadır (Yıldız, 2019, s.35). Bir başka ifadeyle bu politika aracı diğer para politikası araçlarından farklı olarak (açık piyasa işlemleri ve reeskont işlemleri) bankaların rezervlerini değil de mevduat çarpanını etkilemektedir. Merkez Bankası zorunlu karşılık oranlarını arttırdığında tedavüldeki para azalmakta ve bankaların kaydi para yaratma gücü engellenmektedir. Zorunlu karşılık oranlarının düşürülmesinde ise para arzı artmakta ve kaydi para yaratma gücü desteklenmektedir (Bilir, 2006, s.58).
- **Kısa vadeli faiz oranlarının istikrarını desteklemek:** Zorunlu karşılık oranlarının bir diğer fonksiyonu, likidite koşullarının değişmesine paralel olarak faiz oranlarının istikrarlı bir yapıya kavuşmasına katkıda bulunmasıdır. Mevduat hacmi değişikliklerinin piyasa likiditesi üzerindeki etkisi, bu mevduatın bir kısmının Merkez Bankasında zorunlu karşılık olarak ayrılmasından dolayı azaltılmış olur (Ünal, 2015, s.39).
- **Likidite yönetimini kolaylaştırmak:** Zorunlu karşılıklar Merkez Bankasının likidite yönetiminde de oldukça önemli görevler üstlenmektedir. Merkez Bankası piyasada oluşabilecek likiditenin talepten fazla ya da az olması durumunda zorunlu karşılıkları ayarlayarak bu fazlalığı veya açığı bertaraf ederek, ortaya çıkan dengesizliğin para piyasasındaki faiz oranları veya döviz kurları üzerindeki baskıyı engelleyebilmektedir (Alper ve Tiryaki, 2011, s.2; Robitaille, 2011, s.4).
- **Senyoraj geliri elde etmek:** Bankaların, merkez bankasına yatırdıkları zorunlu karşılıklara merkez bankasınca faiz ödenmemesi veya kredi getirisi adı altında düşük bir faiz ödenmesi durumunda kaynakların verimli bir ortamda değerlendirme imkânı ortadan kaybolmaktadır (Gündoğdu, 2022, s.52). Ayrıca Merkez Bankasında tutulan bu mevduatlar için faiz ödenmediğinden dolayı

bankaların fon maliyeti artmakta ve uyguladığı bu politika çerçevesinde kendi bünyesinde gelir elde etmektedir. Bu gelire de senyoraj geliri denilmektedir. Bu yönden bakıldığında zorunlu karşılıkların para politikası aracı olmanın yanı sıra gelir elde etme özelliği de olduğu görülmektedir (Yıldız, 2019, s.35).

2.3. Türkiye’de Zorunlu Karşılık Sistemi ve Uygulaması

Türkiye’de zorunlu karşılık sistemine ilişkin esas ve usuller 1211 sayılı Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası Kanunu’nun 40’inci maddesine dayanılarak çıkartılan 2005/1 sayılı ‘Zorunlu Karşılıklar Hakkında Tebliğ’ ile belirlenmiştir (TCMB, 2013).

Türkiye’de 2010 yılından itibaren Merkez Bankası’nın uyguladığı politika çerçevesinde, haftalık repo ihalelerinde kullanılan politika faiziyle birlikte zorunlu karşılık sistemi aktif olarak kullanılmaya başlanmıştır. Kredi hacminin, para arzının ve likiditenin yönetilmesi noktasında Merkez Bankası tarafından zorunlu karşılık uygulanmaya devam etmektedir (Gündoğdu, 2022, s.53).

2.3.1. Zorunlu karşılığa tabi yükümlülükler ve oranlar

Türkiye’de zorunlu karşılığa tabi yükümlülükler 25.12.2013 tarihli 2013/15 sayılı Zorunlu Karşılığa Tabi Tebliğ ile belirlenmiştir. Zorunlu karşılığa tabi yükümlülükler iki haftada bir Cuma günleri itibarıyla hesaplanmaktadır. Tebliğe göre, bankaların ve şirketlerin tabi oldukları muhasebe standartları ve kayıt düzeni baz alınarak, yurt dışı şubelerin yükümlülükleri dahil, Hazineye, Merkez Bankasına ve daha önce uluslararası anlaşmayla kurulmuş olan Türkiye’deki şube ve merkezlerine olan yükümlülükleri ile bankaların yurt içi bankalara olan yükümlülükleri hariç olmak üzere, zorunlu karşılığa tabi Türk Lirası (TL) ve yabancı para (YP) yükümlülükleri aşağıdaki gibi sıralanmaktadır (TCMB, 2013).

- Mevduat/Katılım Fonu
- Repo İşlemlerinden Sağlanan Fonlar (Borsa İstanbul Piyasalarında Yapılanlar Hariç)
- Kullanılan Krediler (Hazine Garantisiyle Sağlananlar Hariç)
- İhraç Edilen Menkul Kıymetler(Net)
- Sermaye Hesaplanmasına Dahil Edilemeyen Borçlanma Araçları

- Yurt Dışı Merkeze Yükümlükler (Net)
- Kredi Kartı Ödemelerinden Borçlar
- Müstakrizlerin Fonları

Türkiye’de zorunlu karşılık oranları tarihsel süreç içinde oran olarak değişiklikler yapılması yanı sıra vade ve yükümlüklerine göre de farklılaştırılmıştır. Bu çalışma hazırlandığı sırada en güncel haliyle Zorunlu Karşılıklar Hakkında Tebliğ Sayı: 2013/15’de Değişiklik Yapılmasına Dair Tebliğ (Sayı: 2022/25)’de Türk lirası (TL) ve yabancı para (YP) yükümlükleri için belirlenen zorunlu karşılık oranları aşağıda yer almaktadır:

Çizelge 2.1. Türk lirası ve yabancı para cinsinden zorunlu karşılık oranları

Mevduat ve Katılım Fonu (Yurt Dışı Mevduat ve Katılım Fonu Hariç)	Oranlar (%)
• Vadesiz, ihbarlı, 1 � aya ve 3 � aya vadeli	8
• 6 � aya vadeli	6
• 1 < yıl vadeli	4
• 1 � yıl vadeli	3
Müstakrizlerin Fonları	8
Diğer Yükümlükler (Yurt Dışı Bankalar Mevduatı/Katılım Fonu Dahil)	Oranlar (%)
• 1 � yıl vadeli	8
• 3 � yıl vadeli	5,5
• 3 > yıl vadeli	3
Yabancı Para (YP)	
Mevduat ve Katılım Fonu (Yurt Dışı Mevduat ve Katılım Fonu Hariç)	Oranlar (%)
• Vadesiz, ihbarlı 1 � aya, 3 � aya, 6 � aya ve 1 � yıla kadar vadeli	25
• 1 � yıl vadeli	19
Kıymetli Maden Depo Hesapları	Oranlar (%)
• Vadesiz, ihbarlı 1 � aya, 3 � aya, 6 � aya ve 1 � yıla kadar vadeli	26
• 1 � yıl vadeli	22
Müstakrizlerin Fonları	25
Diğer Yükümlükler (Yurt Dışı Bankalar Mevduatı/Katılım Fonu Dahil)	Oranlar (%)
• 1 � yıl vadeli	21
• 2 � yıl vadeli	16
• 3 � yıl vadeli	11
• 5 � vadeli	7
• 5 > yıl vadeli	5

Kaynak: TCMB, Zorunlu Karşılıklar Hakkında Tebliğ (Sayı: 2013/15)’de Değişiklik Yapılmasına Dair Tebliğ (Sayı: 2022/25).

Tablodan da anlaşıldığı üzere, Türkiye’de yer alan bankaların vadelerine göre farklılaştırma dikkate alınarak toplanan Türk Lirası ve yabancı para cinsinden mevduat ya da benzeri kaynakların belli bir oranı TCMB’ de tutulduğu görülmektedir. TCMB yaşanan makroekonomik konjoktöre göre zorunlu karşılık oranlarında indirim veya artırım yapmaktadır. Örneğin zorunlu karşılık oranları artırıldığında, krediye dönüşecek likidite azalacak hem de maliyet artışı nedeniyle kredi piyasaları daralarak iç tüketim azalacak ve enflasyonist eğilimler baskılanacaktır. Zorunlu karşılık oranları azaltıldığında ise tersi yönde etkilerle ekonomik canlanmaya katkı sağlanacaktır (Gündoğdu, 2022, s.55; Vural, 2013, s.29).

2.3.2. Zorunlu karşılıkların hesaplanması ve tesisi

Zorunlu karşılığa tabi yükümlülüklerin hesaplanmasında esas alınan dönem, tek bir günden oluşabildiği gibi birden fazla günü de içerebilmektedir. Hesaplama tarihinin tek bir günlük olması durumunda genellikle bir takvim ayının veya bir çeyreğin son günü olarak belirlenmektedir. Hesaplama döneminin birden fazla günden oluşması durumunda ise birbirini takip eden birkaç günden veya birden fazla takvim ayının veya çeyreklerinin son gününden oluşmaktadır. Hesaplama döneminin birden fazla günün tercih edilmesindeki etken, kuruluşların zorunlu karşılık tutarını azaltma girişimlerini zorlaştırmak ve operasyonel maliyeti arttırmaktır (Yavuzarslan, 2011, s.71).

Zorunlu Karşılığa tabi yükümlüklerin hesaplanma yöntemi, ilgili tebliğin 5. Maddesine göre aşağıda ifade edildiği şekildedir:

“Zorunlu karşılığa tabi yükümlülükler iki hafta da bir Cuma günleri itibarıyla hesaplanır. Cuma gününün resmi tatil gününe rastlanması durumunda, yükümlülüklerin hesaplanmasında bir önceki iş günü esas alınır. Repo işlemlerinden sağlanan zorunlu karşılığa tabi fonlar iki hesaplama tarihi arasındaki günlerin bakiyelerinin ortalaması alınarak hesaplanır. Merkez Bankası, yapılan denetim ve incelemeler sonucunda zorunlu karşılık yükümlülüklerinden kaçınmak için işlem yaptığı tespit edilen bankalardan ve finansman şirketlerinden, yükümlülüklerini iki hesaplama tarihi arasındaki günlerin bakiyelerinin ortalamasını alarak hesaplamalarını isteyebilir. Yabancı Para Yükümlülükler;

- Merkez Bankasınca alım satımı yapılan dövizler için yükümlülüklerin hesaplandığı tarihte Resmî Gazete’de ilan edilen döviz alış kurları,
- Merkez Bankasınca alım satımı yapılmayan dövizler için yükümlülüklerin hesaplandığı tarihten bir gün önce Merkez Bankasının internet sitesinde yayımlanan bilgi amaçlı döviz kurları,
- Kıymetli madenler için yükümlülüklerin hesaplandığı tarihte İstanbul Altın Borsasında oluşan ağırlıklı ortalama kıymetli maden fiyatları, fiyat oluşmaması halinde uluslararası piyasalarda oluşan ve İstanbul Altın Borsası tarafından ilan edilen fiyatlar esas alınarak Türk Lirası cinsinden hesaplanır.” (TCMB, 2013, madde 5).

Bir tesis dönemi, zorunluğa tabi kuruluşların gün sonu hesap bakiyelerinin, gün sonu bakiyelerinin tesis etmesi gereken zorunlu karşılık miktarını karşılayıp karşılamadığının belirlendiği günlerden oluşmaktadır. Söz edilen döneme ait zorunlu karşılıklar, yükümlülükler için ‘ortalama’ ve varlıklar için ‘bloke’ olmak üzere iki şekilde tesis edilmektedir (Altın, 2019, s.25).

Zorunlu oranların tesisi ile ilgili 2013 yılındaki 2013/15 sayılı tebliğin çalışma yazılırken en güncel verilerine göre, Türk lirası yükümlülükler için tutulması gereken karşılıklar en fazla % 0’ı ABD doları ve/veya Euro cinsinden, % 10’ u standart altın cinsinden, % 15’i işlenmiş hurda veya standart altın cinsinden tutulabilmektedir. Bu oranlar Merkez Bankasınca belirlenen dilimler ve katsayılar dikkate alınarak dönüştürülmektedir. Bu katsayılar ve dilimler aşağıdaki çizelgede yer almaktadır: (TCMB, 2022b).

Çizelge 2.2. Zorunlu karşılık oranının tesis edilmesi

İmkan Dilimleri (%)	Katsayı
Döviz İmkan Dilimi (0-0)	1,0
Altın İmkan Dilimi (0-10)	1,6
İşlenmiş veya Hurda Altın İmkan Dilimi (0-15)	1,0

Kaynak: TCMB, Zorunlu Karşılıklar Hakkında Tebliğ (Sayı: 2013/15)’de Değişiklik Yapılmasına Dair Tebliğ (Sayı: 2022/19)

Zorunlu karşılıkların tesis süresi 14 gündür. Bu süre yükümlülüklerin hesaplandığı tarihten iki hafta sonraki cuma günü başlayıp ikinci haftanın perşembe günü sonra ermektedir. Tesis süresinin ilk gününün resmî tatil gününe denk gelmesi

halinde, tesis edilemeyen kısımlara ilişkin yükümlölükler tatili izleyen ilk iş günü tesis edilmektedir. Merkez Bankası, zorunlu karşılık yükümlölüklerin hesaplanması ve zorunlu karşılıkların tesis süresini önceden duyurmak şartıyla değiştirebilmektedir. Ayrıca Merkez bankasının tespit edilen cetvellerle zorunlu karşılığa tabi yükümlölüklerin, hesaplanma tarihinden iki hafta sonraki Cuma günü saat 12.00'ye kadar Merkez Bankasına bildirilmektedir.(TCMB, 2013, Madde 8,9).

2.3.3. Zorunlu karşılıklara faiz ödenmesi

Zorunlu karşılıklar, yükümlölüğe tabi kuruluşlar üzerinde üç şekilde yük oluşturmaktadır: zorunlu karşılıklara gecelik piyasa oranları üzerinden faiz ödenmiyorsa fırsat maliyeti; likidite kaybı; zorunlu karşılık işlemlerinden doğan işlem maliyeti. Bu yükü azaltmak adına merkez bankaları 1980 ortalarında itibaren zorunlu karşılık oranları için faiz ödemesi yapmaya başlamış ya da faiz ödeme oranını arttırmışlardır (Yavuzarslan, 2011, s.74).

Merkez Bankası, 2001 yılında bankaların yükünü hafifletmek amacıyla Türk lirası zorunlu karşılıklara, 2002 yılında ise yabancı para olarak tutulan zorunlu karşılıklara faiz ödemeye başlamıştır (Keyder, 2003, s.58). 2008 yılına gelindiğinde yaşanan küresel krizin etkisiyle bu dönemde yaşanan olumlu gelişme olarak gözlemlenen ters dolarizasyon sürecini desteklemek ve Türk Lirası ve kredileri teşvik etmek amacıyla yabancı para zorunlu karşılıklara ödenen faiz uygulamasına son verilmiştir. Türk Lirası zorunlu karşılıkların faiz oranı ise arttırarak merkez bankasının gecelik borçlanma faiz oranını %75 seviyesinden %80 seviyelerine çıkarmıştır (TCMB, 2008). 23 Eylül 2010 yılında zorunlu karşılıklara ilişkin basın duyurusunda merkez bankaları, zorunlu karşılık oranlarını makro riskleri azaltıcı politika aracı olarak daha aktif bir şekilde kullanabilmek amacıyla Türk Lirası cinsinden zorunlu karşılıklara ödenen faiz uygulamasına son vermiştir (TCMB, 2010). Diğer taraftan 2014 yılında yurt içi tasarrufları güçlendirmek ve sağlıklı büyümenin desteklenmesi amacıyla zorunlu karşılıkların Türk Lirası cinsinden tutulan miktarı, 2015 yılında ise yabancı olarak tesis edilen yükümlölüklere ve rezerv opsiyonlara faiz ödenmeye başlanmıştır. Ancak 19.09.2019 tarihinden sonraki süreçte ise yabancı olarak tesis edilen yükümlölüklere faiz oranı uygulaması kaldırılmıştır (Eroğlu, Söylemez ve Alıç, 2016, s.74; TCMB, 2019). 2022 yılında Zorunlu Karşılık Oranlarına İlişkin Kararlara göre Türk Lirası

cinsinden tesis edilen zorunlu karşılıklara ödenen faiz %0 olarak belirlenmiştir (TCMB, 2022c).

2.3.4. Zorunlu karşılık yükümlülüklerinin yerine getirmemesi durumunda uygulanacak yaptırımlar

Banka ve şirketlere zorunlu karşılık yükümlülüklerini yerine getirmemesi durumunda iki cezai işlem uygulanmaktadır. Bunlardan birincisi zorunlu karşılıkların süresinde tesis edilememesi ya da eksik tesis edilmesi, ikinci cezai işlem ise yapılan incelemeler sonucunda zorunlu karşılıkların eksik hesaplandığının tespit edilmesi durumudur. Her iki durumda da eksik tesis edilen kısım için Türk Lirası zorunlu karşılıkların iki katı tutarında, yabancı para zorunlu karşılıkları ise üç katı ABD doları tutarında mevduat Merkez Bankası bloke hesaplarında zorunlu karşılıkların eksik tesis edildiği süreler dikkate alınarak faizsiz olarak tutulmaktadır. Faizsiz mevduat tutulmaması veya eksik tutulması durumunda eksik tesis edilen tutar kadar cezai faiz uygulanmaktadır. Cezai faiz oranı, zorunlu karşılık oranlarının ilgili dönemin bloke hesaplar için ilk günü, ortalama hesaplar için son günü Merkez Bankası tarafından ilan edilen en yüksek gecelik borç verme faiz oranının 1.50 katsayısı çarpımının sonucu bulunan orandır (TCMB, 2013, Madde 11).

2.3.5. Zorunlu karşılıkların bir sonraki dönemle ilişkilendirilmesi

Türkiye’de uygulanan sistem, beklenmeyen nakit çıkışların üstesinden gelinmesine yardımcı olmasını sağlamaktadır. Zorunlu karşılıkların belli bir yüzdesini aşmamak koşuluyla içinde bulunan dönemde eksik tutulan karşılıklar, bir sonraki dönemde tutulabilir, eğer fazla tesis söz konusu ise bir sonraki dönemin yükümlülüğü sayılabilmektedir. Bu uygulama hem olumlu olumsuz durumu beraberinde getirmektedir; olumlu tarafı zorunlu karşılığa tabi kuruluşların likidite yöntemlerine ek bir esneklik sağlarken, olumsuz yönü ise yükümlülükler yerine getirilmediğinden merkez bankalarının bu işlemleri yapmalarını zorlaştırmaktadır (Yavuzarslan, 2011, s.74).

3. TÜRK BANKACILIK SİSTEMİ HAKKINDA GENEL BİLGİLER

3.1. Banka Tanımı ve Ortaya Çıkışı

Bankalar, bireylerin ve kurumların biriktirmiş olduğu tasarrufları toplayarak, bu tasarrufları gelir getirici işlerde kredi olarak kullandıran, bireysel ve ticari ödemelere aracılık yapan, çek ve senet tahsili, para nakli ve emanet kabulü gibi farklı hizmetler sunan ve karşılığında faiz, masraf ve vadesiz mevduat geliri elde ekonomik kuruluşlardır (Yazıcı, 2011, s.1). Başka bir ifadeyle bankalar, fon talebinde bulunan kesimlere fon aktarımında bulunan, yatırım imkânı yaratan, finansal sistem ile ekonominin etkinliğini sağlamak gibi önemli görevler üstlenmiş kurumlar olarak ifade edilmektedir (Şakar, 2011, s.1).

Birçok ülkede benzer şekilde kullanılan “banka” sözcüğünün İtalyancadaki “banco” kelimesinden türediği ve sonrasında sözcüğünün banka olarak kullanıldığı tahmin edilmektedir. Ancak İtalyanca’daki “banco” kelimesinin anlamı masa, sıra, anlamına gelmektedir. Bankerlerin pazara götürülen masalar üstünde bankacılık işlemlerini yapmalarından dolayı bu ismi almış olduğu tahmin edilmektedir (Parasız, 1999b).

Bankacılık faaliyetleri, değişim aracı olan paranın henüz kullanılmadığı ilk çağlara kadar uzanmaktadır. O dönemlerde insanlar mallarını tehlikeden korumak için tapınaklarda saklamışlardır. Çünkü tapınaklar diğer yerleşim yerlerinden daha korunaklı olduğu için parayı tapınaklardaki din adamlarına emanet etmişlerdir. Fakat din adamları ellerindeki bu emanetleri atıl bırakmayıp ödünç vermişlerdir. Böylece tarihte ilk bankaların tapınaklar; ilk bankacılık işlemleri yapan kişilerin ise din adamları olduğu söylenmektedir (Yetiz, 2016, s.107-108).

3.2. Türkiye’de Bankacılığın Tarihsel Gelişimi

Türkiye’de bankacılık ilk olarak Osmanlı döneminde ortaya çıkmıştır. Ancak modern anlamda bankacılık faaliyetleri Cumhuriyetten sonraki dönemde başlamıştır. Bu bağlamda bankacılığın tarihsel gelişimini Osmanlı dönemi ve Cumhuriyet Dönemi olmak üzere iki ayrı dönemde incelemek daha uygun olmaktadır.

3.2.1. Osmanlı dönemi'nde bankacılık

Türkiye’de, bankacılığa dair Tanzimat dönemine kadar herhangi iz bulunmamaktadır. Bunun temelinde Türk halkının askerlik ve yöneticilik gibi pozisyonlarda görev alması sarraflık, yöneticilik, faizcilik ve ticaret gibi mesleklerin Gayrimüslim ve Türk olmayan kesimlere bırakmaları yer almaktadır. Bir başka sorun ise Avrupa’da gerçekleştirilen Sanayi Devrimi’ne ayak uydurulamaması ve dışa açık bir ekonomik düzenin olmamasıdır. (Parasız, 2007, s.19). Bununla birlikte Osmanlı Hazinesi o dönemlerde mali sıkıntılar yaşamaya başlamış ve bu ekonomik sıkıntıları çözmek için de sarraflardan ve Galata’daki bankerlerden borç para almıştır. Sarraf ve galata bankerleri tarafından yürütülen bu işlemlerle birlikte Osmanlıda bankacılık faaliyetleri de başlamış sayılmaktadır (Pınar ve Erdal, 2011, s.363).

Tanzimat Fermanının getirdiği zorunlu harcamaların karşılanabilmesi amacıyla 1839 yılında “kaime” olarak isimlendirilen ilk Osmanlı kağıt parası basılmıştır. 1847 yılında Osmanlı Devleti Galata Bankerlerinin ileri gelenlerinden ikisi ile anlaşp ilk banka niteliğinde olan Bank-ı Dersaadet diğer bir ismiyle İstanbul Bankasını kurmuştur (Sümer, 2016, s.488).

Cumhuriyetten önce bankaların çoğu yabancı sermaye tarafından ve yabancı ortaklarla kurulmuştur. Faaliyet gösteren bankaların amacı ise yabancı şirketlere finans konusunda rahatlama sağlamak olmuştur (Parasız, 1999b). Bu durumun en açık örneği 1856 yılında kurulan ve merkezi Londra’da olan İngiliz sermayeli Bank-ı Osmani (Osmanlı Bankası)’dır (Apak ve Tay, 2012, s.69).

1863 yılında Mithat Paşa, tarımda finansman sağlamak amacıyla zirai kredi sandığı olan “Memleket Sandıkları”nı kurmuştur. Bu sandıklar 1888 yılında Ziraat Bankası’na dönüştürülmüş ve ilk ulusal devlet bankası olmuştur (Takan ve Acar Boyacıoğlu, 2011, s.4).

1908 yılında II. Meşrutiyetin ilanından sonra milliyetçilik eğilimlerin çoğalması milli sermaye ile çoğu yerel ve tek şubeden oluşan bankaların kurulması sürecini başlatmıştır. Bu süreç I. Dünya Savaşı başladıktan sonra hız kazanmıştır (İncekara, 2011, s.83).

1923 yılına kadar 24 milli banka kurulmuştur. 10 tanesi kapanmış olup 14’ü ise Cumhuriyet döneminde faaliyetlerini sürdürmüştür (Şentürk, 2020, s.7).

3.2.2. Cumhuriyet dönemi'nde bankacılık

Cumhuriyet döneminde bankacılığın batı odaklı ilk adımları İzmir İktisat Kongresi'nde ortaya atılmıştır. Kongrede, bankacılığın gerekli olduğu, sanayi sektörünün desteklenmesi amacıyla sanayi bankalarının kurulması gerektiği, devletin bankacılık alanını özel kesimin eksik kaldığı durumlarda ikame etmesi gerekliliği ve kesinlikle milli bankaların sayıca arttırılması gerekliliği vurgulanmıştır (Bozkurt, 2019, s.10).

Cumhuriyet tarihinin Ulusal Bankacılık Dönemi olarak adlandırılan ilk on yılında İş Bankası'nın faaliyete geçmesi, Ziraat Bankası'nın anonim ortaklığa dönüştürülmesi, Sanayi ve Maadin Bankası ile Emlak ve Eytam Bankası'nın faaliyete geçmesi ve 1930 yılında Cumhuriyet Merkez Bankası'nın kurulması önemli gelişmeler arasında yer almaktadır. Bahsi geçen gelişmelere ilaveten 1923-1932 yıllarında bankacılık sektöründe küçük yerel bankaların kurulması da bu dönemin belirgin özelliğidir. Bu tarz yerel ölçekli bankalar özellikle tacirlerin kredi ve banka hizmeti ihtiyaçlarını karşılamak için kurulmuşlardır. Bölgesel bazda ihtiyaçların karşılanmasında olumlu yönde katkı sağlayan bu bankaların çoğu 1929 Dünya Ekonomik Buhranının olumsuz etkileri ve o dönemlerde Türkiye'de şube bankacılığının yaygınlaşması üzerine çalışmalarını durdurmak zorunda kalmışlardır (Parasız, 2007, s.20). 1929 Dünya Ekonomik Buhranından sonra hem dünyada hem de Türkiye'de müdahaleci devlet anlayışı etkisini göstermeye başlamış olup; özel sektör önderliğinde gelişen yaklaşımlar terk edilmiştir. Özellikle yabancı sermayenin ekonomi içindeki payı hem azalmış hem de niteliği değişmiştir. Ayrıca bu dönemde kârlılık azalmış olsa bile milli bankalar kâr etmeye devam etmiştir (Kazgan, 2004b).

II. Dünya Savaşı sonrasında 1945-60 yıllarında uygulanan liberal politikanın etkisiyle söz konusu dönem Özel Bankacılık Dönemi olarak adlandırılmıştır. Bu dönem günümüz özel sektör bankacılığının meydana geldiği yıllar olarak kabul edilmektedir. Tamamen liberal bir ekonomiye geçilmemiş olsa dahi, özel sektör eliyle kalkınma stratejileri amaçlanması, özel yatırımların hız kazanması gibi sebeplerden dolayı yeni ve özel bankaların kurulması gereksinim haline gelmiştir. Özellikle 1950 yılından sonra bir çok özel banka kurulmuştur. Türkiye'de 1960-80 dönemi Planlı Dönem olarak devam etmiş ve 1950 yıllara göre daha devletçi politikalar benimsendiği için bankacılık kesiminde de bu politikalara paralel gelişmeler yaşanmıştır (Yıldırım, 2020, s.72-73).

1980 sonrası dönem, Türkiye'nin dışa açıldığı ve bankacılık sisteminin liberalleştiği bir dönem olarak ifade edilmektedir. Özellikle 24 Ocak kararları sonrasında kısa vadede enflasyonu düşürmek ve ödemeler dengesindeki açıkları iyileştirmek, uzun vadede ise piyasa bazlı politikalar ve ihracata yönelik bir ekonomi politikasının oluşturulması amaçlanmıştır. Merkez Bankası'nın elinde olan döviz işlemlerinin ticari bankalarca yapılması, bankaların kendilerine ait döviz pozisyonlarını yönetebilmesi, ayrıca Türkiye'de oturan kişilerin ticari bankalara döviz hesabı açabilmeleri gibi düzenlemelerin yapılması bankacılık sisteminde önemli etkiler yaratmıştır. Buna karşın ilerleyen zamanlarda bireylerin ve firmaların Türk Lirasını terk etmesinden dolayı enflasyonist baskılar giderek artmıştır (Pamuk, 2020, s.265-267). 1990'lı yılların başında devletin, giderlerini karşılamak için vergileri artırmak yerine borçlanma yolunu seçmesi ve bunun karşılığında yüksek oranda faiz ödemek mecburiyetinde kalması bankacılık faaliyetlerini canlandırmıştır. Ancak ileriki dönemlerde bankacılık sisteminde serbest piyasa düzeni tam anlamıyla işlememiştir. Çünkü sermaye kaynaklarının etkin kullanılmaması, rant peşinde olan politikacıların ve iş dünyası kesiminin birlikteliğinin olması sonucu bankacılık sektörünün etkinlikten uzaklaşmasına neden olmuştur (Kepenek, 2012, s.240-241). 1990'lı yılların başında kamu kesiminde borçlanmaların artması rasyonel olmayan araçlarla dışa açık politikaların uygulanması 1994 Finans krizine yol açarak bankacılık sektöründe önemli derecede küçülme yaşanmasına neden olmuştur (Yıldırım, 2020, s.73). Türk bankacılık sektörünün 1900'li yıllarda en dikkat çekici özelliklerinden birisi, şube sayısında, banka sayısında, sektör ve istihdamdaki varlıkların toplamında ciddi artışların yaşanmasıdır. Öte yandan küçük ölçekli yabancı bankaların sayıca artması, piyasanın yabancı ve yerli girişlere açık hale getirilmesi, kredi ve mevduat faizlerinin serbest bırakılması rekabeti arttırmıştır (Oğuzhan, 2018, s.42-43). Ayrıca 1999 yılında bankacılık yasası çıkarılmış ve bağımsız mali düzenleme birimi olan Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu (BDDK) kurulmuştur (Kepenek, 2012, s.242). Türkiye'de 1994 yılında yaşanan krizin hasarlarını önlemek ve istikrarlı bir büyüme hedeflemek için 5 Nisan kararları yayınlanmıştır. Ancak 1997-1998 Asya ve Rusya krizlerinin yaşanmasıyla orta ve uzun vadeli istikrar programları hayata geçirilememiştir. 1999 yılına gelindiğinde Türkiye IMF (Uluslararası Para fonu) ile masaya oturarak Yakın İzleme Anlaşmasını imzalamış ve takiben Enflasyonu Düşürme Programı yayınlamış; ancak istenilen başarıya ulaşamamıştır. 2000 yılının ikinci yarısına doğru açık olan pozisyonları kapatmak için likidite ihtiyacı artmış ve faiz oranları yükselmiştir.

Bankacılık kesiminin problemlerinin yanında 1999 yılında imzalanan Stand-by anlaşmasının hedeflerinden olan enflasyonu düşürmek konusunda istenilen başarıyı yakalayamamış ve programa olan güveni iyice sarsmıştır. Bu nedenle Kasım 2000 krizine yavaş yavaş yaklaşmıştır (Eroğlu ve Aydın, 2015, s.475).

Kasım 2000 krizine bakıldığında güvensizlik ve huzursuzluk ortamından dolayı, bankaların açık pozisyonlarını kapatma yönelimine girmeleri TL'ye olan talebi arttırmış, artan talep yurt içi faizlerin artmasına sebep olmuştur. Ayrıca artan faizler, elinde hazine bonusu bulunduran bankaların risklerini yükseltmiş, uygulamada sabit döviz kur olması nedeniyle TL'nin sebep olduğu cari açılara işaret edilmiştir (Aydoğdu Bağcı, 2016, s.49). Kasım 2000 krizinin ülke ekonomisi içinde derin izler bırakmaması için kısa süreli ve geçici çözümler üretilmiştir. Ancak istenilen başarıya ulaşamamıştır (Cihangir, 2005 s.109). Kasım 2000 yılında başlayan bankacılık sektöründeki kriz, Şubat 2001 yılında döviz krizine bürünmüştür (Karaçor, 2006, s.388). Özellikle kasım ayının ilk yarısından sonra kısa vadeli faizlerin olağanüstü bir şekilde yükselmesiyle, hisse senedi tahvil ve bono fiyatlarında ani düşüş gözlenmiştir. Yabancı sermayenin hızlı bir şekilde ülke içinden çıkmasıyla, Merkez Bankası döviz talebini karşılamak mecburiyetinde kalmıştır. Uluslararası rezervlerde ciddi düşüşler yaşanmıştır. Bankacılık kesimindeki varlıklar ciddi kayıplara uğradığı için reel sektör, geri ödeme ve finansman konularında sıkıntıya düşmüştür. Ayrıca dönemin Cumhurbaşkanı ve Başbakanı arasında gerçekleşen bir tartışmada, ekonominin siyasetten bağımsız hareket etmemesi, siyasilerin davranış ve tutumlara yön bulmaya çalışmalarından dolayı 2001 krizini tetiklemiştir (Aydoğdu Bağcı, 2016, s.49).

2001 Şubat krizinden sonra bankacılık sektörü adına önemli gelişmeler yaşanmıştır. 2002-2007 yılları, bankacılık sektörü bakımından yapılandırma dönemi olarak ifade edilmektedir. Bankacılıkla ilgili yasal düzenlemeler uluslararası standartlara ve uygulamalara uygun hale getirilmiştir. 2005 yılında yeni Bankacılık Kanunu yürürlüğe girmiştir. Bankacılık sektörünün düzenlenmesi ve denetimine dair tüm yetki Merkez Bankası ve Hazine Müsteşarlığından alınıp, yeni kurulan BDDK'ya devredilmiştir (Arabacı, 2018, s.34). Özetle Türkiye ekonomisinde özellikle Kasım 2000 ve Şubat 2001 Krizi bankacılık sektörü açısından çok fazla önem arz etmiş; yaşanan krizler sonrasında bankacılık kesimine dair bir takım çalışmalar yapılmıştır.

2008 yılında ABD'de yaşanan küresel finans krizinden Türkiye ekonomisi de payını almıştır. Ancak 2001 krizinden sonra Türk bankacılık kesiminde getirilen düzenlemeler ve denetlemeler sayesinde Türk bankacılık sektörünün 2008 küresel

krizine hazırlıklı yakalandığı söylemek mümkündür (Bostan ve Bölükbaş, 2011, s.8). Bu nedenle Türkiye ekonomisinde istikrarlı ve güven ortamı oluştuğu için faaliyet gösteren Türk bankaları zamanla sermaye yapılarını güçlendirmiş ve verimlilikleri artmıştır (Coşkun ve Eken, 2015, s.129).

3.3. Bankaların Temel Fonksiyonları

Kuruluş amaçlarına ve faaliyet alanlarına göre bankalar farklı özelliklere sahip olabilmektedirler. Ancak yine de asgari düzeyde ortak bazı fonksiyonlara sahiptirler. Bu temel fonksiyonlar aşağıdaki gibi özetlenebilmektedir:

-Aracılık: Bankaların temel görevleri arasında yer almaktadır. Ekonomide mevcut olan tasarrufları yeniden biçimlendirmek amacıyla, tasarrufu elinde bulunduran kişiler ile yatırım yapmak üzere sermaye ihtiyacı olanlar arasındaki ilişki için köprü kurmayı sağlamaktadırlar (Şentürk, 2020, s.4).

-Kaynakların etkin kullanımını sağlama: Bankalar, temin edilen fon kaynaklarını ekonominin ve toplumun gereksinim duyduğu alanlara devrederek kaynakların yeniden tahsisine aracılık yaparken, atıl olan fonları ekonomiye devrederek, ekonomik gelişmeyle birlikte tarafların en yüksek faydaya ulaşmalarını sağlamaktadırlar. Bir başka deyişle, bankaların elinde bulundurdıkları kaynakları verimli ve kârlı alanlara, kültürel ve toplumsal açıdan öncelikli sektörlerle aktararak, kaynak kullanımını iyileştirmek, kaynak dağılımını etkilemekte, ekonomik büyümeye de yardımcı olmaktadır. Ayrıca topladıkları fonları kredi olarak kullandırırken oldukça seçici hareket ederek kaynakların etkin kullanımında aracılık görevini üstlenmektedirler (Yusubov, 2017, s.13-14).

-Kaynakların akıcılığını sağlama: Bankalar farklı vadelerde farklı zamanlarda topladığı fonlarla kredi vererek yatırım yapmak isteyenlere imkân tanımaktadır. Fonların yer değiştirmesi yeni yatırımlar için önem taşımakla beraber, fonların atıl kalmasını da önlemektedir (Şentürk, 2020, s.4).

-Kısa süreli fonları uzun süreli fonlara dönüştürmek: Bankalar topladıkları fon fazlalarını kredi olarak dağıtarak farklı girişimlerin ve yatırımların gerçekleşmesine olanak sağlarlar. Yatırım yapmak gibi planları olan kişiler, daha uzun vadeli kredilere ihtiyaç duyarlar. Bu bağlamda bankalar kısa vadeli fonları uzun süreli fonlara dönüştürerek, uzun vadeli kredilerin kullanımını, dolayısıyla uzun süreli yatırımların,

planların hayata geçebilmesi ve ekonomik kalkınmanın gerçekleşmesini sağlamaktadır (Özdemir, 2019, s.6).

-Kaydi para yaratma: Kaydi para, bankalar tarafından yaratılan ve üzerine çek yazılabilen vadesiz mevduatlardır. Başka bir ifadeyle, bankaların bilançosundaki mevduatlardan zorunlu karşılık oranları çıkarıldıktan sonra kredi olarak kullandıkları para olarak ifade edilmektedir (Yusubov, 2017, s.14).

-Finansal danışmanlık: Bankalar yatırımcılara ve piyasalara doğru ve bilinçli yatırım yapma konusunda finansal danışmanlık yaparak, paranın kârlı ve etkili bir şekilde yönetilmesini sağlamaktadır (Koç, 2019, s.27).

3.4. Banka Türleri

Bankalar bir önceki alt başlıkta da ifade edildiği üzere bazı ortak temel fonksiyonlara sahip olsalar da hem dünya üzerinde hem de Türkiye’de farklı türlere ayrılabilirler. Özellikle 1980’lerden sonra dışa açılma söz konusu olduğundan ekonomik gelişmelere, yeni stratejilere ve yapısal değişikliklere ayak uydurma çabaları söz konusu olduğu için ortaya çıkan ihtiyaçları gidermek adına çeşitli banka türleri meydana çıkmıştır.

-Merkez Bankası: Bankaların bankası olarak da kabul edilen Merkez Bankası’nın önemli görev ve yetkileri arasında banknot çıkarmak, para ve kredi hacminin kontrolünü sağlamak, paranın değerini korumak, ülke içindeki altın ve döviz rezervlerini tutmak, son ödeme mercii olmak, finansal risk zamanında ödünç vermek ve döviz kuru politikalarını yönetmektir (Öztürk, 2011, s.85). Merkez Bankasının asıl amacı fiyat istikrarını sağlamaktır. Fiyat istikrarı ile beraber düşük ve istikrarlı enflasyon oranı, yüksek ve istikrarlı büyüme hedeflerine de destek verebilmektedir (Parasız, 2011, s.86).

-Mevduat (Ticaret) Bankaları: Mevduat Bankacılığı, fon talep edenlere uygun fonların aktarılması görevinin yanı sıra genellikle kısa ve orta vadeli mevduat olarak topladıkları fonları ticari ve bireysel ihtiyaçların finansmanı için kullanırmak üzerine faaliyet göstermektedir. Nakdi ve gayrinakdi kredilerle birlikte, birçok bankacılık hizmeti sunan, tüm bu hizmetler karşılığında faiz, komisyon, masraf ve bankacılık düzeninin önemli bölümünü oluşturan bankalar olarak ifade edilmektedir (Yazıcı, 2011, s.43).

-Katılım Bankaları: 1980'lerin ikinci yarısından itibaren kurulmaya başlanan Özel Finans Kurumları (ÖFK) finans sektörü içinde önemli bir hale gelmiştir. Ancak 2005 yılında çıkarılan Bankacılık Kanunu ile birlikte ÖFK'lerin ismi "Katılım Bankaları" olarak değiştirilmiştir. Katılım bankaları, dini nedenlerden dolayı faiz almak ya da ödemek istemeyen kişilerin, tasarruflarını değerlendirmeleri, finansman gereksinimlerini karşılamaları ve modern bankacılık hizmetlerinden faydalanmaları amacıyla kurulmuştur (Günel, 2012, s.180-181).

-Yatırım Bankacılığı: Piyasada fon fazlasına sahip kişi ve kuruluşlardan, fon ihtiyacı olan kurumlara doğru yapılacak transferlerde aracılık yapmak, işletmelerin ihtiyaçları doğrultusunda orta ve uzun vadeli fon taleplerinin karşılanması amacıyla kurulmuştur (Takan, Acar Boyacıoğlu, 2011, s.62). Kurulan yatırım bankaları özellikle II. Dünya Savaşından sonra güçlenen sermaye piyasalarıyla gelişme göstermiştir. Yatırım yapan kişinin menkul kıymet satışını yapmak, tasarrufların yatırımlara yönlendirilmesini sağlamak, tasarruf yapan kişilere ve işletmelere danışmanlık yapmak ve şirketlerin ihraç edeceği menkul kıymetleri satın almak gibi temel fonksiyonlarından söz etmek mümkündür (Güney, 2013, s.18).

-Kalkınma Bankacılığı: Kalkınma bankacılığı özünde yatırım bankacılığına benzemekle birlikte, amacı ülkelerin kalkınması, yatırımların ve tasarrufların artırılmasıdır (Güney, 2013, s.17). Kalkınma bankacılığı daha çok sanayileşmek için uygun finansman kaynakları bulmada zorluk çeken gelişmekte olan ülkelerde faaliyetlerini sürdürürler. Bu tarz ülkelerde sermaye piyasası gerektiği kadar gelişmediği için uzun vadeli fon bulma görevini kalkınma bankaları üstlenmiştir (Koç, Bağcı ve Işık, 2016, s.228).

3.5. Bankacılık Sektöründe Riskler

Bankacılık faaliyetlerinde bankaların kârlılığını negatif yönde etkileyecek risklerin belirlenmesi, ölçülmesi ve uğradığı zararın hafifletmesi sürecine risk yönetimi denir. Risk yönetimi bütün bankalara uygulanırken, çeşitli risk faktörlerinin karşılıklı etkileşimleri de göz önünde bulundurulmalıdır. Bankacılık riskleri üç temel başlık altında toplanmaktadır: Kredi riski, piyasa riski, operasyonel risk (Leblebici Teker, 2006, s.3).

-Kredi riski: Bankaların kredi alacaklarının müşteriler tarafından geç ödenmesi veya geri ödenmemesi riskidir. Her iki husus da bankaların aktifinde azalma söz konusu

olduğu için bankaların borçlarını ödeme gücünde ve değerinde azalmaya sebep olacaktır (Koç, 2019, s.64). Kredi riskleri esasında bankalar için çok fazla önem arz etmektedir. Bankalar kredi vereceği müşterilerini seçerken onları değerlendirmekte ve hangi müşterisine ne kadar kredi vereceğine dair rapor tutmaktadır (Bağcı, 2013, s.37). Çünkü bankalar kredi verme kararını alırken, banka üzerinde dolaylı veya dolaysız kontrol yetkisi bulunanlar tarafından ve banka sahiplerine verilen kredilerde güçlü bir kontrol mekanizması zorunlu hale gelmektedir (Leblebici Teker, 2006, s.4).

-Piyasa riski: Bankaların bilanço içi ve dışı varlıklarının ve yükümlülüklerinin değerlerinde, piyasadaki dalgalanmaların hareket geçirdiği faiz, hisse senedi ve kur fiyatlarındaki değişimler sebebiyle maruz kaldığı risktir (Yarız, 2012, s.89).

-Operasyonel risk: Bu risk piyasadan çok yönetimdeki kişilerin yanlış kararları doğrultusunda sermayenin azalması ihtimali oluşan bir risk türüdür (Şimşek, 2007, s.33). Bir başka ifadeyle kredi veya piyasa riski dışındaki tüm risklerdir (Kurtuluş, 2011, s.8). Çalışanlar tarafından hatalı işlemler veya dolandırıcılık aracılığıyla bankaların zarar ettirilmeleri olasıdır. Bu nedenle bankadaki idari yapılanmada operasyonel risklere karşı denetleyici önlemler alınmalıdır (Demir, 2015, s.25).

3.6. Bankacılık Sektörünün Kârlılık Göstergeleri

Kârlılık işletmeler için hayati önem taşır; çünkü işletmeler kâr yarattıkça yaşarlar. Bankalar için de aynı durum söz konusudur. Bankaların kârlılık konusunda gösterdiği performans aynı zamanda banka yönetiminin başarısını da göstermektedir (Gülhan ve Uzunlar, 2011, s.343). Bankaların en önemli kârlılık göstergelerinden olan ve bu çalışmanın analiz kısmında da yer alan Net Faiz Marjı (NIM), Aktif Kârlılığı (ROA) ve Özkaynak Kârlılığı (ROE) aşağıda açıklanmaktadır.

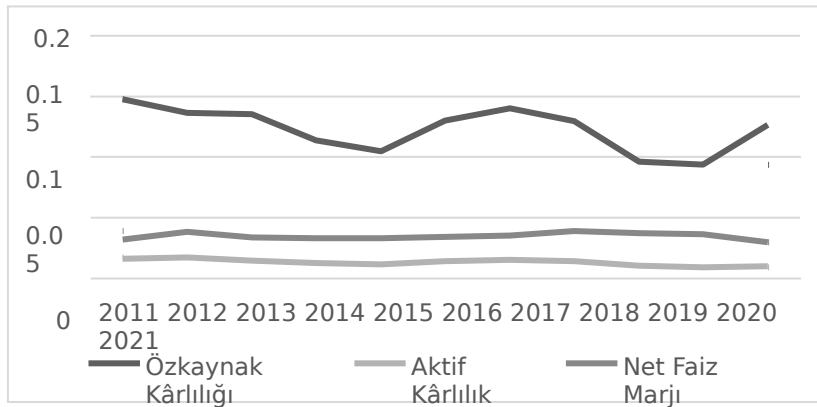
Net Faiz Marjı (Net Interest Margin - NIM): NIM bir hesap dönemi içinde elde edilen faiz gelirleriyle faiz giderleri farkının toplam aktiflere oranlanmasıyla bulunmaktadır. Bankaların fon aktarımında aracılık ederken elde ettiği kâra dolayısıyla bu faaliyeti ne derecede başarıyla gerçekleştirdiğine dair izlenim sunmaktadır (Özdemir, 2019, s.102). Bir başka ifadeyle NIM, bankacılık sistemindeki aracılık fonksiyonun yarattığı maliyeti ve bankacılık sisteminin etkinliğini gösterir. NIM'in artması genel olarak bankaların, kâr marjlarının yükselmesiyle ve bankacılık sisteminin istenilen istikrarda olmasıyla ilişkilidir. Öte yandan NIM'in artması riskli kredilerin artmasına ve

bankacılık sisteminin rekabetten ve etkinlikten uzaklaşmasına da yol açabilmektedir (Taşkın, 2011, s.293).

Aktif Kârlılığı (Return on Assest - ROA): Bankaların mevcut varlıklarla hem ne kadar kâr üretebildiğini hem de bu varlıkların ne kadar etkin kullanıldığını ifade etmektedir (Reis, Kılıç ve Buğan, 2016, s.22). ROA oranı, net kârın toplam aktiflere oranlanmasıyla bulunur. ROA'nın büyüklüğü, bankaların ölçeğine göre değişmektedir. Bazı zamanlarda küçük bankaların aktif kârlılığı büyük bankaların oranını geçerken bazı durumlarda ise tam tersi durum söz konusu olmaktadır (Aksoy, 2018, s.101).

Özkaynak Kârlılığı (Return on Equity - ROE): Bankanın hissedarlarının koymuş oldukları özkaynak fonundan ne kadar kâr ettiğini, başka bir ifadeyle sermayedarların bankaya koymuş oldukları sermayenin kârlılığını inceleyen bir orandır. Bu oran, vergi sonrası net kârın toplam özkaynağa oranlanmasıyla bulunmaktadır (Koç, Bağcı ve Işık, 2016, s.232). ROE, önem içinde özkaynakların ne ölçüde kârlı kullanıldığını göstermekle beraber özkaynakların kazanma gücünü ortaya koymaktadır. Hissedarların temel amacı firma değerinin artırılması olduğundan dolayı firmanın bir birimlik özkaynağının ilgili dönemde ne kadar kazanç sağladığı önemli bir gösterge olarak ifade edilmektedir (Birkan, 2015, s.14). Aktifler içinde özkaynak oranının fazla olması beklenir, bu oran düşük ise bankalar dış fonlara ihtiyaç duymaktadır. Ayrıca, özkaynağı yüksek olan bankaların borç ödeme maliyeti azalır ve iflasla karşılaşma riski daha az olduğu düşünülmektedir (Ata, 2009, s.142).

Şekil 3.1'de Türkiye'deki mevduat bankalarının toplulaştırılmış bilanço verileri kullanarak söz konusu üç kârlılık oranı bir arada gösterilmiştir.

Şekil 3.1. 2012-2021 döneminde mevduat bankalarının kârlarındaki değişim

Kaynak: BDDK verilerine dayanarak yazar tarafından hazırlanmıştır.

Özsermaye kârlılığı aslında özkaynağın ne kadar aktif kullanıldığını gösterir. Banka yıllar itibariyle kârlılığını arttırmış ve bunu sabit özsermaye ile yapmışsa olumlu yorumlanmaktadır. Ancak özsermaye artarken kârlılık aynı oranda artmaz veya düşük oranda artar ise bu durum olumsuz yorumlanır ve firmanın kaynaklarını aktif kullanmadığı anlamına gelir. Şekil 3.1’de Türkiye’de mevduat bankalarının toplam özsermaye kârlılığının 2011 ve 2015 dönemi arasında azalış trendinde olduğu görülmektedir. 2017 yılına kadar bir yükseliş yaşanmış olsa da, bu tarihten sonra yeniden bir düşüş olmuş ve özkaynak kârlılığı 2019-2020 yıllarında 2015 seviyesinin bile altında kalmıştır.

Aktif kârlılık da aynı aktif kalemi bilançosunun pasif tarafında yer alan ve bir yıl ya da kısa sürede nakde dönüşmesi beklenen kısmı ifade eder ve firmanın aktiflerinin gelir elde etmede ne kadar etkili olduklarını göstermektedir. Aktif kârlılık dönem boyunca stabil bir görünüm sergilemiştir.

Net faiz marjı, bankalarca mevduatlara ödenen faiz oranı ile kredi verirken uyguladıkları faiz oranı arasındaki fark olarak tanımlanmaktadır. Gelişmiş bankacılık sisteminde faiz marjının düşük olması olumlu yorumlanmaktadır. Türkiye’de 2011-2021 yıllarına bakıldığında aktif kârlılık gibi net faiz marjının da stabil bir görünüm sergilendiği görülmektedir.

4. ZORUNLU KARŞILIK ORANLARININ MEVDUAT BANKALARIN KÂRLILIĞI ÜZERİNDEKİ ETKİSİNE İLİŞKİN UYGULAMA

Finansal sistemin önemli bir kısmını oluşturan bankacılık sektörü, fon arz ve talep edenleri bir araya getirerek kaynak aktarımı rolünü üstlenmektedir. Bankacılık sisteminin sahip olduğu bu rol, ekonominin büyüme ve kalkınmasına büyük bir katkı sağlamaktadır. Bankaların sahip oldukları fonksiyonları sağlıklı olarak gerçekleştirebilmeleri, bankaya özgü içsel unsurların yanı sıra makro ekonomik göstergeler gibi dışsal unsurlara da bağlıdır.

Yakın dönem incelendiğinde 2010 yılında faiz oranlarındaki düşüş neticesinde banka kredilerine olan talebin arttığı, bu durumun da enflasyon üzerinde baskı yarattığı görülmüştür. Merkez Bankası 2010 yılının son çeyreğinde yüksek enflasyon ortamının oluşmasını engelleyebilmek amacıyla zorunlu karşılık politikasını aktif olarak uygulamaya başlamıştır. Zorunlu karşılık oranları, bankaların maliyet yükünün yükselmesine ve likidite problemi ile karşı karşıya kalmalarına neden olmuştur. Bununla birlikte, uzun dönemde zorunlu karşılık oranlarının artması bankaları daha güvenli hale gelmelerine imkân sağlamıştır (Bektaş ve Gökçen, 2011, s.364).

Bu bölümde mevduat bankaları özelinde 2011:Ç1-2022:Ç1 dönemi için zorunlu karşılık oranlarının bankaların kârlılığı üzerindeki etkisine yönelik gerçekleştirilen ampirik bulgular ortaya konulacaktır. Bu kapsamda ilk olarak konuya yönelik literatür taraması yapılarak daha önceki çalışmaların ampirik bulguları özetlenecektir. Ardından veri seti ve uygulanacak ekonometrik model hakkında bilgi verilecek ve son olarak analizlerden elde edilen sonuçlar raporlanacaktır.

4.1. Literatür

Bu çalışmada Merkez Bankası'nın para politikası araçlarından biri olan zorunlu karşılık oranlarının bankaların kârlılığı üzerindeki etkisi araştırılmıştır. Özellikle 2010 yılı sonrasında zorunlu karşılık politikalarında yapılan değişiklikler nedeniyle çalışmalar bu dönemden sonra yoğunlaşmıştır. Ancak literatüre bakıldığında zorunlu karşılık oranlarının tüketici kredileri, GSYİH ve yatırımlar, finansal istikrar gibi pek çok değişkenlerle analiz sonuçlarına ulaşılabilir iken zorunlu karşılık oranları ile bankaların kârlılığı ele alan çalışmaların az olduğuna rastlanmıştır.

Demirgüç-Kunt ve Huizinga (1999), 1988-1995 yılları arasında 80 ülkenin banka verilerini kullanarak, makroekonomik parametrelerin banka kârlılığı üzerindeki etkisini incelemiştir. Enflasyon, GSYİH, faiz oranları gibi değişkenler üzerinden bankaların kârlılığı üzerindeki etkisine bakılmıştır. Bunlar arasından faiz oranları ile bankaların kârlılığı arasındaki ilişki, gelişmekte olan ülkeler için olumlu yönde olduğu sonucuna varılmıştır.

Türker Kaya (2002), 1997-2000 yılları arasındaki verileri ele alarak kamu ve özel sektör bankaları olmak üzere 44 banka üzerinden çalışma yapmıştır. Türk bankacılık sisteminde kârlılığın belirleyicilerini (net faiz marjı, aktive göre getiri, öz kaynağa göre getiri) Panel Veri analiz yöntemini kullanarak incelemiştir. Bu araştırmayı mikro ve makro ölçekli olarak iki aşamalı gerçekleştirmiştir. Buna göre mikro ölçekli değişkenlerden özkaynaklar, likidite, personel harcamaları ve mevduatlar üç değişken için de anlamlı çıkmıştır. Piyasa payı değişkeni özkaynaklar ve net faiz marjı için, kötü aktifler ve krediler aktif için, menkul değerler cüzdanı ve yabancı para pozisyonu da özkaynaklar için anlamlı çıkan diğer değişkenler olmuştur. Makro ölçekli olarak ise enflasyon ve konsolide bütçe açığı her üç kârlılık göstergesi için de anlamlı iken, özkaynaklarda bu ikisine ek olarak reel faiz de anlamlı bulmuştur.

Karim vd. (2006), Malezya'da 1970-2003 yılları arasındaki verileri ele alarak para politikalarının banka kredileri üzerindeki etkisini VAR yöntemini kullanarak incelemişlerdir. Bu çalışmada Malezya'da 1997 yılında ortaya çıkan mali kriz öncesi ve sonrası uygulanan daraltıcı para politikaların ticari bankaları nasıl etkiledikleri araştırılmıştır. Elde edilen bulgular, uygulanan daraltıcı para politikalarının tüm sektörler üzerinde olumsuz etki bıraktığını göstermiştir.

Rao (2006), Hindistan'da 1991 yılında başlanan finansal piyasa reformları kapsamında ülkede uygulanan para politikalarının bankaların kârlılığı üzerindeki etkilerini 1995-2000-2003 yıllarını baz alarak incelemiştir. Çalışmanın sonucunda regresyon analizi yapılarak kamu sektöründe bankaların borçlanma seviyelerinin banka kârlılıklarına pozitif etkisini görürken, özel sektörde ise değişkenlerin negatif etkisi görülmüştür.

Demiralp (2008), parasal aktarım mekanizmasında paranın rolünü Türkiye için 2001-2007 yılları aralığında VAR yöntemini kullanarak incelemiştir. Bu çalışmadaki amaç, bankaların borç verme kanalı ile parasal çarpan modelinin Türkiye'de çalışıp çalışmadığını görmek olmuştur. Mevduat kaybının söz konusu olduğu durumlarda mevduat dışı kaynaklara alternatifler olmadığından parasal çarpan ve banka borç verme

kanalı devreye gireceği bulgusu elde edilmiştir. Öngörüldüğü şekilde parasal çarpan modeli ve bankaların borç verme kanalı Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerde işleyecek olup banka kredilerinin esas belirleyicisinin zorunlu karşılığa tabi mevduatlar olduğu sonucuna varılmıştır.

Barışık ve Çetintaş (2008), 1987-2004 yılları arasında Türkiye’de ilk defa zorunlu karşılık oranlarındaki değişimler ile büyüme ve yatırımlar arasındaki ilişkiyi, zaman serileri analizini kullanarak incelemişlerdir. Çalışmanın sonucuna göre kısa ve uzun dönemli olmak üzere sonuçlar elde etmişlerdir. Kısa dönemde, zorunlu karşılık oranlarındaki değişim ile büyüme ve yatırımlar arasında anlamlı bir ilişki olmadığını ortaya koymuşlardır. Yani kısa vadede yatırımları ve büyümeyi yönlendirmede etkin bir politika aracı olmadığını göstermişlerdir. Kısa dönemde zorunlu karşılık oranlarındaki değişim büyüme ve yatırımı etkilemekten ziyade bankacılık kesiminin likiditesini etkilemek için yapıldığı görüşünü savunmuşlardır. Uzun dönemde ise zorunlu karşılık oranları ile büyüme ve yatırımlar arasında anlamlı yani pozitif bir ilişki ortaya koymuşlardır. Son olarak uzun dönemde İstanbul Menkul Kıymetler Borsası (İMKB) kazançları ve yatırımlar arasında negatif, büyüme ile pozitif bir ilişki gözlemlemişlerdir.

Çoban ve Şahin (2011), Türkiye’de 1990-2010 yıllarını ele alarak Merkez Bankası’nın uyguladığı para politikasının, bankaların kârlılıkları üzerindeki etkisini Albaraka-Türk, Yapı Kredi, Vakıflar Bankası üzerinden ayrı ayrı incelemişlerdir. Analizde uygulanan açıklayıcı değişkenler; banka mevduat faiz oranı, dispoñibilite oranı, reeskont oranı ve zorunlu karşılık oranlarıdır. Yapılan eşbütünleşme ve nedensellik analizinin sonucuna göre sadece Vakıflar Bankası’na ilişkin modelin anlamlı sonuç verdiği görülmüştür. Analizde izlenen değişkenlerden yalnızca zorunlu karşılık oranı Vakıflar Bankasının kârlılığını pozitif yönde etkilemektedir.

Yavuzarslan (2011), Türkiye’de faiz dışı araçlardan biri olan zorunlu karşılıkların, merkez bankaları tarafından, kredi verilebilir fon miktarının kontrol edilmesi aracılığıyla kredi genişlemesi ve daralması dönemlerinde kullanılabilirliği ve mevduat hacmi üzerindeki etkilerini test etmiştir. 2008 yılında 31 banka, 2010 yılında ise 26 bankaya ait kredi mevduat verileri toplanmıştır. Bağımlı değişkenler Kredi/Toplam Aktifler ile Mevduat/Toplam Aktifler olarak tanımlanmıştır. Yapılan analizin sonucuna göre zorunlu karşılıkların kredi hacmi üzerindeki etkisi kısıtlı kalmıştır. Maliyet kanalıyla etkisini görmek için uygulanan analizde ise zorunlu karşılık oranlarının diğer para politikası araçlarıyla eşgüdömlü kullanılması halinde daha pozitif sonuçlar doğuracağı tespit edilmiştir.

Talash (2012), Türkiye'deki bankaların zorunlu karşılık tutma kalıpları rezerv yönetimi optimizasyonunu hesaplamaya yönelik bir çalışma yapmış ve 2005-2010 yılları arasında 140 adet zorunlu karşılık tesis dönemi günlük rezerv verisi kullanmıştır. Çeşitli değişkenlerin (Ramazan ve Kurban bayramları, gün etkisi, Hazine maaş ödemeleri, DİBS ihaleleri vb.) bankaların tuttıkları günlük fazla rezerv üzerindeki etkileri Otoregresif Hareketli Ortalama (ARIMA) yöntemi ile tespit etmeye çalışmıştır. Çalışmanın sonucuna göre Türkiye'de bankacılık sisteminde etkin bir şekilde zorunlu karşılık yönetiminin yapılamadığı ve tesis dönemlerinde zorunlu karşılık oranlarının yüksek bir oranda atıl kaldığı tespit etmiştir.

Sözer (2013), Türkiye'de zorunlu karşılık politikasının banka bilanço büyüklükleri (mevduat, krediler, repo, para piyasasına borçlar) üzerindeki etkisini incelerken, 2007-2012 yılları arasındaki çeyrek verileri kullanarak doğrusal regresyon analizi yapmıştır. Zorunlu karşılık oranının TL cinsinden mevduat olan alınan kredi, repo ve para piyasasına borçlar değişkenleri arasında güçlü bir ilişki söz konusudur. Fakat TL cinsinden olan alınan kredilerin zorunlu karşılık oranları üzerindeki etkisinde anlamlı bir ilişki bulunamamıştır. Bunun nedeni ise, alınan krediler kaleminde uluslararası piyasalardan sağlanan kredilerinin ağırlığının çok yüksek olduğudur. Çünkü yabancı para, uzun vadeli ve daha az maliyetlidir.

Hazar ve Yenice (2015), Türkiye'de 2007-2013 yılları arasındaki aylık verileri ele alarak zorunlu karşılık oranlarındaki değişikliğin bankaların kaynak kullanım yapısına olan etkisini incelemişlerdir. Öncelikle regresyon analiziyle birlikte zorunlu karşılık oranlarını hem ulusal para cinsinden hem de yabancı para cinsinden ele alınmış olup banka bilançolarında değişime yol açıp açmayacağına bakılmış, olası bir değişimde ise yönü ve geleceğe ilişkin etkileri tespit etmeye çalışılmıştır. Regresyon analizinin ardından bağımsız değişkenlerin bir arada nasıl hareket ettiklerini görmek adına faktör analizi uygulanmıştır. Tüm bunlar neticesinde zorunlu karşılık politikalarındaki değişiklik TL cinsinden kalemlere bakıldığında en fazla TL kredi hacmi ve TL mevduatı etkilemekle birlikte TL repo işlemlerinin de büyük oranda etkilendiği görülmüştür. YP cinsinden bakıldığında ise YP Nakit Değerler, YP repo, YP Merkez Bankasının borç kalemleri ve YP Nakit Değerler gibi kalemlerin zorunlu karşılık oranlarıyla ilişkisinin yüksek olduğu sonucuna varılmıştır.

Eroğlu vd. (2016), Türkiye'ye yönelik çalışmalarında 2008 küresel krizinden sonra Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası'nın etkin olarak kullanmaya başladığı zorunlu karşılık oranlarının tüketici kredileri üzerindeki etkisini incelemişlerdir. Yapılan

bu çalışmada En Küçük Kareler (EKK) yöntemini kullanmışlardır. Analizin sonucuna göre zorunlu karşılık oranlarının tüketici kredilerini sınırlamada ve kontrol etmede tek başına yeterli olmadığını ifade etmişlerdir. Bu nedenle zorunlu karşılık oranları ile birlikte diğer para politikası araçları eş güdümlü kullanılmasını önermişlerdir.

Tunalı ve Yalçınkaya (2016), 2010-2016 yılları arasındaki aylık verilerle Türkiye’de uygulanan geleneksel olmayan para politikası araçları ile enflasyon ve reel döviz kuru arasındaki ilişkiyi 2010-2016 dönemi aylık verilerini kullanarak incelemişlerdir. Granger nedensellik analizinin uygulandığı çalışmanın sonucuna göre, döviz kuru ve enflasyon arasında kısa ve uzun dönem ilişki tespit edilmiştir. Merkez Bankası’nın bağımsız şekilde hareket ederken küresel piyasalardaki gelişmeleri de göz önünde bulundurması gerektiği ifade edilmiştir. Gelişmiş olan ekonomilerden ziyade gelişmekte olan ekonomilerde faiz teminat politikası daha yüksek olduğundan yabancı kaynaklar o ülkelere yöneleceklerdir. Sonuç olarak Merkez bankası fiyat istikrarını sağlamaya çalışırken döviz kurunda etkileneceği tespit edildiği için yabancı sermaye akımlarını da çalışmaya dahil etmelidir.

Zimmermann (2017), Amerika Birleşik Devletleri’nde 1870-2015 yılları arasındaki verileri ele alarak para politikasının bankacılık üzerine etkilerini uzun vadeli bakış açısıyla incelemiş ve VAR yöntemini kullanmıştır. Araştırmanın sonucuna göre, politika faizi ile kredi faizi arasında pozitif bir ilişki bulunurken, öz kaynak kârlılık oranı arasında da pozitif yönde ancak aralarındaki ilişki zayıf seviyede çıkmıştır.

Bikker ve Vervliet (2018), 2001-2015 yılları arasında ABD bankacılık sektöründe düşük faiz oranlarının bankaların kârlılığı üzerindeki etkisi ve bankaların risk derecesi arasındaki ilişkiyi Panel veri yöntemini kullanarak incelemişlerdir. Analizin sonucunda düşük faiz oranlarının söz konusu bankaların kârlılığını olumsuz yönde etkilediğini ayrıca bankaların borç verme ve fonlama uygulamalarını da negatif yönde etkilediği sonucuna varılmıştır.

Aksoy (2018), Türkiye ekonomisinde 2003-2016 arasındaki üç aylık verileri kullanarak Merkez Bankası’nın uyguladığı para politikası araçlarının, halka açık banka kârlılık performansları üzerindeki etkisini incelemiştir. Bu çalışma, bankaların kârlılık performanslarını Panel VAR modeli ile tahmin etmeye çalışmıştır. Yapılan analizde bağımsız değişkenler; ağırlıklı ortalama fonlama maliyeti ve zorun karşılıklar ele alınırken bankaların performans göstergesi olan bağımlı değişkenler ise aktif kârlılığı, öz kaynak kârlılığı ve net faiz geliri olarak belirlenmiştir. Panel VAR modeli analizinin sonuçlarına göre, bağımsız değişkenlerin banka kârlılık performansları üzerindeki

etkisinin çok az olduğunu ve karşılaşılan şoklara karşı farklı tepkiler verdiğinin ancak mevcut duruma ayak uydurarak dengeyi koruyabildiği.

Çelik (2019), 2008 küresel krizinden sonra TCMB'nin uyguladığı para politikası araçları ile finansal istikrar arasındaki ilişkiyi incelemiştir. 2011-2017 yılları arasında aylık verileri kullanarak zaman serileri analizinden faydalanmıştır. Cari açık, reel kur, enflasyon ve finansal sağlamlık endeksi bağımlı değişken, borç verme faiz oranı ve zorunlu karşılık oranı gibi bağımsız değişkenleri modele eklemiş ve etkinliğini incelemiştir. Geleneksel olmayan para politikası araçları ile finansal istikrar arasındaki ilişkiyi VAR yöntemiyle analiz etmiştir. Çalışmanın sonucuna göre hem zorunlu karşılık oranları hem de faiz oranlarının finansal istikrarı sağlama konusunda etkisi az olduğu tespit edilmiştir.

Kurum ve Oktar (2019), zorunlu karşılık politikasının enflasyon üzerindeki etkisini 2011:9-2018:12 yılları arasındaki aylık verileri kullanarak incelenmiştir. Araştırmada eşbütünleşme ve nedensellik analizleri kullanılmıştır. Çalışmanın sonucuna göre zorunlu karşılık politikasının enflasyon üzerinde önemli bir etkisinin olduğu sonucuna varılmıştır.

Batten ve Vo (2019), Vietnam'da 2006-2014 yılları arasındaki verileri ele alarak banka kârlılığının belirleyicilerini Panel Veri yöntemini kullanarak incelemişlerdir. Çalışmanın bulgularından olan banka büyüklüğü, risk, gider, sermaye yeterliliği ve verimlilik banka kârlılığı üzerindeki etkisi güçlüdür. Bununla beraber makroekonomik değişkenler ve banka endüstri özellikleri banka kârlılığını etkilemektedir. Yapılan araştırmanın sonucu ise banka kârlılığının bankaya özgü değişkenler ve banka endüstrisine ilişkili olduğu sonucuna varılmıştır. Yani nedenselliğin yönü banka kârlılığın ölçütlerinde tek tip olmadığı tespit edilmiştir.

Felek ve Ceylan (2021), 2008 küresel krizi sonrası, TCMB tarafından kullanılmaya başlanan geleneksel olmayan para politikası araçlarının finansal istikrar üzerindeki etkisi 2011-2019 yılları arasında aylık veriler kullanılarak SVAR yöntemi ile incelemiştir. Bu makalede geleneksel olmayan para politikası araçlarından istisnai gün hesaplaması, kredi genişlemesi ve faiz koridoru gibi temel bileşenlerin desteğiyle, fiyat istikrar endeksini etkileme yolları araştırılmıştır. Yöntemde kullanılan fiyat istikrar endeksi, yurtiçi kredi hacmi, nominal döviz kuru, repo faiz oranı gibi parametreler kullanılmıştır. Araştırmanın sonucuna göre Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası'nın geleneksel olmayan para politikası araçlarından istisnai gün uygulaması ve faiz koridoru, finansal istikrarın desteklenmesinde etkili olduğunu sonucuna varılmıştır.

Literatürde buraya kadar özetlenen kısımlar incelendiğinde zorunlu karşılık oranlarının bankaların kârlılığı üzerindeki etkisinin yanında büyüme, yatırım ve tüketici kredileri gibi değişkenler üzerinde incelemeler yapılmıştır. Zorunlu karşılık oranlarının diğer para politikası araçlarıyla birlikte kullanılması halinde pozitif sonuçlar doğuracağı görülmüştür. Özellikle düşük faiz oranlarının bankaların kârlılığı üzerinde negatif yönde etkileyeceğini ayrıca daraltıcı para politikası söz konusu olduğunda ticari bankalar üzerinde de negatif sonuçlara ulaşılmıştır.

Çizelge 4.1. Literatürde yer alan zorunlu karşılık oranları ve banka kârlılığı ile ilgili yapılan çalışmalar

Yazar(lar) ve Yıl	Ülke	Dönem	Yöntem	Temel Bulgu
Demirgüç-Kunt, Huzinga (1998)	80 ülke	1988-1995	Panel Veri	Reel faiz oranı ile banka kârlılığı arasındaki ilişkinin pozitif olduğu gözlemlenmiştir.
Türker Kaya (2002)	Türkiye	1997-2000	Panel Veri	Mikro ve makro ölçekli olarak iki aşamalı olarak gerçekleştirilen analizde, mikro ölçekli değişkenlerden özkaynaklar, likidite, personel harcamaları ve mevduatlar üç değişken için de anlamlı çıkarken makro ölçekli değişkenler ise enflasyon ve konsolide bütçe açığı her üç kârlılık göstergesi için de anlamlı iken, özkaynaklarda bu ikisine ek olarak reel faiz de anlamlı sonuç bulmuştur.
Mohd Zaini Abd Karim vd. (2006)	Malezya	1970-2003	Var Analizi	Daraltıcı para politikaları tüm sektörler için olumsuz etki yaratmıştır.
Rao (2006)	Hindistan	1991-2004	Regresyon Analizi	Para politikalarının, bankaların kârlılık üzerindeki etkisi, kamu sektöründe bankaların borçlanma oranlarını olumlu etkisi görülürken özel sektör için olumsuz etkisi görülmüştür.
Demiralp (2008)	Türkiye	2001-2007	Var Analizi	Gelişmekte olan ülkelerde parasal çarpan ve borç verme kanalı devreye girecek ve kredilerin esas belirleyicisi zorunlu karşılık oranlarına tabi mevduatlar olarak tespit edilmiştir.
Barışık, Çetintaş (2008)	Türkiye	1987-2004	Zaman Serileri	Kısa dönemde zorunlu karşılık oranlarındaki değişim, büyüme ve yatırımı yönlendirmede etkin bir araç olmadığını, uzun dönemde ise etkin bir politika aracı olduğu sonucuna varmışlardır.
Çoban, Şahin (2011)	Türkiye	1990-2010	Eşbütünleşme ve Nedensellik	Analizin sonucuna göre sadece zorunlu karşılık oranlarının Vakıflar Bankasının kârlılığını pozitif yönde etkilediğini bulmuşlardır.
Yavuzarslan (2011)	Türkiye	2008-2010	VAR analizi	Zorunlu karşılık oranlarının finansa istikrarı sağlama tek başına yeterli olmadığını ve diğer para politikası araçları ile birlikte hareket edilmesi gerektiğini ifade etmiştir.
Talash (2012)	Türkiye	2005-2010	ARIMA Yöntemi	Bankacılık kesiminde etkin bir zorunlu karşılık politikasının olmadığı ve tesis dönemlerinde zorunlu karşılık oranlarının atıl kaldığını tespit etmiştir.
Sözler (2013)	Türkiye	2007-2012	VAR Analizi	TL cinsinden zorunlu karşılık oranları mevduat (TL), alınan krediler (YP), para piyasasına borçlar ve repo arasında pozitif bir ilişki ancak zorunlu karşılık oranları (TL) ile alınan krediler (TL) arasında anlamlı bir ilişki bulunamamıştır.
Hazar, Yenice (2015)	Türkiye	2007-2013	Regresyon ve Faktör Analizi	TL cinsinden kalemlere bakıldığında TL kredi hacmi ve TL mevduatı etkilemekle birlikte TL repo işlemlerinde büyük oranda etkilendiği görülmüştür. YP cinsinden bakıldığında ise YP Nakit Değerler, YP repo, YP Merkez Bankasının borç kalemleri ve YP Nakit Değerler gibi kalemlerin zorunlu karşılık oranlarıyla ilişkinin yüksek olduğu sonucuna varmışlardır.
Eroğlu vd. (2016)	Türkiye	2011 ve sonrası	EKK Yöntemi	Zorunlu karşılık oranlarının tüketici kredilerini sınırlamada ve kontrol etmede tek başına yeterli olmadığını ve bu nedenle zorunlu karşılık oranları ile birlikte diğer para politikası araçları eş güdümlü kullanılmasını önermişlerdir.
Tunalı, Yalçınkaya (2016)	Türkiye	2010-2016	Granger Nedensellik Testi	Gelişmekte olan ülkelerde yabancı kaynakların faiz teminatı yüksek olacağından para politikası araçları uygulanırken sadece enflasyonu değil döviz kurunda analize dahil edilmesi gerektiği sonucuna varmışlardır.
Bikker, Vervliet (2017)	ABD	2001-2015	Panel Veri	Düşük faiz oranlarının bankaların kârlılığını, bankaların borç verme ve fonlama uygulamalarını negatif yönde etkilemiştir.

Zimmermann (2017)	ABD	1870- 2015	VAR Analizi	Para politikasının bankacılık üzerindeki etkilerine baktığında Politika faizi ile kredi faizi arasında pozitif bir ilişki bulunurken, öz kaynak kârlılık oranı arasında da pozitif yönde ancak aralarındaki ilişki zayıf seviyede çıkmıştır
----------------------	-----	---------------	-------------	---

Aks oy (20 18)	Türki ye	2003- 2016	Panel Veri Anali zi	Ağırlıklı ortalama fonlama maliyeti ve zorun karşılıkların banka kârlılık performansları üzerindeki etkisinin çok az olduğunu ve karşılaşılan şoklara karşı farklı tepkiler verdiğinin ancak mevcut duruma ayak uydurarak dengeyi koruyabilmiştir.
Çeli k (20 19)	Türki ye	2011- 2017	Zaman Serileri Analizi	Geleneksel para politikası araçları ile finansal istikrar arasındaki ilişkiye bakıldığında zorunlu karşılık oranları ve faiz oranlarının finansal istikrar sağlama konusunda kısmen etkili olmuştur.
Kurum, Oktar (2019)	Türki ye	2011:9 - 2018:1 2 aylık veriler	Granger Eşbütünleşm e ve Nedensellik Analizi	Geleneksel para politikası araçlarından zorunlu karşılık oranlarının enflasyon üzerinde önemli bir etkisinin olduğu sonucuna varmışlardır.
Batten, Vo (201 9)	Vietn am	2006- 2014	Panel Veri	Çalışmada yer alan bulguların banka büyüklüğü, risk, gider, sermaye yeterliliği ve verimliliğin banka kârlılığı üzerinde güçlü bir etkisi vardır. Yani banka kârlılığının bankaya özgü değişkenler ve banka endüstrisine ilişkili olduğu sonucuna varılmış. Yani nedenselliğin yönü banka kârlılığın ölçütlerinde tek tip olmadığı sonucuna varmışlardır.
Felek, Ceylan (2021)	Türki ye	2011- 2019	SVAR Yöntemi	Geleneksel olmayan para politikası araçlarının finansal istikrar üzerindeki etkisine bakıldığında istisnai gün uygulaması ve faiz koridoru, finansal istikrarın desteklenmesinde etkili olduğunu sonucuna varmıştır.

4.2. Veri Seti

Bu çalışmada zorunlu karşılık oranlarının bankacılık sektörü kârlılığı üzerindeki etkisi, bankacılık sektöründe en yüksek paya sahip olan mevduat bankaları özelinde incelenmektedir. Zorunlu karşılık oranları makro finansal risklerin azaltılmasına ilişkin merkez bankasının geliştirdiği politikalardan biridir ve 2010 yılının son çeyreğinden itibaren uygulanmaya başlanmıştır. Bu nedenle, analiz dönemi 2011:Ç1-2022:Ç1 dönemini kapsamaktadır.

Literatür incelendiğinde, banka kârlılık göstergesi olarak aktif kârlılık, özkaynak kârlılığı ve net faiz marjının dikkate alındığı görülmektedir (Ata, 2009; Demirhan, 2010; Taşkın, 2011; Yılmaz, 2013; Capraru ve Ichnatov, 2014; Güneş, 2015; Reis vd., 2016; Küçükbay, 2017; Aydın, 2019; Salihoğlu, 2020; Yaman, 2021). Çalışmaların bir kısmında ise sürdürülen faaliyetler vergi öncesi kârın toplam aktifler içindeki payının da banka kârlılık göstergesi olarak dikkate alındığı görülmektedir (Bektaş ve Gökçen, 2011). Bu kapsamda literatürdeki çalışmalar göz önüne alınarak tezde bankacılık sektörünün kârlılığı Net Dönem Kârı (Zararı)/Toplam Aktifler, Net Dönem Kârı (Zararı)/Özkaynaklar ve Sürdürülen Faaliyetler Vergi Öncesi Kâr (Zarar)/Toplam Aktifler ve Net Faiz Gelirleri/Toplam Aktifler olmak üzere dört rasyo dikkate alınmıştır.

Aktif kârlılık rasyosu, bankaların kar elde etmek amacıyla sahip oldukları varlıklarını hangi faaliyetlerde kullandıklarını göstermektedir ve yönetime ilişkin etkinlik faktörü olarak göz önüne alınmaktadır. Özkaynak kârlılığı rasyosu, sermayedarlar tarafından verilen sermayenin kârlılığını göstermektedir. Özkaynak kârlılığı, aktif kârlılıktan farklı olarak, finansal kaldıraç ve bununla ilgili riskleri dikkate almamaktadır (Taşkın, 2011, s.293; Flamini vd., 2009, s.3; Curak vd., 2012, s.406). Net faiz marjı ise banka gelirinin büyük bir bölümünü oluşturmaktadır. Ekonomik büyüme oranı yüksek olan ülkelerde bankacılık sistemi daha etkin olmasına karşın yüksek net faiz marjlarına sahip finansal piyasalarda rekabetin ve verimliliğin azaldığı görülmektedir. (Demirguc-Kunt ve Huizinga, 1999, s.380; Lopez-Espinosa, vd, 2011, s.1215).

Zorunlu karşılık oranlarının bankaların kârlılığı üzerindeki etkisini tahmin etmek amacıyla oluşturulan modellerde bankaya özgü içsel faktörler ve makroekonomik göstergeleri ifade eden dışsal faktörler kontrol değişkenler olarak modellere dâhil edilmiştir.

Bankaya özgü içsel faktörler bankaların sermaye yeterliliği, bilanço yapısı ve aktif kalitesine ilişkin rasyolardır. Bu kapsamda sermaye yeterliliğini temsilen Özkaynaklar / Toplam Aktifler rasyosu, aktif kalitesini temsilen Toplam Krediler ve Alacaklar / Toplam Aktifler rasyosu, bilanço yapısını temsilen Alınan Krediler / Toplam Aktifler rasyosu dikkate alınmıştır.

Literatürdeki çalışmaların bir kısmı bankaların kârlılığını etkileyen faktörleri incelerken hem bankaya ilişkin içsel faktörleri hem de makro ekonomik göstergeleri ifade eden dışsal faktörleri birlikte dikkate almışlardır (Almaqtari vd., 2019; Katırcıoğlu, vd., 2020; Nasserinia vd., 2017; Noman vd., 2015; Işık vd., 2017; Yüksel vd., 2018; Yaman, 2021). Bu kapsamda banka kârlılığı üzerinde etkili olan içsel faktörlerin yanında dışsal faktörler de modellere dâhil edilmiştir. Banka kârlılığı üzerinde etkili olan dışsal faktörler, makroekonomik göstergeleri ifade etmektedir. Literatürdeki çalışmalar makroekonomik faktörlerin bankaların kârlılığı üzerindeki etkisini incelerken işsizlik oranı, petrol fiyatları, ekonomik büyüme oranı, enflasyon oranı ve faiz oranı gibi değişkenleri dikkate almışlardır (Ozili, 2017; Nasserinia vd., 2017; Robin vd., 2018; Türkmen, 2018; Demirel vd., 2021). Bu kapsamda çalışmada ekonomik büyüme oranı, enflasyon oranı ve faiz oranı değişkenleri dışsal faktörler olarak modellere dâhil edilmiştir.

Bankaların kârlılığı üzerinde etkili olan dışsal faktörlerin başında ekonomik büyüme oranı gelmektedir. Literatürdeki çalışmalar incelendiğinde ekonomik büyüme

oranı ile bankaların kârlılığı arasında pozitif bir ilişki mevcuttur (Demirgüç Kunt ve Huizinga, 1999; Şerbetli, 2008; Alexiu ve Sofoklis, 2009; Türkmen, 2018; Akçadağ, 2021).

Enflasyon oranı, bankacılık sektöründe ücretleri, diğer faaliyet giderlerini ve kurumların fiyatlamalarını etkileyerek bankaların kârlılığı üzerinde önemli bir rol oynamaktadır. Düşük enflasyonun ve ekonomik istikrarın hâkim olduğu ülkelerden finansman sağlayan bankalar, kısa vadede düşük borçlanma faiz oranları sayesinde kârlılıklarını yükseltebilirken, orta ve uzun vadede faiz oranları arasındaki farkın artması ve maliyetleri etkilemesi ile birlikte kârlılıklarını azaltabilmektedirler. Bununla birlikte, enflasyonun kronik hale geldiği gelişmekte olan ülkelerde gelecek enflasyon, kazançları artırabilmek amacıyla faiz oranlarının uyarlanması gerektirmektedir (Türkmen, 2018, s.82). Bu nedenle enflasyonun bankaların kârlılığı üzerindeki etkisine yönelik görüş birliği bulunmamaktadır. Bazı çalışmalar enflasyonun bankaların kârlılığını olumlu yönde etkilediğini ortaya koyarken (Vong ve Chan, 2009; Gülhan ve Uzunlar, 2011; Öztürk, 2016; Sarıtaş vd., 2016; Aydın, 2019), çalışmaların bazıları enflasyonun kârlılığı olumsuz olarak etkilediğini bulmuşlardır (Ongore ve Kusa, 2013; Caporale vd., 2017; Türkmen, 2018). Bazı çalışmalar ise enflasyonun oranının banka kârlılığı üzerinde anlamlı bir etkiye sahip olmadığını ifade etmişlerdir (Işık vd., 2017; Sarıdoğan, 2020; Demirel vd., 2021).

Bankaların kârlılığı üzerinde etkili olan bir diğer dışsal faktör faiz oranıdır. Faiz oranlarındaki azalma, bankacılık sektöründe riski düşürmektedir. Düşük faiz oranı ortamında, bankalar elde ettikleri avantajı borçlularına aktarmadıkları, kredi faizlerinde indirim yapmadıkları takdirde kârlılıklarını arttırmaktadır (Türkmen, 2018, s.81-82).

Yukarıda yer alan bilgiler doğrultusunda zorunlu karşılık oranlarının bankaların kârlılığı üzerindeki etkisini incelemek amacıyla modellerde dikkate alınan değişkenlere ilişkin açıklamalar Çizelge 4.2’de yer almaktadır.

Çizelge 4.2. Çalışmada kullanılan değişkenler

Bağımlı Değişkenler		
Kısaltma	Açıklama	Hesaplama
KAR1	Kârlılık	Net Dönem Kârı (Zararı) / Toplam Aktifler
KAR2	Kârlılık	Net Dönem Kârı (Zararı) / Özkaynaklar
KAR3	Kârlılık	Net Faiz Geliri / Toplam Aktifler
KAR4	Kârlılık	Sürdürülen Faaliyetler Vergi Öncesi Kâr (Zarar)/Toplam Aktifler
Bağımsız Değişkenler		
İçsel Faktörler		
Kısaltma	Açıklama	Hesaplama
SER	Sermaye Yeterliliği	Özkaynaklar / Toplam Aktifler
AK	Aktif Kalitesi	Toplam Krediler ve Alacaklar / Toplam Aktifler
BY	Bilanço Yapısı	Alınan Krediler / Toplam Aktifler
Dışsal Faktörler		
ZKO	Zorunlu Karşılıklar	TL ağırlıklı ortalama zorunlu karşılık oranı
BYO	Ekonomik Büyüme Oranı	Reel Gayrisafı Yurtiçi Hasılanın bir önceki döneme göre yüzde değişim
FO	Faiz Oranı	Bankalar arası faiz oranı
ENF	Enflasyon Oranı	Tüketici fiyat endeksinin bir önceki döneme göre yüzde değişimi

Analizde kullanılan değişkenlere ait tanımlayıcı istatistikler Çizelge 4.3'te gösterilmektedir. Tüm veriler hareketli ortalamalar yöntemiyle mevsimsellikten arındırılmıştır. Çizelge 4.3'te incelendiğinde, ele alınan dönem boyunca mevduat bankalarının kârlılık oranları açısından aktif kârlılık oranı ortalama 1.43, özkaynak kârlılığı ortalama 13.27, net faiz marjı ortalama 1.66'dır. Bankaya özgü içsel faktörler açısından değerlendirildiğinde mevduat bankalarının sermaye yeterliliği ortalama 10.68, aktif kalitesi ortalama 62.33, bilanço yapısı ortalama 9.38'dür. Makro ekonomik göstergeleri ifade eden dışsal faktörler açısından ekonomik büyüme oranı ortalama 1.39,

enflasyon oranı ortalama 12.03, faiz oranı ortalama 9.35 ve zorunlu karşılık oranı 9.21'dir.

Çarpıklık değerleri incelendiğinde, mevduat bankalarının sermaye yeterliliği, aktif kârlılık ve bilanço yapısına ilişkin rasyoların ve zorunlu karşılık oranına ait çarpıklık değerlerinin negatif, mevduat bankalarının kârlılıklarına ilişkin rasyoların, ekonomik büyüme oranı, enflasyon oranı ve faiz oranına ait çarpıklık değerlerinin ise pozitif olduğu görülmektedir. Elde edilen bu sonuçlar sermaye yeterliliği, aktif kârlılık ve bilanço yapısına ilişkin rasyoların ve zorunlu karşılık oranının sola çarpık, diğer değişkenlerin ise sağa çarpık olduğunu ifade etmektedir. Negatif çarpıklık değerleri ekonomik ve finansal krizlerden kaynaklanan uç olayların varlığını göstermektedir. Basıklık değerleri incelendiğinde, sermaye yeterliliği, ekonomik büyüme oranı ve enflasyon oranı değişkenlerine ilişkin basıklık değerlerinin normal dağılım için geçerli olan “3” değerinden büyük olduğu, diğer değişkenler için ise “3” değerinden küçük olduğu görülmektedir. Basıklık değerinin “3” ten büyük olması sivri dağılımı gösterirken, “3” den küçük olması dağılımın basık olduğunu ifade etmektedir. Son olarak normal dağılıma ilişkin Jarque-Bera test istatistikleri incelendiğinde, mevduat bankalarına ilişkin kârlılık rasyolarının ve bilanço yapısına ilişkin rasyonun normal dağılıma sahip olduğu; sermaye yeterliliği ve aktif kalitesine ilişkin rasyolar ile ekonomik büyüme oranı, enflasyon oranı, faiz oranı ve zorunlu karşılık oranlarının ise normal dağılıma sahip olmadığı ifade edilebilir.

Çizelge 4.3. Değişkenlere ilişkin tanımlayıcı istatistikler

	KAR1	KAR2	KAR3	KAR4	SER	AK
Ortalama	1.43961 9	13.2731 5	1.66243 9	1.01920 6	10.6816 1	62.3394 9
Medyan	1.42185 8	13.6368 7	1.57399 6	0.98553 0	10.7706 8	63.3904 3
Maksimum	2.19031 2	18.9029 9	3.44789 0	2.21955 9	12.6506 3	67.1217 4
Minimum	0.91708 0	9.63456 3	0.27418 5	0.23768 2	7.79143 8	54.4611 2
Standart Sapma	0.29887 1	2.20067 0	0.81115 9	0.50109 1	0.89539 4	3.43600 2
Çarpıklık	0.22874 7	0.23057 7	0.27191 0	0.44883 5	- 0.57110 4	- 0.83310 3
Basıklık	2.36477 6	2.52852 0	2.18935 1	2.41514 2	4.45047 9	2.63262 2
Jarque-Bera	1.14902 2	0.81554 2	1.78667 4	2.15226 1	6.39099 4	5.45852 0
Olasılık	0.56298 0	0.66513 1	0.40928 8	0.34091 2	0.04094 6	0.06526 8
	BY	BYO	ENF	FO	ZKO	
Ortalama	9.38022 4	1.39923 9	12.0320 7	9.35000 0	9.21274 2	
Medyan	9.80829 8	1.51097 1	9.41807 2	7.25000 0	10.0719 3	
Maksimum	11.6054 2	16.4005 0	54.7990 4	22.5000 0	13.1743 6	
Minimum	6.12299 0	- 10.769 85	4.34428 7	1.50000 0	3.14614 9	
Standart Sapma	1.60451 8	3.29030 9	8.04047 7	5.74713 4	2.47352 7	
Çarpıklık	- 0.6492 65	0.91454 9	3.59605 4	1.09169 7	- 0.9715 90	
Basıklık	2.13282 2	14.6480 9	19.0031 6	3.19805 6	2.95356 3	
Jarque-Bera	4.57158 8	260.669 4	577.176 7	9.01206 7	7.08395 0	
Olasılık	0.10169 3	0.00000 0	0.00000 0	0.01104 2	0.02895 6	

Değişkenler arasındaki doğrusal ilişkinin yönünü ve gücünü belirten korelasyon matrisi sonuçları Çizelge 4.4'te gösterilmektedir.

Çizelge 4.4. Değişkenler arasındaki korelasyon matrisi

	KAR 1	KAR2	KAR3	KAR4	SER	AK	BY	BYO	ENF	FO	ZKO
KAR1	1.000000										
KAR2	0.934221 (0.0000)	1.000000 -----									
KAR3	0.261952 (0.0822)	0.227705 (0.1325)	1.000000 -----								
KAR4	0.420540 (0.0040)	0.383345 (0.0093)	0.974196 (0.0000)	1.000000 -----							
SER	0.624649 (0.0000)	0.382721 (0.0095)	0.258836 (0.0860)	0.333269 (0.0253)	1.000000 -----						
AK	-0.526396 (0.0002)	- (0.0001)	- (0.6333)	- (0.2899)	- (0.4549)	1.000000 -----					
BY	0.388229 (0.0084)	0.298039 (0.0468)	0.274834 (0.0677)	0.311734 (0.0371)	0.415272 (0.0046)	0.240943 (0.1108)	1.000000 -----				
BYO	0.032654 (0.8314)	0.021648 (0.8878)	0.012152 (0.9369)	0.017710 (0.9081)	- (0.106444)	- (0.105459)	- (0.057215)	1.000000 -----			
ENF	-0.191467 (0.2077)	0.135926 (0.3733)	- (0.159451)	- (0.178302)	- (0.591204)	- (0.088257)	- (0.456018)	- (0.075261)	1.000000 -----		
FO	-0.568260 (0.0000)	- (0.416579)	- (0.251751)	- (0.324968)	- (0.543791)	0.314263 (0.0355)	- (0.310687)	- (0.096242)	0.561416 (0.0001)	1.000000 -----	
ZKO	0.576587 (0.0000)	0.496253 (0.0005)	0.279030 (0.0634)	0.372982 (0.0116)	0.446632 (0.0021)	- (0.294409)	0.356960 (0.0174)	0.062906 (0.6814)	- (0.408501)	- (0.557536)	1.00000 0

Not: Parantez içindeki değerler olasılıkları göstermektedir.

Çizelge 4.4'teki sonuçlara göre, sermaye yeterlilik oranı ile zorunlu karşılıklar ve bilanço yapısı arasında pozitif ve orta düzeyde bir ilişki mevcuttur. Bununla birlikte sermaye yeterlilik oranı ile enflasyon oranı ve faiz oranı arasında negatif ve orta derecede bir ilişki bulunmaktadır. Aktif kalitesi ile faiz oranı arasında düşük düzeyde ve negatif, zorunlu karşılık oranları ile pozitif ve düşük düzeyde bir ilişki bulunmaktadır. Enflasyon oranı ve faiz oranı arasındaki ilişki pozitif ve orta düzeydedir. Enflasyon ve zorunlu karşılık oranları arasında negatif ve düşük düzeyde bir ilişki vardır. Faiz oranları ve zorunlu karşılıklar arasındaki ilişki orta düzeyde ve negatiftir.

4.3. Metodoloji

Bu bölümde zorunlu karşılık oranlarının mevduat bankaları özelinde bankacılık sektör kârlılığı üzerindeki etkisini tahmin etmek amacıyla uygulanan analizler hakkında bilgi verilecektir.

Bu kapsamda ilk olarak Lee ve Strazicich (2003) tarafından geliştirilen yapısal kırılmalı birim kök testi hakkında bilgi verilecektir. Daha sonra değişkenlerin farklı derecen bütünlük olması nedeniyle Pesaran vd. (2001) tarafından geliştirilen Gecikmesi Dağıtılmış Otoregresyon Modeli (ARDL) sınır testine dayalı eşbütünlükme uygulanacak ve ARDL modeline dayalı olarak kısa ve uzun dönem katsayılar elde edilecektir.

4.3.1. Lee-strazicich birim kök testi

Zaman serisi analizlerinde durağanlık analizi önemli bir role sahiptir. Bunun nedeni, durağanlık koşulunun sağlanması halinde değişkenler arasında istatistiki açıdan anlamlı ilişkiler elde edilebilmesidir. Durağan olmayan değişkenler ile gerçekleştirilecek analizlerde sahte regresyon problemi ile karşılaşmaktadır. Sahte regresyon, değişkenlerin tek tek anlamlılığını ifade eden t istatistiklerinin anlamlı ve R^2 değerinin yüksek olmasına karşın, katsayıların topluca anlamlılığını ifade eden F testinin anlamsız olmasına neden olmaktadır. Diğer bir ifadeyle, gerçekte var olmayan bir ilişkinin var olmasına yol açmaktadır. Dolayısıyla, analizler gerçekleştirilmeden önce değişkenlerin durağanlıklarının incelenmesi gerekmektedir (Gujarati, 1995, s.709; Erer vd., 2019; 88).

Durağanlık, bir zaman serisinin gecikmeli değeri ile arasındaki kovaryansının, ortalamasının ve varyansının zamana göre sabit olmasını belirtmektedir (Tsay, 2002, s.30). Bir zaman serisi sabit bir ortalamaya sahipse (trend içermiyorsa), bu serinin varyansı sistematik olarak değişmiyorsa ve periyodik değişimler gözlenmiyorsa, söz konusu seri durağandır denilmektedir. Durağanlık sürecinde, stokastik sürecin sahip olduğu özellikler zamanla sabit kalmaktadır. Bu nedenle, zaman serisinin t ve $t+s$ dönemi arasında hesaplanan kovaryans, hesaplandığı döneme bağlı değildir, sadece iki dönem arasındaki uzaklığa bağlıdır (Gujarati, 1995, s.711-713).

Bir stokastik süreç y_t 'nin zayıf durağan veya kovaryans durağan olarak kabul edilebilmesi için aşağıdaki koşulları sağlaması gerekmektedir (Green, 2002, s. 612):

1. $E(y_t)$ t 'den bağımsızdır
2. $Var(y_t)$ sonlu, pozitif sabit, t 'den bağımsızdır
3. $Cov(y_t, y_s)$, t veya s 'nin değil, $|t - s|$ 'nin sonlu bir fonksiyonudur.

Durağan yapıya sahip zaman serilerinde, dış şoklar, uzun bir sürede ortaya kalkmaktadır. t döneminde gelen bir şok, her bir dönemde ($t+1$, $t+2$, ..., $t+s$) gittikçe düşük ve azalan bir etkiye neden olmakta ve söz konusu etki kısa bir zaman diliminde sıfıra doğru gitmektedir (Brooks, 2008: 318).

Zaman serisi modellerini oluşturabilmek amacıyla, stokastik sürecin zamanla değişkenlik gösterip göstermediğinin tespit edilmesi gerekmektedir. Stokastik sürecin özellikleri zamanla değişim gösteriyorsa, diğer bir ifadeyle durağan olmayan bir sürece sahipse, serinin geçmiş ve gelecek değerlerinin zaman aralıklarını göstermek oldukça zordur. Bununla birlikte, stokastik sürecin durağan olması durumunda, serinin geçmiş değerlerinden hareketle tahmin edilebilecek sabit terimli bir denklem aracılığıyla model oluşturulabilmektedir. Burada, iki değişken arasındaki yapısal ilişki, zamana göre sabit olan bir denklem ile tanımlandığı varsayılmaktadır. Yapısal ilişkinin zamana göre değişim göstermesi durumunda, yapılan analizler geçerliliğini yitirecektir. Bundan dolayı, birim kök içeren zaman serileri durağan hale getirilmelidir (Pindyck ve Rubinfeld, 1991, s. 443-444).

Serinin durağanlığını incelemek amacıyla kullanılan birim kök testlerini, yapısal kırılmaları göz ardı eden (Dickey-Fuller, 1979; Genelleştirilmiş Dickey-Fuller, 1981; Phillips-Perron, 1988; KPSS, 1992 vb.) ve yapısal kırılmaları dikkate alan (Zivot-Andrews, 1992; Lee-Strazicich, 2003; Clemente-Montes-Reyes ,1998 vb.) birim kök testleri olmak üzere iki başlık altında incelemek mümkündür.

Bir serinin durağan bir yapıya sahip olmamasının nedenlerinden biri, serinin regresyon denkleminde ele alınan dönem boyunca yapısal değişiklikler (yapısal kırılmalar) sergilemesidir. Seride yapısal kırılmalar, ekonomi politikalarındaki değişimler, krizler, reel ve finansal kesimi etkileyen dışsal şoklar gibi nedenlerden kaynaklanmaktadır. Söz konusu nedenlerden dolayı ekonomide ortaya çıkan yapısal kırılmaların etkisinin dikkate alınmadan yapılacak analizler, sapmalı sonuçların elde edilmesine neden olacaktır (Hepkorucu, 2020, s.5).

Perron (1989), deterministik trend fonksiyonunda ortaya çıkacak bir yapısal kırılmanın varlığının, seride aslında birim kök olmamasına rağmen, birim kök lehine sonuç elde edilmesine neden olacağını ifade etmiştir. Montanes ve Reyes (1998) de, benzer şekilde, trend fonksiyonundaki bir yapısal kırılmanın Dickey-Fuller birim kök testlerinde sapmalı sonuçların elde edileceğini belirtmişlerdir.

Gerçekte durağan olan bir seri için, sabitte veya trendde bir yapısal kırılma olmasına karşın, bu kırılmalar birim kök testlerinde göz ardı edilmişse, birim kökün olduğunu ifade eden sıfır hipotezi reddedilemeyecektir. Dolayısıyla, aslında durağan değişmiş gibi görünecektir. Bu nedenle yapısal kırılmalı birim kök testlerinin uygulanması gerekmektedir.

Tezde değişkenlerin durağanlıklarının incelenmesinde iki yapısal kırılmalı Lee Strazicich (2003) birim kök testinden yararlanılmıştır. Bu testte, alternatif hipotez trend durağanlığı ifade etmektedir. Bu test, LM testine dayalıdır. LM testinde, test istatistiğini kırılma noktası gürültü parametrelerine sabitlemek için sıfır hipotezi altında kırılmaların olmadığını varsaymak gerekli değildir. Çünkü dağılım, kırılma noktası gürültü parametrelerine sabittir. “crash” model A düzeyde bir defalık kırılmaya izin vermektedir. “Changing” model B trendde değişime izin vermektedir. Model C ise hem trend hem de düzeyde değişime izin vermektedir.

$$y_t = \delta'Z_t + e_t, \quad e_t = \beta e_{t-1} + \varepsilon_t \quad (4.1)$$

Burada Z_t içsel değişkenler vektörü ve $\varepsilon_t \sim iid N(0, \sigma^2)$. Model A düzeyde iki kırılmaya izin vermektedir ve $Z_t = [1, t, D_{1t}, D_{2t}]'$. Burada eğer $t \geq T_{Bj} + 1$ ise $D_{jt} = 1$, aksi

durumda 0'dır. T_{Bj} kırılmaların meydana geldiği zaman periyodunu göstermektedir. Model C hem trend ve düzeyde iki değişimi içermektedir ve $Z_t =$

$[1, t, D_{1t}, D_{2t}, DT_{1t}, DT_{2t}]'$. Burada eğer $t \geq T_{Bj} + 1, j = 1, 2$ ise $D_{jt} = t - T_{Bj}$, aksi durumda 0'dır.

İki kırılmalı LM birim kök testi LM(skor) prensibine göre aşağıdaki gibi tahmin edilebilir:

$$\Delta y_t = \delta \Delta Z_t + \Phi S_{t-1} + u_t \quad (4.2)$$

Burada $S_t = y_t - x - Z_t \delta, t = 2, \dots, T$; δ ise Δy_t 'nin ΔZ_t üzerine yapılan regresyon katsayılarıdır. $\psi_x, y_1 - Z_1 \delta$ ile verilmektedir ve y_1 ve Z_1 sırasıyla y_t ve Z_t 'ye ait ilk gözlemlerdir. Birim kökün varlığını söyleyen sıfır hipotezi $\Phi = 0$ ile tanımlanmaktadır.

LM istatistiği aşağıdaki gibidir:

$$p = T\Phi \quad (4.3)$$

$$r = \text{sıfır hipotezi } \Phi = 0 \text{ test eden } t \text{ istatistiği} \quad (4.4)$$

$$\sigma^2 = T^{-1} E \left(\epsilon_1^2 + \dots + \epsilon_T^2 \right)$$

$$\sigma^2 = \lim_{T \rightarrow \infty} T^{-1} E \left((\epsilon_1 + \dots + \epsilon_T)^2 \right)$$

A modeli için $Z_t = [1, t, D_{1t}, D_{2t}]'$ ve C modeli için $Z_t = [1, t, D_{1t}, D_{2t}, DT_{1t}, DT_{2t}]'$.

$T \rightarrow \infty$ iken $T_{Bj}/T \rightarrow \lambda_j$ 'dir. Burada $\lambda = (\lambda_1, \lambda_2)'$.

$$\tilde{p} \rightarrow \frac{1}{2} \frac{\sigma^2}{\sigma^2} \left(\int_0^1 V^{(m)}(r)^2 dr \right)^{-1} \quad (4.5)$$

$$r^v \rightarrow -\frac{1}{2} \frac{\sigma^2}{\sigma^2} \left\{ \int_0^1 V^{(m)}(r)^2 dr \right\}^{-1/2} \quad (4.6)$$

Burada $V^{(m)}(r)$ sırasıyla $m=A$ ve $m=C$ için tanımlanmıştır.

İki kırılmalı minimum LM birim kök testi kırılma noktalarını (T_{Bj}) grid noktalarını kullanarak içsel olarak belirlenmektedir.

$$LM_p = \tilde{p}(\lambda) \quad (4.7)$$

$$LM_c = \tilde{r}(\lambda) \quad (4.8)$$

Kırılma noktaları test istatistiğinin minimize edildiği noktalarda belirlenmektedir. İki kırılmalı içsel LM birim kök testleri aşağıdaki gibi tanımlanmaktadır (Lee ve Strazicich, 2003: 1082-1084) :

$$LM_p \rightarrow \inf_{\lambda} \left[-\frac{1}{2} \frac{\sigma_s^2}{\sigma^2} \left(\int_0^1 V_B^{(m)}(r)^2 dr \right)^{-1} \right] \quad (4.9)$$

$$LM_c \rightarrow \inf_{\lambda} \left[-\frac{1}{2} \frac{\sigma_s}{\sigma} \left(\int_0^1 V_B^{(m)}(r)^2 dr \right)^{-1/2} \right] \quad (4.10)$$

4.3.2. ARDL sınır testi

Değişkenler arasında uzun dönemli ilişkinin varlığını ve uzun dönemde değişkenlerin birlikte hareket ettiğini varsayan eşbütünleşme, durağan olmayan değişkenlerin doğrusal kombinasyonlarından elde edilen hata teriminin durağan olduğunu ifade etmektedir. Literatürde eşbütünleşme ilişkisinin araştırılmasında farklı testler bulunmaktadır. Söz konusu testlerin büyük çoğunluğu (Engle ve Granger (1987) tarafından geliştirilen Engle-Granger eşbütünleşme testi (1987), Johansen eşbütünleşme testi (1988, 1990) vb.), aynı bütünleşme derecesine sahip değişkenler arasında uzun dönemli ilişkisinin test edilmesine imkân sağlamaktadır. Buna karşın, Pesaran vd. (2001) tarafından geliştirilen eşbütünleşme testi, entegrasyon dereceleri farklı olan değişkenler arasında uzun dönemli ilişkinin incelenmesine olanak sağlamaktadır.

Çoğu zaman serisinin bütünleşme dereceleri farklı olabilmektedir. Diğer bir ifadeyle, bazı değişkenler düzey değerlerinde (I(0)), bazı değişkenler ise birinci farklarında (I(1)) durağan bir yapıya sahip olmaktadır. Bütünleşme dereceleri farklı olan değişkenler arasındaki uzun dönemli ilişkiyi inceleyebilmek için Pesaran, Shin ve Smith (2001) tarafından sınır testi yaklaşımı önerilmiştir. Sınır testi sayesinde, bütünleşme dereceleri farklı olan değişkenler arasında eşbütünleşme ilişkisi test edilebilmektedir.

Eşbütünleşme ilişkisini araştırmak amacıyla kullanılan sınır testi, kısıtlanmamış hata düzeltme modeline dayalı olarak yapılmaktadır. Kısıtlanmamış hata düzeltme modeli aşağıdaki gibi gösterilebilir:

$$\Delta Y_t = \beta_0 + \sum_{i=1}^m \beta_i \Delta Y_{t-i} + \sum_{i=1}^m \beta_{i+m} \Delta X_{t-i} + \beta_{m+1} Y_{t-1} + \beta_{m+2} X_{t-1} + \varepsilon_t \quad (4.11)$$

(4.11) nolu denklemde yer alan β_3 ve β_4 parametreleri uzun dönem katsayılarını, β_1 ve β_2 parametreleri ise kısa dönem katsayılarını göstermektedir. β_0 ise sabit terimi belirtmektedir. Sınır testinin uygulanabilmesi amacıyla ilk olarak m uygun gecikme uzunluğunun seçilmesi gerekmektedir. Otokorelasyon ve farklı varyans probleminin olmadığı minimum bilgi kriterlerine (Akaike (AIC), Schwarz (SC)) sahip olan gecikme uzunluğu, uygun gecikme uzunluğu olarak belirlenmektedir. Daha sonra, (4.11) nolu denklemde β_1 ve β_2 katsayılarının topluca anlamlılığı F testi aracılığıyla test

edilmektedir. Kullanılan F testi, değişkenlerin bütünleşme derecelerini göz ardı ederek değişkenler arasında eşbütünleşme ilişkisinin olmadığını ifade eden sıfır hipotezi altında klasik F dağılımdan farklılaşmaktadır. Alternatif güven seviyelerine ilişkin olarak Pesaran vd. (2001), alt ve üst kritik değerler üretmişlerdir. Alt kritik değer, değişkenlerin hepsinin I(0) dereceden bütünleşik, üst kritik değer ise değişkenlerin hepsinin I(1) dereceden bütünleşik olması durumunda geçerli olmaktadır. F testine ilişkin sıfır hipotezi ve alternatif hipotez aşağıdaki gibi ifade edilebilir:

$$H_0 = \beta_3 = \beta_4 = 0$$

$$H_1: \beta_3 \neq \beta_4 \neq 0$$

Elde edilen F istatistiği, Pesaran vd. (2001) çalışmasındaki I(0) ve I(1) kritik değerleri ile karşılaştırılmaktadır. Hesaplanan F istatistiğinin, I(0) kritik değerinden daha azsa sıfır hipotezi reddedilememektedir. Bu sonuç, değişkenler arasında eşbütünleşme ilişkisinin olmadığını ifade etmektedir. Hesaplanan F istatistiğinin, I(1) kritik değerinden daha yüksek olması durumunda sıfır hipotezi reddedilmektedir. Bu

durumda, değişkenler arasında eşbütünleşme ilişkisi vardır. Elde edilen F istatistiğinin $I(0)$ ve $I(1)$ arasında kalması halinde eşbütünleşmenin varlığı ile ilgili bir sonuca ulaşılacaktır.

Sınır testinden elde edilen sonuca göre değişkenler arasında eşbütünleşme ilişkisinin varlığına dair karar verilmesinin ardından, kısa ve uzun dönemli katsayılar tahmin edilmektedir. Kısa ve uzun dönemli katsayıların elde edilmesi, uygun ARDL modelinin tahminine dayanmaktadır.

Uzun dönemli ilişkinin araştırılması amacıyla kurulan ARDL modeli aşağıdaki gibi ifade edilebilir:

$$Y_t = \sum_{i=1}^p \beta_1 Y_{t-i} + \sum_{i=0}^q \beta_2 X_{t-i} + \epsilon_t \quad (4.12)$$

(4.12) nolu denklemde p ve q, bilgi kriterlerine (AIC, SC, HQ vb.) dayalı olarak belirlenen uygun gecikme uzunluklarını ifade etmektedir. ARDL(p,q) modeli tahmin edilerek, tahmin edilen bu modelden hareketle uzun dönem katsayıları hesaplanmaktadır. Uzun dönem katsayılarının elde edilmesinde kullanılacak modelin belirlenmesinde, $(m+1)^k$ tane denklem tahmin edilmektedir. Burada m maksimum gecikme uzunluğunu, k toplam değişken sayısını ifade etmektedir.

Kısa dönemli ilişkinin tahminlenmesi amacıyla kurulan ARDL modeline dayanan hata düzeltme modeli (4.13) nolu denklemdeki gibi gösterilebilir.

$$\Delta Y_t = \alpha_1 Y_{t-1} + \sum_{i=1}^p \beta_1 \Delta Y_{t-i} + \sum_{i=0}^q \beta_2 \Delta X_{t-i} + u_t \quad (4.13)$$

(4.13) nolu denklemde EC terimi, uzun dönem modeline ilişkin hata teriminin bir dönem gecikmeli halini ifade etmektedir ve hata düzeltme katsayısı olarak adlandırılmaktadır. Hata düzeltme katsayısının negatif, birden küçük ve istatistiki açıdan anlamlı olması beklenmektedir. Bu katsayısı, söz konusu değişkenler arasında uzun dönemde meydana gelen sapmaların bir dönem sonra ne kadarının düzeltildiğini göstermektedir. Diğer bir ifadeyle, değişkenlerin yeniden dengeye gelme hızı hakkında bilgi vermektedir.

4.4. Ampirik Bulgular

Bu bölümde ilk olarak değişkenlerin durağanlıklarını incelemek amacıyla uygulanan birim kök test sonuçlarına yer verilecek, ardından ise zorunlu karşılıkların mevduat bankalarının kârlılığı üzerindeki etkilerine yönelik kısa dönemli ve uzun dönemli katsayı tahmin sonuçları raporlanacaktır.

4.4.1. Birim kök test sonuçları

Lee ve Strazicich (2003) tarafından geliştirilen birim kök testi iki yapısal kırılma olasılığını göz önüne almaktadır. Bu testte kırılma tarihleri içsel olarak belirlenmektedir. Lee-Strazicich birim kök testi Langrange Çarpanı (LM) metodolojisine dayanmaktadır (Lee ve Strazicich, 2003, 2004). Lee-Strazicich birim kök testinin bir tane yapısal kırılmanın varlığını ortaya koyması durumunda Zivot ve Andrews (1992)'in önerdiği birim kök testi uygulanmaktadır (Alp ve Seven, 2019).

Çizelge 4.5'te değişkenlere ilişkin sabit terimli ve hem sabit terim hem trendli modellere ilişkin Lee Strazicich birim kök test sonuçları raporlanmaktadır.

Çizelge 4.5. Lee-strazicich birim kök test sonuçları

Model A (Sabit Terimli)						Model C (Sabit Terim ve Trendli)							
	LM	Gecikme	Kırılma Tarihleri		Kritik Değerler	L	M	Gecikme	Kırılma Tarihleri				Kritik Değerler
			D1t	D2t	%5				D1t	DT1t	D2t	DT2t	%5
FO	-4.9705	1	2018Q1	2019Q2	3.5630	-6.3881		1	2017Q4	2017Q4	2019Q4	2019Q4	-6.3120
BYO	-9.6911	0	2013Q2	2018Q3	-3.5630	-10.1089		0	2018Q2	2018Q2	2021Q1	2021Q1	-6.3120
ENF	-1.9681	1	2012Q4	2020Q4	-3.5630	-6.2467		1	2018Q1	2018Q1	2020Q3	2020Q3	-6.3120
ΔENF	-3.6042	0	2016Q2	2017Q3	-3.5630	-6.9308		0	2017Q4	2017Q4	2021Q1	2021Q1	-6.1750
ZKO	-3.0676	1	2018Q2	2020Q1	-3.5630	-5.0711		1	2017Q2	2017Q2	2020Q2	2020Q2	-6.1750
ΔZKO	-3.5939	0	2019Q4	2021Q1	-3.5630	-6.5656		0	2012Q2	2012Q2	2020Q2	2020Q2	-5.9170
KAR1	-2.8509	2	2013Q3	2018Q3	-3.5630	-6.1931		2	2016Q1	2016Q2	2019Q4	2019Q4	-6.1850
KAR2	-2.5430	2	2013Q4	2020Q2	-3.5630	-6.3706		2	2016Q1	2016Q1	2020Q1	2020Q1	-6.1850
KAR3	-4.9409	2	2012Q3	2021Q1	-3.5630	-11.5907		2	2019Q1	2019Q1	2021Q1	2021Q1	-6.1080
KAR4	-3.9765	2	2012Q3	2021Q1	-3.5630	-9.5898		2	2015Q1	2015Q1	2018Q2	2018Q2	-6.2880
SER	-3.8595	1	2012Q4	2020Q2	-3.5630	-3.8526		1	2015Q2	2015Q2	2020Q3	2020Q3	-6.1520
ΔSER	-	0	2016Q3	2021	-	-8.5939		0	2013Q1	2013	2020Q1	2020	-

	4.416 3			Q1	3.5630				Q1		Q1	5.91 70
AK	- 1.643 5	0	2013Q1	2020 Q2	- 3.5630	-4.6979	0	2015Q4	2015 Q4	2020Q4	2020 Q4	- 6.18 50
ΔAK	- 5.482 8	0	2014Q4	2017 Q3	- 3.5630	-9.2720	0	2017Q4	2017 Q4	2018Q4	2018 Q4	- 6.20 10
BY	- 2.039 0	3	2016Q3	2018 Q3	- 3.5630	-5.2745	3	2015Q2	2015 Q2	2018Q3	2018 Q3	- 6.28 80
ΔBY	- 3.321 6	2	2013Q3	2020 Q2	- 3.5630	-6.3450	2	2017Q3	2017 Q3	2019Q2	2019 Q2	- 6.16 60

Tablo 4.5'te raporlanan birim kök test sonuçları incelendiğinde, gerek sabit terimli gerekse sabit terim ve trendli birim kök testi sonuçlarına göre KAR1, KAR2, KAR3 ve KAR4 rasyolarının ve BYO, FO değişkenlerinin düzeyler değerlerinde durağan oldukları görülmektedir. Bununla birlikte, SER, AK ve BY rasyolarının ve ENF ve ZKO değişkenlerinin düzey değerlerinde durağan değillerdir. Söz konusu değişkenleri durağan hale getirebilmek amacıyla değişkenlerin birinci farkları alınmıştır. Elde edilen sonuçlara göre, SER, AK ve BY rasyolarının ve ENF ve ZKO değişkenlerinin birinci farklarında durağan oldukları ifade edilebilir.

4.4.2. Sınır test sonuçları

Yapısal kırılmayı dikkate alan Lee-Strazicich birim kök test sonuçlarına göre, Net Dönem Kârı (Zararı) / Toplam Aktifler (KAR1), Net Dönem Kârı (Zararı) / Özkaynaklar (KAR2), Net Faiz Geliri / Toplam Aktifler (KAR3) ve Sürdürülen Faaliyetler Vergi Öncesi Kâr (Zarar)/Toplam Aktifler (KAR4) rasyolarının ve ekonomik büyüme oranı (BYO), faiz oranı (FO) değişkenlerinin sıfırıncı dereceden $I(0)$ bütünleşik; Özkaynaklar / Toplam Aktifler (SER), Toplam Krediler ve Alacaklar / Toplam Aktifler (AK) ve Alınan Krediler / Toplam Aktifler (BY) rasyolarının ve enflasyon oranı (ENF) ve zorunlu karşılık oranı (ZKO) değişkenlerinin ise birinci dereceden $I(1)$ bütünleşik olmaları nedeniyle, zorunlu karşılık oranları ve içsel ve dışsal faktörlerden oluşan kontrol değişkenler ve bankacılık sektörü kârlılığı arasındaki eşbütünleşme ilişkinin araştırılmasında Pesaran ve Shin (1999) ve Pesaran vd. (2001) tarafından önerilen sınır testi yaklaşımı kullanılmıştır.

Tezde amaç, zorunlu karşılık oranlarının bankacılık sektör kârlılığı üzerindeki etkisini incelenmesi olduğundan, alternatif kârlılık rasyoları için farklı modeller oluşturulmuştur. Sınır testi, değişkenlerin farklı dereceden bütünleşik olmaları durumunda değişkenler arasındaki eşbütünleşme ilişkisinin araştırılmasına ve küçük örneklem için etkin sonuçlar elde edilmesine imkân sağlamaktadır. Sınır testine göre, kısıtlanmamış hata düzeltme modeline dayalı olarak değişkenler arasındaki eşbütünleşme ilişkisi incelenmektedir. Bu kapsamda zorunlu karşılıklar ve bankacılık sektör kârlılığı arasındaki uzun dönemli eşbütünleşme ilişkisini incelemek amacıyla alternatif kârlılık rasyoları için tahminlenecek kısıtlanmamış hata düzeltme modelleri aşağıdaki gibi gösterilebilir:

Model 1:

$$\begin{aligned}
\Delta KAR_{1t} &= \beta_0 + \beta_1 \sum_{i=1}^q \Delta KAR_{1t-i} + \sum_{i=1}^q \Delta SER_{t-i} + \sum_{i=1}^q \Delta AK_{t-i} + \\
&\quad \beta_4 \sum_{i=1}^q \Delta BY_{t-i} + \sum_{i=1}^q \Delta BYO_{t-i} + \sum_{i=1}^q \Delta FO_{t-i} + \sum_{i=1}^q \Delta ENF_{t-i} + \\
&\quad \sum_{i=1}^q \Delta ZK_{t-i} + \gamma_1 KAR_{t-i} + \gamma_2 SR_{t-i} + \gamma_3 AK_{t-i} + \gamma_4 BY_{t-i} + \gamma_5 BYO_{t-i} + \\
&\quad \gamma_6 FO_{t-i} + \gamma_7 ENF_{t-i} + \gamma_8 ZKO_{t-i} + \varepsilon_t
\end{aligned} \tag{4.14}$$

Model 2:

$$\begin{aligned}
\Delta KAR_{2t} &= \beta_0 + \beta_1 \sum_{i=1}^q \Delta KAR_{2t-i} + \sum_{i=1}^q \Delta SER_{t-i} + \sum_{i=1}^q \Delta AK_{t-i} + \\
&\quad \beta_4 \sum_{i=1}^q \Delta BY_{t-i} + \sum_{i=1}^q \Delta BYO_{t-i} + \sum_{i=1}^q \Delta FO_{t-i} + \sum_{i=1}^q \Delta ENF_{t-i} + \\
&\quad \sum_{i=1}^q \Delta ZK_{t-i} + \gamma_1 KAR_{t-i} + \gamma_2 SR_{t-i} + \gamma_3 AK_{t-i} + \gamma_4 BY_{t-i} + \gamma_5 BYO_{t-i} + \\
&\quad \gamma_6 FO_{t-i} + \gamma_7 ENF_{t-i} + \gamma_8 ZKO_{t-i} + \varepsilon_t
\end{aligned} \tag{4.15}$$

Model 3:

$$\begin{aligned}
\Delta KAR_{3t} &= \beta_0 + \beta_1 \sum_{i=1}^q \Delta KAR_{1t-i} + \sum_{i=1}^q \Delta SER_{t-i} + \sum_{i=1}^q \Delta AK_{t-i} + \\
&\quad \beta_4 \sum_{i=1}^q \Delta BY_{t-i} + \sum_{i=1}^q \Delta BYO_{t-i} + \sum_{i=1}^q \Delta FO_{t-i} + \sum_{i=1}^q \Delta ENF_{t-i} + \\
&\quad \sum_{i=1}^q \Delta ZK_{t-i} + \gamma_1 KAR_{t-i} + \gamma_2 SR_{t-i} + \gamma_3 AK_{t-i} + \gamma_4 BY_{t-i} + \gamma_5 BYO_{t-i} + \\
&\quad \gamma_6 FO_{t-i} + \gamma_7 ENF_{t-i} + \gamma_8 ZKO_{t-i} + \varepsilon_t
\end{aligned} \tag{4.16}$$

Model 4:

$$\begin{aligned}
\Delta KAR_{4t} &= \beta_0 + \beta_1 \sum_{i=1}^q \Delta KAR_{1t-i} + \sum_{i=1}^q \Delta SER_{t-i} + \sum_{i=1}^q \Delta AK_{t-i} +
\end{aligned}$$

$$\begin{aligned}
& \beta_4 \sum_{i=1}^q \Delta BY_{t-i} + \sum_{i=1}^q \Delta BYO_{t-i} + \sum_{i=1}^q \Delta FO_{t-i} + \sum_{i=1}^q \Delta ENF_{t-i} + \\
& \sum_{i=1}^q \Delta ZK_{t-i} + \gamma_1 \frac{KAR}{4} + \gamma_2 \frac{SR}{4} + \gamma_3 \frac{AK}{3} + \gamma_4 \frac{BY}{4} + \gamma_5 \frac{BYO}{5} + \\
& \gamma_6 FO_{t-i} + \gamma_7 ENF_{t-i} + \gamma_8 ZKO_{t-i} + \varepsilon_t
\end{aligned} \tag{4.17}$$

Model 1, Model 2, Model 3 ve Model 4 arasındaki fark, bankacılık sektör kârlılığına ilişkin alternatif kârlılık rasyolarının kullanılmasından kaynaklanmaktadır. (4.14), (4.15), (4.16) ve (4.17) nolu denklemlerle belirtilen modellerde, eşbütünleşme ilişkisinin araştırılmasına yönelik sıfır hipotezi, $H_0: \gamma_1 = \gamma_2 = \gamma_3 = \gamma_4 = \gamma_5 = \gamma_6 = \gamma_7 = \gamma_8 = 0$ şeklinde belirtilebilir. Pesaran vd. (2001)'nin çalışmasında yer alan alt ve

üst sınır değerleri %1, %5 ve %10 anlamlılık düzeylerinde hesaplanan F istatistiği ile karşılaştırılmaktadır. Hesaplanan F istatistiğinin alt kritik değerden daha düşük olması eşbütünleşmenin varlığını ifade eden sıfır hipotezinin reddedilemediğini ve eşbütünleşmenin var olmadığını göstermektedir. F istatistiğine ilişkin hesaplanan değer üst kritik değerden daha yüksek olması durumunda ise sıfır hipotezi reddedilmekte ve eşbütünleşmenin varlığı ortaya konulmaktadır. F istatistiğine ilişkin hesaplanan değer alt ve üst kritik değerler arasında kalması durumunda ise eşbütünleşmenin varlığı ile ilgili herhangi bir karar verilememekte ve başka bir testin uygulanması gerekmektedir.

Sınır testine dayalı olarak eşbütünleşme ilişkisinin incelenebilmesi için ilk olarak kısıtlanmamış hata düzeltme modellerine yönelik olarak uygun gecikme uzunluklarının belirlenmesi gerekmektedir. Uygun gecikme uzunluklarının belirlenmesinde bilgi kriterleri, otokorelasyon, farklı varyans ve normallik test sonuçları dikkate alınmaktadır. Uygun gecikme uzunluklarının belirlenmesinde, veri setinin çeyreklik olması nedeniyle her modele ilişkin gecikme uzunluğu maksimum 4 olarak seçilmiştir. Bu kapsamda her bir gecikme uzunluğu için Akaike (AIC), Swarchz (SC) ve HQ bilgi kriterleri, Breusch-Godfrey LM otokorelasyon testi, Breusch-Pagan farklı varyans testi ve Jarque-Bera normallik testi uygulanmıştır. Hata terimlerinin normal dağılıma sahip olduğu, otokorelasyon ve farklı varyans sorunlarını içermediği modeller arasında en düşük bilgi kriterine sahip modele ilişkin gecikme uzunluğu, uygun gecikme uzunluğu olarak belirlenmektedir. Çizelge 4.6'da Model 1, Model 2, Model 3 ve Model 4'e ilişkin kısıtlanmamış hata düzeltme modelleri için gecikme uzunluklarına ilişkin bilgi kriterleri ve test istatistiklerini gösteren sonuçlar yer almaktadır.

Çizelge 4.6'da yer alan sonuçlar incelendiğinde, Model 1, Model 2, Model 3 ve Model 4 için hata terimlerinde normal dağılım varsayımının sağlandığı, otokorelasyon ve farklı varyans problemlerinin yer almadığı modeller içinde Akaike, Schwarz bilgi kriterleri açısından en düşük değere sahip olan modellere ilişkin gecikme uzunlukları tespit edilmiştir. Bu sonuca göre, uygun gecikme uzunlukları Model 1 ve Model 2 için 1 olarak belirlenirken, Model 3 ve Model 4 için 3 olarak tespit edilmiştir.

Model 1, Model 2, Model 3 ve Model 4 için uygun gecikme uzunluklarının belirlenmesinin ardından, söz konusu modeller ilgili gecikme uzunlukları ile tahmin edilmiş ve tahmin edilen kısıtlanmamış hata düzeltme modellerinde eşbütünleşme ilişkisi incelenmiştir. Çizelge 4.6'da zorunlu karşılık oranları ve içsel ve dışsal faktörlerden oluşan kontrol değişkenler ile bankacılık sektör kârlılığı arasındaki

eşbütünleşme ilişkisini incelemek amacıyla uygulanan sınır testine ilişkin F istatistik değerleri ve Pesaran vd. (2001) çalışmasından elde edilen kritik değerler yer almaktadır. Bu teste ilişkin sıfır hipotezi $H_0: \gamma_1 = \gamma_2 = \gamma_3 = \gamma_4 = \gamma_5 = \gamma_6 = \gamma_7 = \gamma_8 = 0$ eşbütünleşme ilişkisinin mevcut olmadığını ifade etmektedir.

Çizelge 4.6. Modellere ilişkin optimal uzunlukların belirlenmesi

Mod el 1						Mod el 2					
Gecik me Sayısı	R ²	JB Testi		Breusch-Pagan Testi		Gecik me Sayısı	R ²	JB Testi		Breusch-Pagan Testi	
		İstatistik Değeri	Olasılık Değeri	İstatistik Değeri	Olas ılık Değ eri			İstati stik Değ e ri	Olas ılık Değ eri	İstati stik Değ e ri	Olas ılık Değ eri
1	0.9705	1.6344	0.4416	0.7254	0.7398	1	0.9588	3.3550	0.1868	0.9739	0.5040
2	0.9745	10.6396	0.0000 ^c	0.4376	0.9898	2	0.9664	11.6571	0.0000 ^c	0.4448	0.9670
3	0.9916	0.4877	0.7835	1.6260	0.2108	3	0.9891	0.8373	0.6579	1.6354	0.2078
4	0.9996	14.0726	0.0000 ^c	7.454	0.2838	4	0.9991	5.2927	0.0709 ^a	81.7958	0.0875 ^a
Gecik me Sayısı	Breusch-Godfrey LMTesti		AIC	SC	HQ	Gecik me Sayısı	Breusch-Godfrey LMTesti		AIC	SC	HQ
	İstati stik Değ e ri	Olasılık Değ eri					Olas ılık Değ eri				
1	2.0037	0.1557	-2.3615	-1.3785	-1.9990	1	2.2970	0.1206	1.8423	2.4911	2.0829
2	1.1621	0.3365	-2.5344	-1.8856	-2.2938	2	0.9989	0.3889	1.9935	2.9765	2.3560
3	8.1721	0.0168 ^b	-3.0903	-1.7663	-2.6050	3	8.8075	0.0122 ^b	1.2609	2.5848	1.7462
4	12.946	0.0002 ^c	-5.6518	-3.9800	-5.0430	4	10.603	0.0000 ^c	-0.9034	0.7693	-0.2946

Not: ^a, ^b ve ^c sırasıyla, %10, %5 ve %1 önem seviyesinde sıfır hipotezinin reddedildiğini ifade etmektedir.

Çizelge 4.6. Modellere ilişkin optimal uzunlukların belirlenmesi (devam)

Mod el 3						Mod el 4					
Gecik me Sayısı	R ²	JB Testi		Breusch-Pagan Testi		Gecik me Sayısı	R ²	JB Testi		Breusch-Pagan Testi	
		İstatistik Değeri	Olasılık Değeri	İstatistik Değeri	Olas ılık Değ eri			İstati stik Değ e ri	Olas ılık Değ eri	İstati stik Değ e ri	Olas ılık Değ eri
1	0.3900	1.8194	0.4026	2.9177	0.0070 ^c	1	0.3987	1.3700	0.5040	2.8615	0.0079 ^c
2	0.7417	3.3337	0.1888	0.6685	0.8223	2	0.7244	2.0506	0.3586	0.6959	0.7977
3	0.9862	3.1883	0.1454	0.6726	0.8088	3	0.9295	0.2744	0.8717	0.5845	0.8773
4	0.9998	0.4791	0.7869	412.4986	0.0390 ^b	4	0.9996	0.0834	0.9586	20.7546	0.1726
Gecik me Sayısı	Breusch-Godfrey LMTesti		AIC	SC	HQ	Gecik me Sayısı	Breusch-Godfrey LMTesti		AIC	SC	HQ
	İstati stik Değ e ri	Olasılık Değeri					Olas ılık Değ eri				
1	8.9613	0.0007 ^c	2.6272	3.2760	2.8678	1	5.0204	0.0143 ^b	1.6625	2.3113	1.9031
2	17.4813	0.0000 ^c	2.1786	3.1616	2.5411	2	10.8743	0.0000 ^c	1.2934	2.2764	1.6559
3	0.0676	0.9351	-0.3303	0.9935	0.1549	3	0.8729	0.4540	0.3422	1.6662	0.8276
4	8.8026	0.0000 ^c	-4.5556	-2.8838	-3.9468	4	6.3975	0.0111 ^b	-4.7125	-3.0407	-4.1037

Not: ^a, ^b ve ^c sırasıyla, %10, %5 ve %1 önem seviyesinde sıfır hipotezinin reddedildiğini ifade etmektedir.

Çizelge 4.7. Sınır testi sonuçları

Model 1 İçin Uzun Dönem Modeli						
	Gecikme Sayısı		F İstatistiği			
	1		6.1083			
Kritik Değerler						
	%10		%5		%1	
K	I(0)	I(1)	I(0)	I(1)	I(0)	I(1)
7	1.92	2.89	2.17	3.21	2.73	3.90
Model 2 İçin Uzun Dönem Modeli						
	Gecikme Sayısı		F İstatistiği			
	1		6.7212			
Kritik Değerler						
	%10		%5		%1	
K	I(0)	I(1)	I(0)	I(1)	I(0)	I(1)
7	1.92	2.89	2.17	3.21	2.73	3.90
Model 3 İçin Uzun Dönem Modeli						
	Gecikme Sayısı		F İstatistiği			
	3		53.7974			
Kritik Değerler						
	%10		%5		%1	
K	I(0)	I(1)	I(0)	I(1)	I(0)	I(1)
7	1.92	2.89	2.17	3.21	2.73	3.90
Model 4 İçin Uzun Dönem Modeli						
	Gecikme Sayısı		F İstatistiği			
	3		9.4187			
Kritik Değerler						
	%10		%5		%1	
K	I(0)	I(1)	I(0)	I(1)	I(0)	I(1)
7	1.92	2.89	2.17	3.21	2.73	3.90

Not: Kritik sınır değerleri için Pesaran (1997:478) çalışmasındaki F Tablo değerleri dikkate alınmıştır. k, bağımsız değişken sayısını göstermektedir.

Çizelge 4.7’da yer alan Model 1, Model 2, Model 3 ve Model 4 için kısıtlanmamış hata düzeltme modelinden hareketle hesaplanan F istatistikleri, Pesaran vd. (2001) çalışmasından elde edilen alt ve üst kritik değerlerle karşılaştırılmıştır. Model 1, Model 2, Model 3 ve Model 4 için hesaplanan F istatistiklerinin %5 önem seviyesinde üst kritik değerden daha yüksek olması nedeniyle eşbütünleşmenin olmadığını ifade eden sıfır hipotezinin reddedilmektedir. Elde edilen bu sonuç, Model 1, Model 2, Model 3 ve Model 4 için zorunlu karşılıklar ve içsel ve dışsal faktörler ile bankacılık sektör kârlılığı arasında uzun dönemli eşbütünleşme ilişkisinin varlığını ifade etmektedir.

Değişkenler arasında uzun dönemli eşbütünleşme ilişkisinin tespit edilmesinin ardından, uygun ARDL modelleri aracılığıyla zorunlu karşılık oranlarının bankacılık sektör kârlılığı üzerindeki uzun dönem ve kısa dönem katsayı tahmin sonuçları elde edilecektir.

4.4.3. Uzun dönem katsayısı tahmin sonuçları

Model 1, Model 2, Model 3 ve Model 4 için zorunlu karşılık oranları ve kontrol değişkenleri ile bankacılık sektör kârlılığı arasında eşbütünleşme ilişkisinin varlığının ortaya konulmasından dolayı, uzun dönem katsayı tahmin sonuçlarını elde edebilmek amacıyla uygun ARDL modelleri oluşturulmuştur. Model 1, Model 2, Model 3 ve Model 4 için uzun dönem katsayılarını tahmin etmek amacıyla ARDL modelleri aşağıdaki gibi ifade edilebilir:

Model 1:

$$\begin{aligned}
 \underline{KAR}_{1t} &= \beta_0 + \sum_{i=1}^q \underline{KAR}_{1t-i} + \sum_{i=0}^p \underline{SER}_{t-i} + \sum_{i=0}^r \underline{AK}_{t-i} + \\
 &\quad \beta_4 \sum_{i=0}^m \underline{BY}_{t-i} + \beta_5 \sum_{i=0}^n \underline{BYO}_{t-i} + \beta_6 \sum_{i=0}^o \underline{FO}_{t-i} + \beta_7 \sum_{i=0}^k \underline{ENF}_{t-i} + \\
 &\quad \beta_8 \sum_{i=0}^l \underline{ZKO}_{t-i} + \varepsilon_t
 \end{aligned} \tag{4.18}$$

Model 2:

$$\begin{aligned}
 \underline{KAR}_{2t} &= \beta_0 + \sum_{i=1}^q \underline{KAR}_{2t-i} + \sum_{i=0}^p \underline{SER}_{t-i} + \sum_{i=0}^r \underline{AK}_{t-i} + \\
 &\quad \beta_4 \sum_{i=0}^m \underline{BY}_{t-i} + \beta_5 \sum_{i=0}^n \underline{BYO}_{t-i} + \beta_6 \sum_{i=0}^o \underline{FO}_{t-i} + \beta_7 \sum_{i=0}^k \underline{ENF}_{t-i} + \\
 &\quad \beta_8 \sum_{i=0}^l \underline{ZKO}_{t-i} + \varepsilon_t
 \end{aligned}$$

$$\begin{aligned}
& \sum_{i=0}^n \left(\frac{BY_{t-i}}{\beta_5} + \frac{BYO_{t-i} + \beta_6}{\sum_{i=0}^k} + \frac{FO_{t-i} + \beta_7}{\sum_{i=0}^k} + \frac{ENF_{t-i} + \beta_8}{\sum_{i=0}^k} \right) + \varepsilon_t \tag{4.19}
\end{aligned}$$

Model 3:

$$\begin{aligned}
 \underline{KAR}_{3t} &= \beta_0 + \sum_{i=1}^q \underline{KAR}_{3t-i} + \sum_{i=0}^p \underline{SER}_{t-i} + \sum_{i=0}^r \underline{AK}_{t-i} + \\
 &\quad \beta_4 \sum_{i=0}^m \underline{BY}_{t-i} + \beta_5 \sum_{i=0}^n \underline{BYO}_{t-i} + \beta_6 \sum_{i=0}^o \underline{FO}_{t-i} + \beta_7 \sum_{i=0}^k \underline{ENF}_{t-i} + \\
 &\quad \beta_8 \sum_{i=0}^l \underline{ZKO}_{t-i} + \varepsilon_t
 \end{aligned} \tag{4.20}$$

Model 4:

$$\begin{aligned}
 \underline{KAR}_{4t} &= \beta_0 + \sum_{i=1}^q \underline{KAR}_{4t-i} + \sum_{i=0}^p \underline{SER}_{t-i} + \sum_{i=0}^r \underline{AK}_{t-i} + \\
 &\quad \beta_4 \sum_{i=0}^m \underline{BY}_{t-i} + \beta_5 \sum_{i=0}^n \underline{BYO}_{t-i} + \beta_6 \sum_{i=0}^o \underline{FO}_{t-i} + \beta_7 \sum_{i=0}^k \underline{ENF}_{t-i} + \\
 &\quad \beta_8 \sum_{i=0}^l \underline{ZKO}_{t-i} + \varepsilon_t
 \end{aligned} \tag{4.21}$$

Zorunlu karşılık oranlarının bankacılık sektör kârlılığı üzerindeki uzun dönemli etkisinin tahminlenmesi amacıyla oluşturulan ARDL modellerine ilişkin uygun gecikme uzunlukları Akaike (AIC) bilgi kriterine dayanılarak tespit edilmiştir. Bu kapsamda uygun ARDL modelleri sırasıyla Model 1 için ARDL(1,1,1,0,0,1,0,1), Model 2 için ARDL(1,1,1,0,0,1,0,1), Model 3 için ARDL(3,3,1,1,3,2,2,0) ve Model 4 için ARDL(3,3,1,0,3,3,2,2) olarak belirlenmiştir.

Çizelge 4.8’de Model 1 için ARDL(1,1,1,0,0,1,0,1) model tahmininden elde edilen uzun dönem katsayı tahmin sonuçları raporlanmaktadır:

Çizelge 4.8. Model 1 için uzun dönem katsayı tahmin sonuçları

ARDL(1,1,1,0,0,1,0,1) Modeli				
Değişkenler	Katsayı	Standart Hata	t-İstatistiği	Olasılık Değeri
KAR1(-1)	0.707713 ^c	0.060724	11.65461	0.0000
SER1	0.062617 ^c	0.021875	2.862476	0.0075
SER1(-1)	0.063386 ^b	0.026018	2.436235	0.0208
AK	-0.016456	0.010302	-1.597369	0.1203
AK(-1)	0.029468 ^c	0.010388	2.836638	0.0080
BY	-0.027197 ^a	0.015989	-1.700983	0.0990
BYO	-0.000156	0.002991	-0.052084	0.9588
ENF	0.021654 ^c	0.002921	7.412898	0.0000
ENF(-1)	-0.007852	0.005580	-1.407218	0.1693
FO	-0.009861 ^c	0.002816	-3.501447	0.0014
ZKO	0.000159	0.011054	0.014407	0.9886
ZKO(-1)	0.025628 ^b	0.012487	2.052400	0.0487
Sabit Terim	-1.816915 ^c	0.404150	-4.495651	0.0001
Uzun Dönem Katsayı Tahminleri				
SER	0.431096 ^c	0.079690	5.409653	0.0000
AK	0.044518 ^a	0.025625	1.737246	0.0923
BY	-0.093047	0.065594	-1.418538	0.1660
BYO	-0.000533	0.010228	-0.052111	0.9588
ENF	0.047221 ^c	0.015483	3.049973	0.0047
FO	-0.033737 ^c	0.011812	-2.856276	0.0076
ZKO	0.088227 ^b	0.039798	2.216888	0.0341
C	-6.216196 ^c	2.071114	-3.001378	0.0053
R ²	0.970205	Akaike bilgi kriteri		-2.658685
Düzeltilmiş R ²	0.958671	Schwarz bilgi kriteri		-2.131539
F-istatistiği	84.1195 ^c	Durbin-Watson istatistiği		1.712846

Not: ^a, ^b ve ^c sırasıyla, %10, %5 ve %1 önem seviyesinde sıfır hipotezinin reddedildiğini ifade etmektedir.

Çizelge 4.8’de Model 1 için belirlenen sonuçlara göre, uzun dönemde zorunlu karşılık oranlarının bankacılık sektöründe Net Dönem Kârı (Zararı)/Toplam Aktifler ile ifade edilen aktif kârlılığı pozitif olarak etkilediği görülmektedir. Buna göre, zorunlu karşılık oranlarında meydana gelen bir birimlik artış karşısında aktif kârlılık 0.08 birim artmaktadır.

Zorunlu karşılık oranlarının aktif kârlılık üzerindeki etkisini tahminlemede modele kontrol değişkenler olarak ilave edilen bankaya özgü içsel faktörler ve makroekonomik göstergelerden oluşan dışsal faktörlerin aktif kârlılık üzerindeki etkilerine yönelik elde edilen tahmin sonuçları şu şekilde özetlenebilir. Uzun dönemde sermaye yeterliliği, aktif kârlılığı arttırıcı bir etkiye sahiptir. Mevduat bankalarının sermaye yeterlilik oranında meydana gelen bir birimlik artış karşısında aktif kârlılık 0.43 birim artmaktadır. Mevduat bankalarına ilişkin aktif kalitesinin aktif kârlılık üzerinde pozitif bir etkiye sahip olmasına rağmen söz konusu etkisinin sınırlı kaldığı görülmektedir. Mevduat bankalarının aktif kalitesinde meydana gelen bir birimlik artış karşısında aktif kârlılık oranı 0.04 birim artmaktadır. Bilanço yapısının ise uzun dönemde aktif kârlılık üzerinde istatistiki olarak anlamlı bir etkisi bulunamamıştır.

Makroekonomik faktörlerin mevduat bankalarının aktif kârlılığı üzerindeki etkileri incelendiğinde, enflasyon oranının mevduat bankalarının aktif kârlılığını arttırdığı; buna karşın faiz oranlarının aktif kârlılık üzerinde azaltıcı bir etkiye sahip olduğu görülmektedir. Enflasyon oranında meydana gelen bir birimlik bir artış karşısında aktif kârlılık 0.04 birim artarken, faiz oranında meydana gelen bir artış aktif kârlılık oranının 0.03 birim azalmasına neden olmaktadır. Ekonomik büyüme oranının aktif kârlılık üzerinde anlamlı bir etkisi bulunamamıştır.

Çizelge 4.9’da Model 2 için ARDL(1,1,1,0,0,1,0,1) model tahmininden elde edilen uzun dönem katsayı tahmin sonuçları yer almaktadır:

Çizelge 4.9. Model 2 için uzun dönem katsayı tahmin sonuçları

ARDL(1,1,1,0,0,1,0,1) Modeli				
Değişkenler	Katsayı	Standart Hata	t-İstatistiği	Olasılık Değeri
KAR2(-1)	0.739097 ^c	0.072640	10.17473	0.0000
SER1	0.176902	0.196791	0.898933	0.3756
SER1(-1)	0.390319 ^a	0.221536	1.761872	0.0880
AK	-0.159234 ^a	0.092211	-1.726839	0.0942
AK(-1)	0.252545 ^c	0.091381	2.763639	0.0095
BY	-0.183205	0.143943	-1.272759	0.2126
BYO	0.002267	0.026624	0.085137	0.9327
ENF	0.204859 ^c	0.026666	7.682424	0.0000
ENF(-1)	-0.060806	0.049816	-1.220613	0.2314
FO	-0.109012 ^c	0.025095	-4.343872	0.0001
ZKO	-0.028314	0.098701	-0.286865	0.7761
ZKO(-1)	0.243962 ^b	0.111012	2.197615	0.0356
Sabit Terim	-9.500604 ^b	3.590472	-2.646060	0.0127
Uzun Dönem Katsayı Tahminleri				
SER	2.174070 ^c	0.680650	3.194108	0.0032
AK	0.357647	0.253058	1.413305	0.1675
BY	-0.702197	0.664951	-1.056013	0.2991
BYO	0.008688	0.102158	0.085042	0.9328
ENF	0.552133 ^c	0.174312	3.167503	0.0034
FO	-0.417825 ^c	0.148556	-2.812582	0.0085
ZKO	0.826545 ^b	0.420167	1.967185	0.0582
C	-36.41438 ^b	18.54384	-1.963692	0.0586
R ²	0.958472	Akaike bilgi kriteri		1.715196
Düzeltilmiş R ²	0.942397	Schwarz bilgi kriteri		2.242343
F-istatistiği	59.62415 ^c	Durbin-Watson istatistiği		1.863408

Not: ^a, ^b ve ^c sırasıyla, %10, %5 ve %1 önem seviyesinde sıfır hipotezinin reddedildiğini ifade etmektedir.

Çizelge 4.9’da raporlanan Model 2 için uzun dönem tahmin sonuçlarından elde edilen bulgular göre, uzun dönemde zorunlu karşılık oranlarının Net Dönem Kârı (Zararı)/Özkaynaklar ile ifade edilen özkaynak kârlılığı üzerinde arttırıcı bir etkiye sahip olduğu görülmektedir. Buna göre, zorunlu karşılık oranlarında meydana gelen bir birimlik bir artış karşısında özkaynak kârlılığı 0.82 birim artmaktadır.

Sonuçlar bankaya özgü içsel faktörler açısından değerlendirildiğinde, sermaye yeterlilik oranının zkaynak krliliği üzerinde pozitif bir etkiye sahip olduğu ifade edilebilir. Buna göre, sermaye yeterlilik oranında meydana gelen bir birimlik bir artış karşısında zkaynak krliliği 2.17 birim artmaktadır. Aktif kalitesi ve bilanço yapısının zkaynak krliliği üzerinde istatistiki olarak anlamlı bir etkisi bulunamamıştır.

Sonuçlar makroekonomik göstergeleri temsil eden dışsal faktörler açısından değerlendirildiğinde, enflasyon oranının zkaynak krliliği üzerinde pozitif bir etkiye sahip olduğu görülmektedir. Enflasyon oranında meydana gelen bir birimlik artış karşısında zkaynak krliliği 0.55 birim artmaktadır. Faiz oranında meydana gelen artışlar mevduat bankalarının zkaynak krliliğini azaltıcı bir etki yaratmaktadır. Faiz oranında meydana gelen bir birimlik artış karşısında zkaynak krliliği 0.41 birim azalmaktadır.

Çizelge 4.10’da Model 3 için ARDL(3,3,1,1,3,2,2,0) model tahmininden elde edilen uzun dönem katsayı tahmin sonuçları yer almaktadır:

Çizelge 4.10. Model 3 için uzun dönem katsayı tahmin sonuçları

ARDL(3,3,1,1,3,2,2,0) Modeli				
Değişkenler	Katsayı	Standart Hata	t-İstatistiği	Olasılık Değeri
KAR3(-1)	-1.063820 ^c	0.051760	-20.55280	0.0000
KAR3(-2)	-1.034695 ^c	0.045430	-22.77540	0.0000
KAR3(-3)	-1.036126 ^c	0.056660	-18.28679	0.0000
SER1	0.290529 ^b	0.116833	2.486705	0.0224
SER1(-1)	0.650126 ^c	0.128625	5.054445	0.0001
SER1(-2)	0.070513	0.095942	0.734955	0.4713
SER1(-3)	0.423843 ^c	0.087677	4.834150	0.0001
AK	-0.060819	0.036982	-1.644566	0.1165
AK(-1)	0.055849	0.039103	1.428250	0.1695
BY	-0.027789	0.119692	-0.232173	0.8189
BY(-1)	0.297997 ^b	0.123041	2.421935	0.0256
BYO	-0.013330	0.011230	-1.186998	0.2499
BYO(-1)	0.010687	0.014345	0.744963	0.4654
BYO(-2)	0.022117	0.013829	1.599276	0.1263
BYO(-3)	0.039211 ^c	0.010164	3.857644	0.0011
ENF	0.031685 ^c	0.011270	2.811477	0.0111
ENF(-1)	0.079603 ^b	0.028023	2.840627	0.0105
ENF(-2)	0.065031 ^b	0.031996	2.032485	0.0563
FO	0.019560	0.015435	1.267212	0.2204
FO(-1)	-0.056171 ^b	0.024823	-2.262859	0.0356
FO(-2)	-0.082360 ^c	0.024882	-3.310020	0.0037
ZKO	0.111658 ^c	0.034843	3.204600	0.0047
Sabit Terim	-12.62857 ^c	1.712864	-7.372782	0.0000
Uzun Dönem Katsayı Tahminleri				
SER	0.347070 ^c	0.021337	16.26641	0.0000
AK	-0.001202	0.004315	-0.278566	0.7836
BY	0.065352 ^c	0.012146	5.380713	0.0000
BYO	0.014193	0.009046	1.568963	0.1332
ENF	0.042644 ^c	0.006024	7.079069	0.0000
FO	-0.028774 ^c	0.005116	-5.623819	0.0000
ZKO	0.027005 ^c	0.008302	3.252895	0.0042
C	-3.054333 ^c	0.401794	-7.601749	0.0000
R ²	0.983337	Akaike bilgi kriteri		-0.568460
Düzeltilmiş R ²	0.964043	Schwarz bilgi kriteri		0.383121
F-istatistiği	50.96601 ^c	Durbin-Watson istatistiği		2.050536

Not: ^a, ^b ve ^c sırasıyla, %10, %5 ve %1 önem seviyesinde sıfır hipotezinin reddedildiğini ifade etmektedir.

Çizelge 4.10’da Model 3 için elde edilen tahmin sonuçlarına göre, uzun dönemde zorunlu karşılık oranlarının Net Faiz Geliri / Toplam Aktifler ile ifade edilen net faiz marjı üzerinde pozitif bir etkiye sahip olduğu görülmektedir. Zorunlu karşılık oranında meydana gelen bir birimlik artış karşısında net faiz marjı 0.02 birim artmaktadır.

Bankaya özgü içsel faktörlerin uzun dönemde net faiz marjı üzerindeki etkisi dikkate alındığında, sermaye yeterliliği ve bilanço yapısının net faiz marjı üzerinde pozitif bir etkiye sahip oldukları; bununla birlikte aktif kalitesinin ise net faiz marjı üzerinde anlamlı bir etkiye sahip olmadığı ifade edilebilir. Buna göre, sermaye yeterliliğinde meydana gelen bir birimlik artış net faiz marjının 0.34 birim artmasına neden olmaktadır. Bilanço yapısının net faiz marjı üzerindeki etkisi ise oldukça sınırlı kalmaktadır. Bilanço yapısında meydana gelen bir birimlik artış karşısında 0.06 birim artmaktadır.

Makroekonomik faktörlerin uzun dönemde net faiz marjı üzerindeki etkisine yönelik tahmin sonuçları şu şekilde özetlenebilir. Uzun dönemde enflasyon oranı net faiz marjı üzerinde arttırıcı bir etki yaratmaktadır. Enflasyon oranında meydana gelen bir birimlik artış karşısında net faiz marjı 0.04 birim artmaktadır. Faiz oranının net faiz oranı üzerinde azaltıcı bir etkiye sahiptir. Faiz oranında meydana gelen bir birimlik artış karşısında net faiz marjı 0.02 birim azalmaktadır.

Çizelge 4.11’de Model 4 için ARDL(3,3,1,0,3,3,2,2) model tahmininden elde edilen uzun dönem katsayı tahmin sonuçları yer almaktadır:

Çizelge 4.11. Model 4 için uzun dönem katsayı tahmin sonuçları

ARDL(3,3,1,0,3,3,2,2) Modeli				
Değişkenler	Katsayı	Standart Hata	t-İstatistiği	Olasılık Değeri
KAR4(-1)	-0.906057 ^c	0.117016	-7.743047	0.0000
KAR4(-2)	-0.806468 ^c	0.105844	-7.619401	0.0000
KAR4(-3)	-0.875030 ^c	0.108949	-8.031554	0.0000
SER	0.247349 ^a	0.130651	1.893199	0.0755
SER(-1)	0.442510 ^c	0.148849	2.972879	0.0085
SER(-2)	0.171392	0.137706	1.244622	0.2302
SER(-3)	0.273580 ^b	0.124658	2.194650	0.0424
AK	-0.042867	0.063881	-0.671040	0.5112
AK(-1)	0.089813	0.060463	1.485419	0.1557
BY	0.041827	0.097816	0.427607	0.6743
BYO	0.019870	0.017624	1.127459	0.2752
BYO(-1)	0.070203 ^c	0.022180	3.165102	0.0057
BYO(-2)	0.050221 ^b	0.020065	2.502959	0.0228
BYO(-3)	0.031415 ^b	0.015377	2.042923	0.0569
ENF	0.020272	0.016742	1.210828	0.2425
ENF(-1)	0.115833 ^b	0.042345	2.735472	0.0141
ENF(-2)	0.076285	0.048623	1.568893	0.1351
ENF(-3)	-0.067477 ^a	0.033532	-2.012340	0.0603
FO	-0.010887	0.024032	-0.453033	0.6563
FO(-1)	-0.015814	0.038129	-0.414761	0.6835
FO(-2)	-0.086278 ^b	0.038629	-2.233469	0.0392
ZKO	-0.139513	0.080871	-1.725123	0.1026
ZKO(-1)	0.014045	0.111697	0.125741	0.9014
ZKO(-2)	0.214514 ^b	0.089651	2.392773	0.0285
C	-13.53193 ^c	2.630362	-5.144512	0.0001
Uzun Dönem Katsayı Tahminleri				
SER	0.316324 ^c	0.036913	8.569530	0.0000
AK	0.013086	0.008819	1.483832	0.1562
BY	0.011659	0.027171	0.429099	0.6732
BYO	0.047862 ^c	0.015023	3.185857	0.0054
ENF	0.040393 ^c	0.011725	3.444936	0.0031
FO	-0.031492 ^c	0.008571	-3.674319	0.0019
ZKO	0.024821	0.019267	1.288241	0.2149
C	-3.771908 ^c	0.679328	-5.552413	0.0000
R ²	0.918680	Akaike bilgi kriteri		0.152176
Düzeltilmiş R ²	0.803874	Schwarz bilgi kriteri		1.186503
F-istatistiği	8.002073 ^c	Durbin-Watson istatistiği		1.515410

Not: ^a, ^b ve ^c sırasıyla, %10, %5 ve %1 önem seviyesinde sıfır hipotezinin reddedildiğini ifade etmektedir.

Çizelge 4.11’de Model 4 için yer alan uzun dönem katsayı tahmin sonuçlarına göre, uzun dönemde zorunlu karşılık oranlarının Sürdürülen Faaliyetler Vergi Öncesi Kâr (Zarar)/Toplam Aktifler ile ifade edilen kârlılık düzeyi üzerinde istatistiki olarak anlamlı bir etkisi bulunamamıştır.

Bankaya özgü içsel faktörler açısından, sermaye yeterlilik rasyosunun Sürdürülen Faaliyetler Vergi Öncesi Kâr (Zarar)/Toplam Aktifler üzerinde pozitif bir etkiye sahip olduğu; bununla birlikte aktif kalitesi ve bilanço yapısının Sürdürülen Faaliyetler Vergi Öncesi Kâr (Zarar)/Toplam Aktifler üzerinde istatistiki olarak anlamlı bir etkiye sahip olmadığı görülmektedir. Sermaye yeterlilik oranında meydana gelen bir birimlik artış karşısında Sürdürülen Faaliyetler Vergi Öncesi Kâr (Zarar)/Toplam Aktifler oranı 0.31 birim artmaktadır.

Makroekonomik faktörlerin bankacılık sektör kârlılığı üzerindeki uzun dönemli etkisine bakıldığında, uzun dönemde büyüme oranının ve enflasyon oranının Sürdürülen Faaliyetler Vergi Öncesi Kâr (Zarar)/Toplam Aktifler oranı üzerinde pozitif bir etkiye sahip iken, faiz oranının Sürdürülen Faaliyetler Vergi Öncesi Kâr (Zarar)/Toplam Aktifler oranı üzerinde negatif bir etkiye sahip olduğu ifade edilebilir. Büyüme oranında meydana gelen bir birimlik artış karşısında Sürdürülen Faaliyetler Vergi Öncesi Kâr (Zarar)/Toplam Aktifler oranı 0.04 birim artmaktadır. Enflasyon oranında meydana gelen bir birimlik artış karşısında Sürdürülen Faaliyetler Vergi Öncesi Kâr (Zarar)/Toplam Aktifler oranı 0.04 birim artmaktadır. Bununla birlikte, faiz oranında meydana gelen bir birimlik artış karşısında Sürdürülen Faaliyetler Vergi Öncesi Kâr (Zarar)/Toplam Aktifler oranı 0.03 birim azalmaktadır.

Model 1, Model 2, Model 3 ve Model 4’den elde edilen uzun dönemli katsayı tahmin sonuçları Çizelge 4.12.’de özetlenmektedir:

Çizelge 4.12. Uzun dönem katsayı tahminlerine ilişkin özet tablo

	Net Dönem Kârı (Zararı) / Toplam Aktifler	Net Dönem Kârı (Zararı) / Özkaynaklar	Net Faiz Geliri / Toplam Aktifler	Sürdürülen Faaliyetler Vergi Öncesi Kâr (Zararı)/Toplam Aktifler
SER	+	+	+	+
AK	+	Anlam sız	Anlam sız	Anlam sız
BY	Anlam sız	Anlam sız	+	Anlam sız
BYO	Anlam sız	Anlam sız	Anlam sız	+
ENF	+	+	+	+
FO	-	-	-	-
ZKO	+	+	+	Anlam sız

4.4.4. Kısa dönem katsayı tahmini sonuçları

Zorunlu karşılık oranlarının bankacılık sektör kârlılığı üzerindeki etkisinin ortaya konulmasının ardından, zorunlu karşılık oranlarının ve kontrol değişkenler olarak modellere ilave edilen bankaya özgü içsel faktörler ve makroekonomik göstergeleri yansıtan dışsal faktörlerin bankacılık sektör kârlılığı üzerindeki kısa dönemli etkilerini ortaya koymak amacıyla ARDL yaklaşımına dayanan hata düzeltme modelleri tahmin edilmiştir. Model 1, Model 2, Model 3 ve Model 4 için kısa dönemli katsayı tahminlerini elde etmek amacıyla oluşturulan hata düzeltme modelleri aşağıdaki gibi ifade edilebilir:

Model 1:

$$\begin{aligned}
 \Delta KAR1_t = & \beta_0 + \beta_1 \sum_{i=1}^q \Delta KAR_{t-i} + \beta_2 \sum_{i=0}^p \Delta SER_{t-i} + \beta_3 \sum_{i=0}^r \Delta AK_{t-i} + \\
 & \beta_4 \sum_{i=0}^m \Delta BY_{t-i} + \beta_5 \sum_{i=0}^n \Delta BYO_{t-i} + \beta_6 \sum_{i=0}^o \Delta FO_{t-i} + \beta_7 \sum_{i=0}^k \Delta ENF_{t-i} + \\
 & \beta_8 \sum_{i=0}^l \Delta ZKO_{t-i} + a EC_{t-1} + \varepsilon_t
 \end{aligned} \quad (4.22)$$

Model 2:

$$\begin{aligned}
 \Delta KAR2_t = & \beta_0 + \beta_1 \sum_{i=1}^q \Delta KAR_{t-i} + \beta_2 \sum_{i=0}^p \Delta SER_{t-i} + \beta_3 \sum_{i=0}^r \Delta AK_{t-i} + \\
 & \beta_4 \sum_{i=0}^m \Delta BY_{t-i} + \beta_5 \sum_{i=0}^n \Delta BYO_{t-i} + \beta_6 \sum_{i=0}^o \Delta FO_{t-i} + \beta_7 \sum_{i=0}^k \Delta ENF_{t-i} + \\
 & \beta_8 \sum_{i=0}^l \Delta ZKO_{t-i} + a EC_{t-1} + \varepsilon_t
 \end{aligned}$$

$$\underline{\beta}_8 \sum_{i=0}^l \Delta ZKO_{t-i} + a EC_{t-1} + \varepsilon_t \quad (4.23)$$

Model 3:

$$\Delta KAR3_t = \beta_0 + \sum_{i=1}^q \frac{\Delta KA}{R3} \frac{t-i}{\beta_2} + \sum_{i=0}^p \frac{\Delta SER_t}{-i} + \sum_{i=0}^r \Delta AK_{t-i} +$$

$$\underline{\beta}_4 \sum_{i=0}^m \frac{\Delta BY_{t-i}}{\sum n} + \beta_5 \frac{\Delta BYO_{t-i}}{\sum o} + \beta_6 \frac{\Delta FO_{t-i}}{\sum k} + \beta_7 \Delta ENF_{t-i} +$$

$$\underline{\beta}_8 \sum_{i=0}^l \Delta ZKO_{t-i} + a EC_{t-1} + \varepsilon_t \quad (4.24)$$

Model 4:

$$\Delta KAR4_t = \beta_0 + \sum_{i=1}^q \frac{\Delta KA}{R4} \frac{t-i}{\beta_2} + \sum_{i=0}^p \frac{\Delta SER_t}{-i} + \sum_{i=0}^r \Delta AK_{t-i} +$$

$$\underline{\beta}_4 \sum_{i=0}^m \frac{\Delta BY_{t-i}}{\sum n} + \beta_5 \frac{\Delta BYO_{t-i}}{\sum o} + \beta_6 \frac{\Delta FO_{t-i}}{\sum k} + \beta_7 \Delta ENF_{t-i} +$$

$$\underline{\beta}_8 \sum_{i=0}^l \Delta ZKO_{t-i} + a EC_{t-1} + \varepsilon_t \quad (4.25)$$

(4.22), (4.23), (4.24) ve (4.25) nolu denklemlerde yer alan EC_{t-1} katsayısı, uzun dönem modelinden elde edilen hata teriminin bir dönem gecikmeli değerini göstermektedir. Bu katsayı hata düzeltme katsayısı olarak adlandırılmaktadır. Hata düzeltme katsayısının birden küçük ve negatif değer alması, hata düzeltme mekanizmasının çalıştığını ifade etmektedir. Hata düzeltme katsayısı, ekonomik ve finansal krizler, belirsizlikler ve riskler nedeniyle meydana gelen bir şoktan kaynaklanan uzun dönem denge değerinden meydana gelen sapmaların bir dönem sonra ne kadarının düzeleceğini ve sistemin yeniden dengeye geleceği süreyi göstermektedir.

Çizelge 4.13'te Model 1 için ARDL modeline dayalı hata düzeltme modelinden elde edilen kısa dönem katsayı tahmin sonuçları yer almaktadır:

Çizelge 4.13. Model 1 için kısa dönem katsayı tahmin sonuçları

Değişkenler	Katsayı	Standart Hata	t-İstatistiği	Olasılık Değeri
ΔS ER	0.053829 ^b	0.020987	2.564883	0.0160
ΔA K	-0.016931 ^b	0.007865	-2.152803	0.0401
ΔB Y	-0.042989 ^a	0.023014	-1.867929	0.0723
ΔB YO	0.000450	0.001540	0.292306	0.7722
ΔE NF	0.022361 ^c	0.002114	10.57892	0.0000
ΔF O	-0.010457 ^c	0.003187	-3.281563	0.0028
ΔZ KO	-0.000476	0.008561	-0.055554	0.9561
EC_t -1	-0.297183 ^c	0.035348	-8.407260	0.0000
R ²	0.833778	Akaike bilgi kriteri		-2.898096
Düzeltilmiş R ²	0.801458	Schwarz bilgi kriteri		-2.573698
Durbin-Watson İstatistiği	1.785296			

Not: ^a, ^b ve ^c sırasıyla, %10, %5 ve %1 önem seviyesinde sıfır hipotezinin reddedildiğini ifade etmektedir.

Çizelge 4.13'te Model 1 için yer alan kısa dönem katsayı tahmin sonuçları incelendiğinde, kısa dönemde zorunlu karşılık oranının mevduat bankalarının aktif kârlılığı üzerinde istatistiki olarak anlamlı bir etkisi bulunamamıştır.

Sonuçlar bankaya özgü içsel faktörler açısından değerlendirildiğinde, kısa dönemde sermaye yeterlilik oranının mevduat bankalarının aktif kârlılığını artırıcı bir etkiye sahip olduğu; bununla birlikte, aktif kalitesi ve bilanço yapısının aktif kârlılık üzerinde azaltıcı bir etki yarattığı ifade edilebilir. Buna göre, kısa dönemde sermaye yeterliliğinde meydana gelen bir artış karşısında aktif kârlılık oranı 0.05 birim artmaktadır. Aktif kalitesinde kısa dönemde meydana gelen bir birimlik artış karşısında aktif kârlılık oranı 0.01 birim azalmaktadır. Bilanço yapısında meydana gelen bir birimlik artış karşısında aktif kârlılık oranı 0.04 birim azalmaktadır.

Makroekonomik faktörlerin etkisi dikkate alındığında, kısa dönemde ekonomik büyüme oranının aktif kârlılık üzerinde istatistiki olarak anlamlı bir etkisi bulunamamıştır. Kısa dönemde enflasyon oranındaki artışlar aktif kârlılık oranının artmasına neden olurken, faiz oranındaki artışlar aktif kârlılık üzerinde azaltıcı bir etki yaratmaktadır. Enflasyon oranında meydana gelen bir birimlik artış karşısında aktif kârlılık oranı 0.02 birim artarken, faiz oranında meydana gelen bir birimlik artış karşısında aktif kârlılık oranı 0.01 birim azalmaktadır.

Hata düzeltme katsayısı incelendiğinde, bu katsayısının negatif ve birden küçük olduğu görülmektedir. Hata düzeltme katsayısı -0.29 olarak elde edilmiştir. Bu sonuç hata düzeltme mekanizmasının çalıştığını ifade etmektedir. Buna göre, uzun dönem denge değerinden meydana gelen sapmaların bir dönem sonra %29'u düzeltilmekte ve sistem yaklaşık 3 dönem sonra (9 ay) yeniden dengeye gelmektedir. Çizelge 4.14.'te Model 2 için ARDL modeline dayalı hata düzeltme modelinden elde edilen kısa dönem katsayı tahmin sonuçları yer almaktadır:

Çizelge 4.14. Model 2 için kısa dönem katsayı tahmin sonuçları

Değişkenler	Katsayı	Standart Hata	t-İstatistiği	Olasılık Değeri
ΔS ER	0.103792	0.190113	0.545949	0.5894
ΔA K	-0.164222 ^b	0.070185	-2.339839	0.0266
ΔB Y	-0.300221	0.210720	-1.424740	0.1653
ΔB YO	0.005743	0.013716	0.418673	0.6786
ΔE NF	0.207899 ^c	0.016960	12.25807	0.0000
ΔF O	-0.107825 ^c	0.028247	-3.817194	0.0007
ΔZ KO	-0.036895	0.076167	-0.484403	0.6319
EC_t -1	-0.276263 ^c	0.042779	-6.457965	0.0000
R ²	0.853341	Akaike bilgi kriteri		1.478678
Düzeltilmiş R ²	0.824824	Schwarz bilgi kriteri		1.803076
Durbin-Watson İstatistiği	1.926829			

Not: ^a, ^b ve ^c sırasıyla, %10, %5 ve %1 önem seviyesinde sıfır hipotezinin reddedildiğini ifade etmektedir.

Çizelge 4.14'te Model 2 için yer alan kısa dönem katsayı tahmin sonuçları incelendiğinde, kısa dönemde zorunlu karşılık oranının mevduat bankalarının özkaynak kârlılığı üzerinde istatistiki olarak anlamlı bir etkisi bulunamamıştır.

Sonuçlar bankaya özgü içsel faktörler açısından değerlendirildiğinde, kısa dönemde sermaye yeterlilik oranının ve bilanço yapısının mevduat bankalarının özkaynak kârlılığı üzerinde istatistiki olarak anlamlı bir etkiye sahip olmadığı görülmektedir. Bununla birlikte, aktif kalitesi özkaynak kârlılığını azaltıcı bir etkiye sahip olduğu ifade edilebilir. Aktif kalitesinde kısa dönemde meydana gelen bir birimlik artış karşısında aktif kârlılık oranı 0.16 birim azalmaktadır.

Makroekonomik faktörlerin etkisi dikkate alındığında, kısa dönemde ekonomik büyüme oranının özkaynak kârlılığı üzerinde istatistiki olarak anlamlı bir etkiye sahip

olmadığı görülmektedir. Kısa dönemde enflasyon oranındaki artışlar aktif kârlılık oranının artmasına neden olurken, faiz oranındaki artışlar aktif kârlılık üzerinde azaltıcı bir etki yaratmaktadır. Enflasyon oranında meydana gelen bir birimlik artış karşısında aktif kârlılık oranı 0.20 birim artarken, faiz oranında meydana gelen bir birimlik artış karşısında aktif kârlılık oranı 0.10 birim azalmaktadır.

Hata düzeltme katsayısı incelendiğinde, bu katsayısının negatif ve birden küçük olduğu görülmektedir. Hata düzeltme katsayısı -0.27 olarak elde edilmiştir. Bu sonuç hata düzeltme mekanizmasının çalıştığını ifade etmektedir. Buna göre, uzun dönem denge değerinden meydana gelen sapmaların bir dönem sonra %27'si düzeltilmekte ve sistem yaklaşık 3.5 dönem sonra (10 ay) yeniden dengeye gelmektedir.

Çizelge 4.15'te Model 3 için ARDL modeline dayalı hata düzeltme modelinden elde edilen kısa dönem katsayı tahmin sonuçları yer almaktadır:

Çizelge 4.15. Model 3 için kısa dönem katsayı tahmin sonuçları

Değişkenler	Katsayı	Standart Hata	t-İstatistiği	Olasılık Değeri
ΔKAR_{t-1}	2.070820 ^e	0.069374	29.84991	0.0000
ΔKAR_{t-2}	1.036126 ^e	0.043591	23.76940	0.0000
ΔSE_R	0.290529 ^e	0.063335	4.587147	0.0002
$\Delta SE_{R_{t-1}}$	-0.494355 ^e	0.051980	-9.510459	0.0000
$\Delta SE_{R_{t-2}}$	-0.423843 ^e	0.055668	-7.613757	0.0000
ΔAK	-0.060819 ^b	0.022528	-2.699723	0.0142
ΔBY	-0.027789	0.064636	-0.429934	0.6721
ΔBY_O	-0.013330 ^b	0.006191	-2.153351	0.0443
$\Delta BY_{O_{t-1}}$	-0.061328 ^e	0.008507	-7.208767	0.0000
$\Delta BY_{O_{t-2}}$	-0.039211 ^e	0.006130	-6.396138	0.0000
ΔEN_F	0.031685 ^e	0.007030	4.506834	0.0002
$\Delta EN_{F_{t-1}}$	-0.065031 ^e	0.016108	-4.037297	0.0007
ΔFO	0.019560 ^a	0.010162	1.924724	0.0694
ΔFO_{t-1}	0.082360 ^e	0.011234	7.331035	0.0000
ΔZK_O	-0.279242 ^b	0.114579	-2.437120	0.0214
EC_{t-1}	-0.234640 ^e	0.012090	-19.40777	0.0000
R ²	0.891969	Akaike bilgi kriteri		-0.949412
Düzeltilmiş R ²	0.987805	Schwarz bilgi kriteri		-0.328816
Durbin-Watson İstatistiği	2.050536			

Not: ^a, ^b ve ^c sırasıyla, %10, %5 ve %1 önem seviyesinde sıfır hipotezinin reddedildiğini ifade etmektedir.

Çizelge 4.15'te yer alan kısa dönem katsayı tahmin sonuçları incelendiğinde, kısa dönemde zorunlu karşılık oranlarının net faiz marjı üzerinde negatif bir etkiye

sahip olduğu gör÷lmektedir. Buna göre, kısa dönemde zorunlu karşılık oranlarında meydana gelen bir birimlik artış karşısında net faiz marjı 0.27 birim azalmaktadır.

Bankaya özgü içsel değişkenler dikkate alındığında elde edilen sonuçlar şu şekilde özetlenebilir: Kısa dönemde sermaye yeterliliğinin net faiz marjı üzerinde arttırıcı bir etki yaratmaktadır. Sermaye yeterliliğinde meydana gelen bir birimlik artış karşısında net faiz marjı 0.29 birim artmaktadır. Kısa dönemde aktif kalitesinin net faiz marjı üzerindeki etkisi negatiftir. Buna göre, aktif kalitesinde meydana gelen bir birimlik artış karşısında kısa dönemde net faiz marjı 0.06 birim azalmaktadır. Bilanço yapısının ise kısa dönemde net faiz marjı üzerinde istatistiki olarak anlamlı bir etkisi bulunamamıştır.

Makroekonomik faktörler açısından elde edilen sonuçlar değerlendirildiğinde elde edilen sonuçlar şu şekilde özetlenebilir: Kısa dönemde ekonomik büyüme oranının net faiz marjı üzerinde azaltıcı bir etkiye sahip olduğu gör÷lmektedir. Kısa dönemde ekonomik büyüme oranında meydana gelen bir birimlik artış karşısında net faiz marjı 0.01 birim azalmaktadır. Enflasyon oranı ve faiz oranının kısa dönemde net faiz marjı üzerinde pozitif bir etkiye sahip oldukları gör÷lmektedir. Buna göre, kısa dönemde enflasyon oranında meydana gelen bir birimlik artış karşısında net faiz marjı 0.03 birim artarken, faiz oranında meydana gelen bir birimlik artış karşısında net faiz marjı 0.01 birim artmaktadır.

Hata düzeltme katsayısı incelendiğinde, bu katsayısının negatif ve birden küçük olduğu gör÷lmektedir. Hata düzeltme katsayısı -0.23 olarak elde edilmiştir. Bu sonuç hata düzeltme mekanizmasının çalıştığını ifade etmektedir. Buna göre, uzun dönem denge değerinden meydana gelen sapmaların bir dönem sonra %23'ü düzeltilmekte ve sistem yaklaşık 4 dönem sonra (12 ay) yeniden dengeye gelmektedir.

Çizelge 4.16'da Model 4 için ARDL modeline dayalı hata düzeltme modelinden elde edilen kısa dönem katsayı tahmin sonuçları yer almaktadır:

Çizelge 4.16. Model 4 için kısa dönem katsayı tahmin sonuçları

Değişkenler	Katsayı	Standart Hata	t-İstatistiği	Olasılık Değeri
$\Delta KAR4(-1)$	1.681498 ^c	0.137315	12.24557	0.0000
$\Delta KAR4(-2)$	0.875030 ^c	0.086568	10.10796	0.0000
ΔSE_R	0.247349 ^c	0.073176	3.380175	0.0036
$\Delta SER(-1)$	-0.444972 ^c	0.076622	-5.807341	0.0000
$\Delta SER(-2)$	-0.273580 ^c	0.079189	-3.454785	0.0030
ΔAK	-0.042867	0.032058	-1.337162	0.1988
ΔBY	0.184661	0.136192	1.355880	0.1878
ΔBY_O	0.019870 ^a	0.010581	1.877935	0.0777
$\Delta BYO(-1)$	-0.081636 ^c	0.013600	-6.002652	0.0000
$\Delta BYO(-2)$	-0.031415 ^c	0.009958	-3.154618	0.0058
ΔEN_F	0.020272 ^b	0.009641	2.102538	0.0507
$\Delta ENF(-1)$	-0.008808	0.022853	-0.385403	0.7047
$\Delta ENF(-2)$	0.067477 ^c	0.018906	3.569137	0.0024
ΔFO	-0.010887	0.014705	-0.740378	0.4692
$\Delta FO(-1)$	0.086278 ^c	0.017417	4.953574	0.0001
ΔZK_O	-0.139513 ^b	0.051644	-2.701434	0.0151
$\Delta ZKO(-1)$	-0.214514 ^c	0.049441	-4.338755	0.0004
EC_{t-1}	-0.587555 ^c	0.205012	-2.865954	0.0000
R^2	0.955036	Akaike bilgi kriteri		-0.228777
Düzeltilmiş R^2	0.926259	Schwarz bilgi kriteri		0.474566
Durbin-Watson İstatistiği	1.515410			

Not: ^a, ^b ve ^c sırasıyla, %10, %5 ve %1 önem seviyesinde sıfır hipotezinin reddedildiğini ifade etmektedir.

Çizelge 4.16’da Model 4 için yer alan kısa dönem katsayı tahmininden elde edilen sonuçlar şu şekilde özetlenebilir: Kısa dönemde zorunlu karşılık oranının Sürdürülen Faaliyetler Vergi Öncesi Kâr (Zarar)/Toplam Aktifler oranı üzerinde azaltıcı bir etkiye sahip olduğu görülmektedir. Zorunlu karşılık oranlarında meydana gelen bir birimlik artış karşısında Sürdürülen Faaliyetler Vergi Öncesi Kâr (Zarar)/Toplam Aktifler oranı 0.13 birim azalmaktadır.

Bankaya özgü içsel faktörler dikkate alındığında, kısa dönemde sermaye yeterlilik oranının Sürdürülen Faaliyetler Vergi Öncesi Kâr (Zarar)/Toplam Aktifler oranı üzerinde pozitif bir etkiye sahip olduğu, aktif kalitesi ve bilanço yapısının ise Sürdürülen Faaliyetler Vergi Öncesi Kâr (Zarar)/Toplam Aktifler oranı üzerinde

istatistiki olarak anlamlı bir etkiye sahip olmadığı görülmektedir. Sermaye yeterlilik oranında meydana gelen bir birimlik artış karşısında Sürdürülen Faaliyetler Vergi Öncesi Kâr (Zarar)/Toplam Aktifler oranı 0.24 birim artmaktadır.

Makroekonomik faktörlerin etkisi incelendiğinde, ekonomik büyüme oranının Sürdürülen Faaliyetler Vergi Öncesi Kâr (Zarar)/Toplam Aktifler oranı üzerinde negatif, enflasyon oranının ise Sürdürülen Faaliyetler Vergi Öncesi Kâr (Zarar)/Toplam Aktifler oranı üzerinde pozitif bir etkiye sahip olduğu ifade edilebilir. Cari dönem için faiz oranının Sürdürülen Faaliyetler Vergi Öncesi Kâr (Zarar)/Toplam Aktifler oranı üzerinde kısa dönemde istatistiki olarak anlamlı bir etkiye sahip olmadığı görülmektedir. Kısa dönemde ekonomik büyüme oranında meydana gelen bir birimlik artış karşısında Sürdürülen Faaliyetler Vergi Öncesi Kâr (Zarar)/Toplam Aktifler oranı 0.01 birim artmaktadır. Enflasyon oranında meydana gelen bir birimlik artış karşısında Sürdürülen Faaliyetler Vergi Öncesi Kâr (Zarar)/Toplam Aktifler oranı 0.02 birim artmaktadır.

Hata düzeltme katsayısı incelendiğinde, bu katsayısının negatif ve birden küçük olduğu görülmektedir. Hata düzeltme katsayısı -0.58 olarak elde edilmiştir. Bu sonuç hata düzeltme mekanizmasının çalıştığını ifade etmektedir. Buna göre, uzun dönem denge değerinden meydana gelen sapmaların bir dönem sonra %58'i düzeltilmekte ve sistem yaklaşık 2 dönem sonra (6 ay) yeniden dengeye gelmektedir.

Model 1, Model 2, Model 3 ve Model 4'den elde edilen kısa dönemli katsayı tahmin sonuçları Çizelge 4.17'de özetlenmektedir:

Çizelge 4.17. Kısa dönem katsayı tahminlerine ilişkin özet tablo

	Net Dönem Karı (Zararı) / Toplam Aktifler	Net Dönem Karı (Zararı) / Özkaynaklar	Net Faiz Geliri / Toplam Aktifler	Sürdürülen Faaliyetler Vergi Öncesi Kâr (Zarar)/Toplam Aktifler
SE R	+	Anlam sız	+	+
A K	-	-	-	Anlam sız
BY	-	Anlam sız	Anlam sız	Anlam sız
BY O	Anlam sız	Anlam sız	-	+
EN F	+	+	+	+
FO	-	-	+	Anlam sız
ZK O	Anlam sız	Anlam sız	-	-

Analizlerden elde edilen sonuçlar özetlendiğinde, kısa dönemde zorunlu karşılık oranlarının aktif kârlılık ve özsermaye kârlılığı üzerinde anlamlı bir etkiye sahip olmadığı; net faiz marjı ve Sürdürülen Faaliyetler Vergi Öncesi Kâr (Zarar)/Toplam Aktifler oranı üzerinde azaltıcı bir etkiye sahip olduğu ifade edilebilmektedir. Uzun dönemde ise zorunlu karşılık oranları aktif kârlılık, özkaynak kârlılığı ve net faiz marjını arttırıcı bir etkiye sahiptir.

Sonuçlar bankaya özgü değişkenler açısından özetlendiğinde ise, kısa dönemde sermaye yeterlilik oranı aktif kârlılık, net faiz marjı ve Sürdürülen Faaliyetler Vergi Öncesi Kâr (Zarar)/Toplam Aktifler oranı üzerinde pozitif bir role sahip olduğu görülmektedir. Aktif kalitesi ise kısa dönemde aktif kârlılık, özsermaye kârlılığı ve net faiz marjını azaltmaktadır. Bilanço yapısı ise sadece aktif kârlılık üzerinde anlamlı ve negatif bir etkiye sahiptir. Uzun dönemde ise sermaye yeterlilik oranı aktif kârlılık, özkaynak kârlılığı, net faiz marjı ve Sürdürülen Faaliyetler Vergi Öncesi Kâr (Zarar)/Toplam Aktifler oranının artmasına neden olurken, aktif kalitesi sadece aktif kârlılık üzerinde anlamlı ve pozitif bir etkiye sahiptir. Bilanço yapısı ise uzun dönemde sadece net faiz marjını anlamlı ve pozitif olarak etkilemektedir.

Son olarak makroekonomik faktörlerin etkisi dikkate alındığında, hem kısa hem de uzun dönemde enflasyon oranı aktif kârlılık, özsermaye kârlılığı, net faiz marjı ve Sürdürülen Faaliyetler Vergi Öncesi Kâr (Zarar)/Toplam Aktifler oranı üzerinde pozitif bir etki yaratmaktadır. Bununla birlikte kısa dönemde faiz oranı, aktif kârlılık ve özsermaye kârlılığını azaltıcı bir etkiye sahip iken, net faiz marjını arttırıcı bir rol üstlenmektedir. Uzun dönemde faiz oranının aktif kârlılık, özsermaye kârlılığı, net faiz marjı ve Sürdürülen Faaliyetler Vergi Öncesi Kâr (Zarar)/Toplam Aktifler oranı üzerinde negatif bir etki yaratmaktadır.

5. SONUÇ

Türkiye’de 2000’li yılların hemen başında yaşanan krizler bankacılık sistemini olumsuz etkilemiştir. 2001 yılında yaşanan kriz yıllarında Türk Bankacılık sektöründe çok fazla küçük ölçekli bankanın varlığı, yeterli sermayenin bulunmayışı ve şubelerin kısıtlı olmasından dolayı bankalar zaman içinde birleşerek aynı çatı altında toplanmıştır. Yaşanan küresel krizin etkisiyle dünya bankacılık sistemine olan güven sarsılmış, Türkiye’de de bankacılık sektörünün yeniden gözden geçirilmesi gerektiği görülmüştür. 2008 ve takip eden yıllara gelindiğinde yaşanan küresel krizin etkisini bertaraf etmek adına politika uygulayıcıları genişlemeci para politikaları devreye koymuştur. Ancak istenilen sonuca varılamamıştır. Bu süreç içinde merkez bankası para politikası araçlarında bir değişim sürecine girmiş ve para politikası araçlarını çeşitlendirmiştir.

2010 yılında faiz oranlarında azalış sebebiyle banka kredilerine talep artmış, bu durum enflasyonist bir ortamın oluşmasına zemin hazırlamıştır. Ancak Merkez Bankası bu durumun oluşmasını engellemek için para politikası aracı olan zorunlu karşılık politikasını aktif bir şekilde uygulamaya koymuştur. Ayrıca 2010 yılında yeni politika çerçevesinde finansal istikrar, fiyat istikrarını destekleyici bir unsur olarak önem kazanmıştır.

TCMB’nin zorunlu karşılıkların para politikası aracı olarak kullanmasının asıl amacı, para arzını kontrol etmektir. 2010 yılından sonra aktif olarak kullanılan zorunlu karşılık oranı, TCMB nezdinde tutulan kredilerin belli bir oranının faizsiz veya belirli bir faiz karşılığında bulundurulmasını ifade etmektedir. Zorunlu karşılık oranlarındaki değişimin amacı, kredi verilebilir fonlarda azalışa neden olan parasal daralmayı veya bunun tersi yönde sonuçlar doğuran genişlemeyi sağlamaktır.

Bu çalışmada 2011:Ç1-2022:Ç1 yılları arasındaki çeyreklik verilerle zorunlu karşılık oranlarının bankaların kârlılığı üzerindeki etkisine yönelik gerçekleştirilen ampirik bulgular ortaya konulmuştur. Zorunlu karşılık oranlarının bankaların kârlılığı üzerindeki etkisini tahmin etmek amacıyla oluşturulan modellerde bankaya özgü içsel faktörler ve makroekonomik göstergeleri ifade eden dışsal faktörler kontrol değişkenler olarak modellere dâhil edilmiştir. İçsel faktörler bankaların sermaye yeterliliği, bilanço yapısı ve aktif kalitesine ilişkin rasyolardır. Bu kapsamda sermaye yeterliliğini temsilen Özkaynaklar / Toplam Aktifler rasyosu, aktif kalitesini temsilen Toplam Krediler ve Alacaklar / Toplam Aktifler rasyosu, bilanço yapısını temsilen Alınan Krediler /

Toplam Aktifler rasyosu dikkate alınmıştır. Dışsal faktörlerden büyüme oranı, enflasyon oranı ve faiz oranı ele alınmıştır.

Yapılan analiz sonucunda zorunlu karşılıklar ve içsel ve dışsal faktörler ile bankacılık sektör kârlılığı arasında uzun dönemli eşbütünleşme ilişkisinin olduğu sonucuna varılmıştır. Değişkenler arasında uzun dönemli eşbütünleşme ilişkisinin tespit edilmesinin ardından, uygun ARDL modelleri aracılığıyla zorunlu karşılık oranlarının bankacılık sektör kârlılığı üzerindeki uzun dönem ve kısa dönem katsayı tahmin sonuçları elde edilmiştir.

Bu sonuçlara göre, uzun dönemde zorunlu karşılık oranlarının bankacılık sektöründe Model 1'e göre Net Dönem Kârı (Zararı)/Toplam Aktifler ile ifade edilen aktif kârlılığı pozitif olarak etkilediği görülmüş ve zorunlu karşılık oranlarında meydana gelen bir birimlik artış karşısında aktif kârlılık 0.08 birim arttırmıştır. Model 2' göre Net Dönem Karı (Zararı)/Özkaynaklar ile ifade edilen özkaynak kârlılığı üzerinde arttırıcı bir etkiye sahip olduğu görülmüş ve zorunlu karşılık oranlarında meydana gelen bir birimlik bir artış karşısında özkaynak kârlılığı 0.82 birim arttırmıştır. Model 3' e göre ise Net Faiz Geliri / Toplam Aktifler ile ifade edile net faiz marjı üzerinde pozitif bir etkiye sahip olduğu ve zorunlu karşılık oranında meydana gelen bir birimlik artış karşısında net faiz marjı 0.02 birim arttırmıştır. Model 4 için yer alan uzun dönem katsayı tahmin sonuçlarına göre, uzun dönemde zorunlu karşılık oranlarının Sürdürülen Faaliyetler Vergi Öncesi Kar (Zarar)/Toplam Aktifler ile ifade edilen kârlılık düzeyi üzerinde istatistiki olarak anlamlı bir etkisi bulunamamıştır.

Kısa dönem katsayı tahmin sonuçları incelendiğinde ise zorunlu karşılık oranının mevduat bankalarının aktif kaârlılığı ve özkaynak kârlılığı üzerinde istatistiki olarak anlamlı bir etkisi bulunamamıştır. Ancak zorunlu karşılık oranlarının net faiz marjı üzerinde negatif bir etkiye sahip olduğu görülmüştür ve kısa dönemde zorunlu karşılık oranlarında meydana gelen bir birimlik artış karşısında net faiz marjı 0.27 birim azalmıştır. Son olarak zorunlu karşılık oranının Sürdürülen Faaliyetler Vergi Öncesi Kar (Zarar)/Toplam Aktifler oranı üzerinde azaltıcı bir etkiye sahip olduğu görülmüş ve zorunlu karşılık oranlarında meydana gelen bir birimlik artış karşısında Sürdürülen Faaliyetler Vergi Öncesi Kar (Zarar)/Toplam Aktifler oranı 0.13 birim azalmıştır.

Zorunlu karşılık oranlarındaki değişimler reel kredi büyüme oranı üzerinde etkili olmaktadır. Bu nedenle zorunlu karşılık oranlarındaki artış başlangıçta bankaların maliyetini arttırıcı, diğer bir ifadeyle kârlılıklarını azaltıcı bir etki yaratmaktadır. Bununla birlikte uzun vadede zorunlu karşılık oranlarındaki değişimler bankaların

makro finansal risklere karşı korunmasını sağlayarak bankacılık sektörünün yapısını güçlendirmek ve böylelikle bankaların sürdürülebilirliklerine olumlu katkı sağlamaktadır. Bu nedenle zorunlu karşılık oranlarının bankacılık sektör kârlılığını uzun dönemde arttırdığı ifade edilir. Zorunlu karşılık oranlarının para politikası aracı olarak kullanımı reel sektör üzerinde önemli bir role sahip olan bankacılık sektörünün güçlenmesinde önemli bir rol oynayacaktır.

KAYNAKLAR

- Akçadağ, E. (2021). Banka Kârlılığını Etkileyen Faktörlerin Analizi. Hasan Kanyoncu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi: Gaziantep.
- Akçay, M. A. (1997). Para Politikası Araçları Türkiye ve Çeşitli Ülkelerdeki Uygulamalar. TC. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı. Yayın No: DPT.2483.
- Akdiş, M. (2011). *Para Teorisi ve Politikası*. Ankara: Gazi Kitabevi.
- Aksoy, C. N. (2018). Merkez Bankası Para Politikası Araçlarının Banka Kârlılık Performansları Üzerindeki Etkisi. İstanbul Ticaret Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi: İstanbul.
- Akyıldız H. ve Eroğlu Ö. (2004). Türkiye Cumhuriyeti Dönemi Uygulanan İktisat Politikaları. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 1(9), s.43-62.
- Alexander, W. E., Tomas J. T., Enoch, B. ve Enoch, C. (1995). The Adoption Of İndirect Instruments of Monetary Policy. *International Monetary Fund.*, (126), s.1-64.
- Alexiou, C. ve Sofoklis, V. (2009). Determinants of Bank Profitability: Evidence from the Greek Banking Sector. *Economic Annals*, 54(182), s.93-118.
- Almaqtari, F. A., Al-Homaidi, E. A., Tabash, M. I. ve Farhan, N. H. (2019). The Determinants of Profitability of Indian Commercial Banks: A Panel Data Approach. *International Journal of Finance & Economics*, 24(1), s.168-185.
- Alp, E. ve Seven, Ü. (2019). Türkiye Konut Piyasasında Etkinlik Analizi. *Istanbul Business Research*, 48(1), s.84-112.
- Alper K., Mutluer Kurul, D., Karasahin R. Atasoy, H. (2011). Arzın Merkezine Seyahat: Bankacılarla Yapılan Görüşmelerden Elde Edilen Bilgilerle Türk Bankacılık Sektörünün Davranışı. *TCMB Çalışma Tebliği*. No: 11/24.
- Alper, K. ve Tiryaki, T. S. (Nisan 2011). Zorunlu Karşılıkların Para Politikasındaki Yeri”. *TCMB Ekonomi Notları*. No.11/08.
- Altın, Y. (2019). Türkiye’de Uygulanan Para Politikası Araçlarından Rezerv Opsiyon Mekanizması (ROM). Anadolu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi: Eskişehir.
- Altıncı, E. A. (2019). Ekonomik Krizlerde Uygulanan Para Politikaları ve Bu Politikaların Etkinliği: Türkiye Örneği. İstanbul Gelişim Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi: İstanbul.

- Altunöz, U. (2018). Monetaristler Mi Haklı Keynesyenler Mi? Türkiye Ekonomisi İçin Para ve Maliye Politikasının Etkinliği Analizi. *Journal Of International Social Research*, 11(56), s.695-708.
- Altuntaş, M. (2018). Bağımsız Para Politikası Çerçevesinde Rezerv Opsiyon Mekanizması ve Katsayısının Analizi. Trakya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi: Edirne.
- Apak, S. ve Tay, A. (2012). Osmanlı Devleti'nin 19. Yüzyıldaki Finansal Sisteminde Osmanlı Bankası'nın Yeri ve Faaliyetleri. *Muhasebe ve Finans Tarihi Araştırmaları Dergisi*, (3), s.63-103.
- Arabacı, H. (2018). Türkiye'de Bankacılık Sektörünün Gelişimi. *Meriç Uluslararası Sosyal ve Stratejik Araştırmalar Dergisi*, 2(3), s.25-42.
- Arıcan, E. ve Okay, G. (2014). Ekonomik İstikrarsızlık Ortamında Merkez Bankalarının Uyguladığı Para Politikaları ve Türkiye Örneği. *İktisat Politikası Araştırmaları Dergisi*, 1(1), s.10.
- Arslaner, F. (2009). Türkiye'de Para Politikası Stratejisi Seçimi ve Döviz Kuru Geçişkenliği. Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi: Konya.
- Aslan, H. (2009). *Para Teoirisi Ve Politikası*. Bursa: Alfa Aktüel Yayınları.
- Ata, H. A. (2009). Kriz Sonrası Türkiye'de Mevduat Bankaları Kârlılığına Etki Eden Faktörler. *Dokuz Eylül Üniversitesi İşletme Fakültesi Dergisi*, 10(2), s.137-151.
- Aydemir, B. (2021). II. Dünya Savaşı Sonrasında (1945-1950) Türkiye'nin İktisadi Durumu ve Sosyal Hayatta Yaşanan Gelişmeler. *İçtimaiyat*, 5(1), s.73-89.
- Aydın, Y. (2019). Türk Bankacılık Sektöründe Kârlılığı Etkileyen Faktörlerin Panel Veri Analizi ile İncelenmesi. *Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 10(1), s.181-189.
- Aydoğdu Bağcı, S. (2016). Kasım 2000 ve Şubat 2001 Ekonomik Krizlerinin Dış Ticarete Etkileri. *Aksaray Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 8(3), s.46-54.
- Ayrancıoğlu, N. D. (1999). Para Politikasının Bir Aracı Olarak Açık Piyasa İşlemleri ve Türkiye Örneği. Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi: İstanbul.
- Ayvaz, Ö. (2020). Global Para Politikalarının İncelenmesi: Türkiye Örneği. Maltepe Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi: İstanbul.
- Ayyıldız Onaran, Z. (1995). Para Politikasına Yeni Bir Bakış: Merkez Bankası Bağımsızlığı. İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi: İstanbul.

- Azizov, M. (2012). Para Politikası Araçlarının Ekonomiye Yönlendirmede Kullanılması: Azerbaycan Örneği. *Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 7(2), s.63-73.
- Bağcı, E. ve Tekin, Ü. (2020). Türkiye İktisat Politikalarının Tarihsel Gelişimi ve Gelişimi Ve Günümüze Yansımaları. *R&S-Research Studies Anatolia Journal*, 3(3), s.175-188.
- Bağcı, H. (2013). Ticari Bankalar İle Katılım Bankaların Kârlılık Performanslarının Topsis Yönetimi İle Karşılaştırılması. Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi: İzmir.
- Barişik, S. ve Çetintaş, H. (2008). Para Politikası Araçlarının Etkinliği Perspektifinden Türkiye’de Zorunlu Karşılıkların Gsyih ve Yatırımlar Üzerindeki Etkileri: 1987–2004 Dönemine İlişkin Ekonometrik Analiz. *Akdeniz İibf Dergisi*, 8(16), s.116-138.
- Başçı, E. ve Kara, H. (2011). Finansal İstikrar ve Para Politikası. *TCBM Çalışma Tebliği. Tebliğ No: 11/08*, Ankara.
- Batten, J. ve Vo, X. V. (2019). Determinants of Bank Profitability—Evidence from Vietnam. *Emerging Markets Finance and Trade*, 55(6), s.1417-1428.
- Bayrakçı G. N. (2022). Türkiye’de Bankaların Kârlılığını Etkileyen Faktörlerin Panel Veri ve Lasso Yöntemi İle Analizi. Ankara Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi: Ankara.
- Bektaş, H. ve Gökçen, A. (2011). Türk Bankacılık Sektöründe Finansal Güç Derecesine Sahip Olan Bankaların Kantitatif Verilerinin İstatistiksel Analizi. *Marmara Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 31(2), s.345-366
- Bikker, J. A. ve Vervliet, T. M. (2018). Bank Profitability and Risk-Taking Under Low Interest Rates. *International Journal Of Finance & Economics*, 23(1), s.3-18.
- Bilir, B. (2006). Finansal Serbestleşmenin Para Politikaları Üzerine Etkileri: Türkiye Örneği. Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi: İzmir.
- Birinci, Y. (2011). Enflasyon, Para Politikası ve Stratejileri. *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*, (47), s.1-4.
- Birkan, R. (2015). Finansal Performansın Ölçülmesinde Ekonomik Katma Katma Değer Ve Bankacılık Sektöründe Piyasa Değeri İle İlişkisinin Analizi: 2004-2013 Borsa İstanbul Uygulaması. Gazi üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi: Ankara.
- Bostan, A. ve Bölükbaş, M. (2011). Küresel Finansal Kriz ve Bankacılık Sektörüne Etkileri; Türkiye Örneği. *Finans Politik ve Ekonomik Yorumlar Dergisi*, 48(562), s.1-16.

- Bozkurt, C. ve Göğül, P. K. (2010). Para ve Maliye Politikalarının Koordinasyonu. *Akademik Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi (Akad)*, 2(2), s.27-44.
- Bozkurt, M. (2019). Türkiye’de Bankacılık Sektörünün Ekonomik Büyüme Üzerindeki Etkileri: Katılım Bankacılığı. Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi: Sakarya.
- Bölükbaş, M. (2018). Para ve Maliye Politikalarının Enflasyon Üzerindeki Etkisi: BRIC Ülkeleri ve Türkiye İçin Bir Bootstrap Panel Granger Nedensellik Analizi. *Bankacılar Dergisi*, 105, s.47-62.
- Brooks, C. (2008). *Introductory Econometrics for Finance*. New York: Cambridge University.
- Caporale, G. M., Lodh, S. ve Nandy, M. (2017). The Performance of Banks in the MENA Region During the Global Financial Crisis. *Research in International Business and Finance*, 42, s.583-590.
- Capraru, B. ve Ihnatov, I. (2014). Banks’ Profitability in selected Central and Eastern European Countries. *Procedia Economics and Finance*, 16, s.587-591.
- Ceylan, E. (2010). Para Politikası Amaçları, Araçları, Türkiye’de 1980 Sonrası İzlenen Para Politikası Uygulamaları ve 2000 Yılı Sonrası Türk Dış Ticaretindeki Gelişmeler. Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi: İstanbul.
- Cihangir, M. (2005). Finansal Krizlerin Banka Birleşmelerine Etkileri: Kasım 2000 ve Şubat 2001 Krizleri Çerçevesinde Kronolojik Bir Yaklaşım. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 19(1), s.99-116.
- Clemente, J., Montañés, A. ve Reyes, M. (1998). Testing for a Unit Root in Variables with a Double Change in the Mean. *Economics letters*, 59(2), s.175-182.
- Coşkun, Ö. A. ve Eken, M. H. (2015). 2001 ve 2008 Krizlerinin Türk Bankacılık Sektörüne Etkilerinin Karşılaştırılması. *Maliye ve Finans Yazıları*, 1(104), s.105-130.
- Curak, M., Poposki, K. ve Pepur, S. (2012). Profitability Determinants of the Macedonian Banking Sector in Changing Environment. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 44, s.406-416.
- Çelik, F. (2019). Geleneksel Olmayan Para Politikalarının Finansal İstikrar Üzerine Etkisi: Türkiye Örnekleme. Necmettin Erbakan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi: Konya.
- Çelik, M. (2008). Para Politikası Stratejisi Olarak Enflasyon Hedeflemesi: Türkiye Örneği. Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi: İstanbul.

- Çoban, O. ve Şahin, S. (2011). Türkiye’de Para Politikalarının Bankaların Kârlılıkları Üzerine Etkisi. *Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 11(22), s.335-350.
- Darıcı, B. (2009). Para Politikası ve Finansal İstikrar: Türkiye Örneği. Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi: İstanbul.
- Demir, M. (2015). 2008 Küresel Krizin Türk Bankacılık Sektörüne Etkileri. İstanbul Ticaret Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi: İstanbul.
- Demiralp, S. (2008). Parasal Aktarım Mekanizmasında Para’nın Yeri: Türkiye İçin Bir Analiz. *TÜSİAD-KOÇ Üniversitesi Ekonomik Araştırma Forumu Çalışma Raporları Serisi*, 712, s.1-15.
- Demirel, B. L., Koçyiğit, S. Ç. ve Kevser, M. (2021). Makroekonomik Değişkenler ve İçsel Faktörler ile Bankaların Finansal Performansı Arasındaki İlişki: Türkiye İçin Ampirik Bir Araştırma. *Ömer Halisdemir Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 14(2), s.598-611.
- Demirgüç-Kunt, A. ve Huizinga, H. (1999). Determinants of Commercial Bank Interest Margins and Profitability: Some International Evidence. *The World Bank Ekonomik Review*, 13(2), s.379-408.
- Demirhan, D. (2010). Türkiye’deki Mevduat Bankalarının Finansal Yapıya İlişkin Kararlarının Kârlılık Üzerine Etkileri. *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, (45), s.157-168.
- Demirhan, İ. (2007). Türkiye’de Para Politikası Uygulamaları ve Enflasyon Hedeflemesi. Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi: İstanbul.
- Dinler, Z. (2012). *Mikro Ekonomi*. Bursa: Ekin Yayınevi.
- Doğan, S., ve Tunalı, Ç. (2011). Küreselleşme Sürecinde Finansal İstikrar-Para Politikası İlişkisi: Türkiye İçin Bir Değerlendirme (2001 Krizi Sonrası). *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*, 61(2), s.51-81.
- Doğançay, Y. (2013). Para Politikası Araçları ve Türkiye Uygulaması (1980-2012). Trakya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi: Edirne.
- Driffill J., Rotondi, Z., Savona, P. ve Zazzara, C. (2006). Monetary Policy and Financial Stability: What Role For The Futures Market?. *Journal of Financial Stability*, 2, s.95-112.
- Duramaz, S. ve Dilber, İ. (2015). Küresel Kriz Sürecinde Para Politikasında Yeni Bir Araç Olarak Faiz Koridoruna Genel Bir Bakış. *Maliye Araştırmaları Dergisi*, 1(1), s.29-38.
- Ebghaei, F. (2019). Para Ve Maliye Politikasının Karşılaştırmalı Analizi: Türkiye İçin

Ekonometrik Bir Analiz . *Florya Chronicles Of Political Economy*, 5(2), s.161-172.

- Engle, R. F. ve Granger, C. W. (1987). Co-integration and Error Correction: Representation, Estimation, and Testing. *Econometrica: Journal of the Econometric Society*, 55(2), s.251-276.
- Erer, E., Erer, D. ve Korkmaz, Ö. (2019). Farklı Rejimler Altında Türkiye, İngiltere, Amerika ve Euro Bölgesi Tahvil Piyasaları, Emtia Piyasası ve Döviz Piyasasından BIST100 Endeksine Volatilite Yayılımı. *BDDK Bankacılık ve Finansal Piyasalar Dergisi*, 13(1), s.77-103.
- Ergin, A. ve Aydın, H. İ. (2017). Finansal İstikrarı Sağlamaya Yönelik Bir Araç: Rezerv Opsiyon Mekanizması. *Batman Üniversitesi Yaşam Bilimleri Dergisi*, 7(1/1), s.63-75.
- Eroğlu İ. ve Aydın H. İ. (2015). 1994 Kriz Sonrası Dönem ve Kasım Mali Krizi. Eroğlu N, Eroğlu İ. ve Aydın H. İ. (Ed.). *İktisadi Krizler ve Türkiye Ekonomisi* (s.191-220). Ankara: Orion Kitabevi.
- Eroğlu, N. (1997). Parasal Kontrol Teknikleri Ve Türkiye’de Parasal Programlama. Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Doktora Tezi: İstanbul.
- Eroğlu, N. (2007). Atatürk Dönemi İktisat Politikaları (1923-1938). *Marmara Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 23(2), s.63-73.
- Eroğlu, N. ve Kara, F. (2017). Makro İhtiyatı Para Politikası Araçları ve Türkiye Uygulaması Üzerine Genel Bir Bakış. *International Journal of Finance & Banking Studies*, 6(2), s.60-69.
- Eroğlu, N., Söylemez, A. O. ve Alıç, C. (2016). Türkiye’de Zorunlu Karşılıklar Ve Tüketici Kredileri: Ekonometrik Bir Model Denemesi. *Marmara Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 38(2), s.63-86.
- Felek, S. ve Ceylan, R. (2021). Geleneksel Olmayan Para Politikası Araçlarının Finansal İstikrar Üzerindeki Etkisi: Türkiye Uygulaması. *Business and Economics Research Journal*, 12(3), s.537-555.
- Flamini, V., McDonald, C. A. ve Schumacher, L. B. (2009). The Determinants of Commercial Bank Profitability in Sub-Saharan Africa. *IMF Working Paper*, No: WP/09/15.
- Göver, Z. T. (2014). Gelişmekte Olan Ülkelerde Finansal Sermaye Hareketleri Üzerindeki Kontrolün Analizi: Türkiye İçin Çıkarılabilecek Dersler. Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Doktora Tezi: Ankara.
- Gray, S. and Hoggarth, G. (1996). *Introduction to Monetary Operations*. London:Centre for Central Banking Studies.

- Greene, W. H. (2002). *Econometric Analysis*. New Jersey: Prentice Hall.
- Gujarati, D. N. (1995). *Basic Econometrics*. New York: McGraw-Hill.
- Guluzade, F. (2019). 2008 Finansal Krizinin Ardından Türkiye’de Uygulanan Para Politikaları. Bursa Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi: Bursa.
- Gül, Y. K. (2006). Türkiye’de 1980 Sonrası Uygulanan Para Politikaları ve Sonuçları. Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi: Aydın.
- Gülhan, Ü. ve Uzunlar, E. (2011). Bankacılık Sektöründe Kârlılığı Etkileyen Faktörler: Türk Bankacılık Sektörüne Yönelik Bir Uygulama. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 15(1). s.341-368.
- Günel, M. (2012). *Para Banka ve Finansal Sistem*. Ankara: Berikan Yayınevi.
- Gündoğdu, S. K. (2022). Geleneksel Olmayan Para Politikası Araçların Etkileri: T.C.M.B. Örneği. Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi: İstanbul.
- Güneş, N. (2015). Banka Kârlılığının Belirleyicileri: 2002-2012 Dönemi Türk Mevduat Bankaları Üzerine Bir İnceleme. *Suleyman Demirel University Journal of Faculty of Economics & Administrative Sciences*, 20(3), s.265-282.
- Güney, A. (2013). *Banka İşlemler*. İstanbul: Beta Yayıncılık.
- Güngör, K. (2006). İktisadın Tarihine Kısa Bir Bakış ve Merkantilizmden Günümüze İktisadi Düşünceler. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 41. s.1-41.
- Hazar, A. ve Yenice, S. (2015). Zorluk Karşılıklarına Bankaların Bilanço Etkisi–Türkiye Örneği. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 15(4), s.143-157.
- Haznedaroğlu, A. B. (2014). Finansal İstikrar: Türkiye’de Finansal İstikrar Finansal İstikrara Yönelik Olarak Uygulanan Faiz Koridorunun Etkinliği Üzerine Bir Analiz (2006-2013). Maltepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi: İstanbul.
- Hepkorucu, A. (2020). Doğrusal Olmayan Birim Kök Sınamalarının Gelişimi Ve Bir Test Önerisi. Bursa Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi: Bursa.
- Hiç Birol, Ö. (2013). Klasikler, Marx, Keynes ve Sonrası: Laissez-Faire Liberalizmde n Günümüz Piyasa Ekonomisine. *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 15(2), s.95-110.
- Işık, Ö., Yalman, İ. N. Ve Koşaroğlu, Ş. M. (2017). Türkiye’de Mevduat Bankalarının Kârlılığını Etkileyen Faktörler. *İşletme Araştırmaları Dergisi*, 9(1), s.362-380.

- İlyas, A., Aydın, H. İ. ve Oğuz, O. (2021). Türkiye Ekonomisinde Uygulanan İktisat Politikaları. Aydın, H. İ. (Ed.). *İktisat Politikası Kuram&Uygulama* (s.389-413). Çanakkale: Paradigma Akademi.
- İncekara, A. (2011). *Bankacılık ve Finansal Kurumlar*. İstanbul: İktisadi Araştırmalar Vakfı.
- Johansen, S. (1988). Statistical Analysis of Cointegration Vectors. *Journal of Economic Dynamics and Control*, 12(2-3), s.231-254.
- Kalaycı İ. (2015). Latin Amerika Krizleri. Eroğlu, N., Eroğlu İ. ve Aydın, H. İ. (Ed.). *İktisadi Krizler ve Türkiye Ekonomisi* (s.191-220). Ankara: Orion Kitabevi.
- Kalkay, D. (2021). Enflasyon Hedeflemesi Stratejisi Uygulayan Ülkelerde Gerçekleşen Enflasyon Oranı ve Gelir Dağılımı Arasındaki İlişki: Panel Veri Analizi. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 25(3), s.1200-1211.
- Kanca, O. (2012). 1950-1960 Arası Türkiye'de Uygulanan Sosyo-Ekonomik Politikalar. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 9(19), s.47-63.
- Kara, H. (2012). Küresel Kriz Sonrası Para Politikası. *TCBM Çalışma Tebliği. Tebliğ No: 12/17*, Ankara.
- Karaçor, Z. (2006). Öğrenen Ekonomi Türkiye: Kasım 2000-Şubat 2001 Krizinin Öğrettikleri. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (16), s.379-391.
- Karadağ, E. (2019). 2008 Küresel Finans Kriz Sonrası Para Politikası Uygulamaları: Türkiye Örneği. Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi: Tokat.
- Karim, M. Z. A., Harif, A. A. M. ve Adziz, A. (2006). Monetary Policy and Sectoral Bank Lending In Malaysia. *Global Economic Review*, 35(3), s.303-326.
- Karter, Ç. (2021). Koronavirüs (Covid-19) Pandemisinin Para Politikaları Üzerine Etkileri. *Avrasya Sosyal Ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 8(3), s.675-692.
- Katırcıoğlu, S., Ozatac, N. ve Taşpınar, N. (2020). The Role of Oil Prices, Growth and Inflation in Bank Profitability. *The Service Industries Journal*, 40(7-8), s.565-584.
- Kaya, İ. (2010). Türkiye’de Devletçilik Uygulamaları. Maltepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi: İstanbul.
- Kaya, Z. (2009). Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankasının Bağımsızlığı ve Para Politikası. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (25), s.333-344.

- Kazgan G. (2012a). *İktisadi Düşünce veya Politik İktisadın Evrimi*. İstanbul: Bilgi Yayınevi.
- Kazgan G. (2012b). *Türkiye Ekonomisinde Krizler (1929-2009) "Ekonomi Politik" Açısından Bir İrdeleme*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Kepenek, Y. (2012). *Türkiye Ekonomisi*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Keyder, N. (2003). *Para Teori-Politika- Uygulama*. Ankara: Bizim Büro Basımevi.
- Kibritçioğlu, A. (2001). Türkiye’de Ekonomik Krizler ve Hükümetler, 1969-2001. *Yeni Türkiye Dergisi Ekonomik Kriz Özel Sayısı, 1(7)*, s.174-182.
- Kocağ, E. K. ve Bakan, S. (2013). Avrupa Birliği’ne Üyeliğin Maastricht Kriterleri Çerçevesinde Ekonomik İstikrar Açısından Değerlendirilmesi. *The Journal Of Academic Social Science Studies, 6(1)*, s.941-966.
- Koç, İ. C. (2000). İzmir İktisat Kongresi'nin Türk Ekonomisinin Oluşumuna Etkileri. *Atatürk Dergisi, 3(1)*, s.145-167.
- Koç, S. (2019). Türkiye’de Bankacılık Sisteminin Gelişimi: Bankacılık Sisteminde Kaynak Yönetimi ve Kârlılık. Yalova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi: Yalova.
- Koç, S., Bağcı, A. ve Işık, K. C. (2016). Kalkınma ve Yatırım Bankalarının Performansları Açısından Değerlendirilmesi: Türkiye Ölçeği (2002-2012). *Çankırı Karatekin Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 6(1)*, s.227-256.
- Koçaşlı, İ. O. (2021). Türkiye Ekonomisinde Uygulanan İktisat Politikaları (1960-1980). Aydın, H. İ. (Ed.). *İktisat Politikası Kuram&Uygulama* (s.415-443). Çanakkale: Paradigma Akademi.
- Koçyiğit, D. (2009). Olağan ve Olağan Dışı Durumlarda Kullanılan Para Politikası Araçları ve Likidite Yönetim Stratejileri. Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Piyasalar Genel Müdürlüğü, Uzmanlık Yeterlilik Tezi: Ankara.
- Köse, Y., Atik, M. ve Yılmaz, B. (2015). Merkez Bankası Kâr Etmeli Mi? TC Merkez Bankası Örneği. *Niğde Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 8(1)*, s.261-275.
- Kurtuluş, F. (2011). Finansal Kurumların Operasyonel Risklere Karşı Alamsı Gereken Önlemler ve Türkiye’deki Bankaların Operasyonel Risk Yönetimine Uyum Düzeyleri. İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi: İstanbul.
- Kurum, M. E. ve Oktar, S. (2019). Zorunlu Karşılık Politikasının Enflasyon Üzerindeki Etkisi: Türkiye Örneği. *Ekonomi İşletme ve Maliye Araştırmaları Dergisi, 1(3)*, s.186-204.

- Küçükbay, F. (2017). Banka Kârlılığını Etkileyen Faktörler: Avrupa Birliği Bankaları Ve Türk Bankaları Arasında Karşılaştırma. *Yönetim ve Ekonomi Dergisi*, 24(1), s.137-149.
- Leblebici Teker, D. (2006). *Bankalarda Operasyonel Risk Yönetimi 'Örnek Banka Uygulamalı'*. İstanbul: Literatür Yayınları.
- Lee, J. ve Strazicich, M. C. (2003). Minimum LM Unit Root Test With Two Structural Breaks. *Review of Economics and Statistics*, 85(4), s.1082-1089.
- Lee, J. ve Strazicich, M. C. (2004). Minimum LM Unit Root Test With One Structural Break. Manuscript, Department of Economics, Appalachian State University, Working paper, No: 04-17, s1-16.
- Lipsey, G. R., Steiner, P. O., Purvis, D. D. ve Courant P. N. (1990). *İktisat*. Çeviren: Ö. Faruk Batırel, Osman Z. Orhan, Ahmet Çakmak, Turgay Berksoy, Müfit Akyüz, Nevin Ertel, Uğur S. Akalın, Kadir Yerci, İstanbul: Bilim Teknik Yayınevi.
- López-Espinosa, G., Moreno, A. ve de Gracia, F. P. (2011). Banks' Net Interest Margin In the 2000s: A Macro-Accounting International Perspective. *Journal of International Money and Finance*, 30(6), s.1214-1233.
- Metin, H. C. (2019). Türkiye'de Kredi Kartı Kullanımının Yaygınlaşmasının Para Politikası Üzerine Etkisi. Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi: Aydın.
- Meulendyke, A. M. (1992). Reserve Requirements And The Discount Window in Recent Decades. *Quarterly Review-Federal Reserve Bank of New York*, 17, s.25-25.
- Montanes, A. ve Reyes, M. (1998). Effect of a Shift in the Trend Function on Dickey-Fuller Unit Root Tests. *Econometric Theory*, 14(3), s.355-363.
- Nasserinia, A., Ariff, M. ve Fan-Fah, C. (2017). Relationship Between Participation Bank Performance and Its Determinants. *Pertanika Journal of Social Sciences & Humanities*, 25(2). s.491-514.
- Noman, A. H. M., Chowdhury, M. M., Chowdhury, N. J., Kabir, M. J. ve Pervin, S. (2015). The Effect Of Bank Specific And Macroeconomic Determinants Of Banking Profitability: A study on Bangladesh. *International Journal of Business and Management*, 10(6), s.287-297.
- Nurel, A. ve Yalçinkaya, N. (2020). *Türkiye'de Para Politikaları 'Kriz Dönemlerinde Enflasyon- Döviz Kuru İlişkisi'*. Ankara: İksad Yayınevi.
- Oğuz, O. (2021). Para Politikası ve Hedef ve Stratejileri. Aydın, H. İ. (Ed.). *İktisat Politikası Kuram&Uygulama* (s.79-100). Ankara: Orion Kitabevi.

- Oğuzhan, Y. (2018). Türkiye’de Bankacılık Sektörü ve Kamu Bankalarının Sektör İçindeki Yeri. İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış, Yüksek Lisans Tezi: İstanbul.
- Ongore, V. O. ve Kusa, G. B. (2013). Determinants of Financial Performance of Commercial Banks in Kenya. *International Journal of Economics And Financial Issues*, 3(1), s.237-252.
- Ozili, P. K. (2017). Bank Profitability and Capital Regulation: Evidence From Listed and Non-Listed Banks in Africa. *Journal of African Business*, 18(2), s.143-168.
- Önder, T. (2005). Para Politikası: Araçları, Amaçları ve Türkiye Uygulaması. Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Piyasalar Genel Müdürlüğü, Uzmanlık Yeterlilik Tezi: Ankara.
- Öner, S. (2015). Geleneksel Olmayan Para Politikası Araçlarının Gelişimi. İstanbul Ticaret Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi: İstanbul.
- Özdemir, O. (2019). Türkiye’de Bankacılık Sektörünün Finansal Performanslarının Belirleyicileri. Beykent Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Doktora Tezi: İstanbul.
- Özkök, Y. (2021). Pandemi Sürecinde Türkiye’de Uygulanan İktisat Politikaları. Aydın, H. İ. (Ed.). *İktisat Politikası Kuram&Uygulama* (s.511-535). Çanakkale: Paradigma Akademi.
- Öztürk, H. (2016). Türk Bankacılık Sektörünü Etkileyen Makro Ekonomik Faktörlerin Ampirik Analizi. *Finans Politik ve Ekonomik Yorumlar*, (620), s.11-29.
- Öztürk, N. (2003). Dış Ticaret Kuramında Yeni Yaklaşımlar. *Öneri Dergisi*, 5(19),
- Öztürk, N. (2011). *Para Banka Kredi*. Bursa: Ekin Basım Yayın Dağıtım.
- Özyılmaz, A. (2016). Para ve Maliye Politikaları Arasındaki Koordinasyonun Makroekonomik Değişkenler Üzerindeki Etkinliği. *Balkan ve Yakın Doğu Sosyal Bilimler Dergisi*, 2(1), s.28-34.
- Pamuk, Ş. (2020). *Türkiye’nin 200 Yıllık İktisat Tarihi*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Parasız, İ. (1999a). *Para Ekonomisi*. İstanbul: Ezgi Kitapevi.
- Parasız, İ. (1999b). *Para Banka ve Finansal Piyasalar*. Bursa: Ezgi Kitapevi.
- Parasız, İ. (2007). *Modern Bankacılık Teoiri ve Uygulama*. İstanbul: Ezgi Kitapevi.
- Parasız, İ. (2011). *Merkez Bankacılığı ve Para Politikası*. İstanbul: Ezgi Kitapevi.
- Paya, M. (2013). *Para Teoirisi ve Para Politikası*. İstanbul: Türkmen Kitapevi.

- Pekin, S. (2019). Türkiye’de Para Politikalarının Etkinliği ve GSMH İlişkisi. Ordu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Fakültesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi: Ordu.
- Perron, P. (1989). The Great Crash, the Oil Price Schock and the Unit Root Hypothesis. *Econometrica*, 57(6), s.1361-1401.
- Pesaran, M. H., Shin, Y. ve Smith, R. J. (2001). Bounds Testing Approaches to the Analysis of Level Relationships. *Journal of Applied Econometrics*, 16(3), s.289-326.
- Pesaran, M. H., Shin, Y. ve Smith, R. J. (2001). Bounds Testing Approaches to the Analysis of Level Relationships. *Journal of Applied Econometrics*, 16(3), s.289-326.
- Pınar, E. ve Erdal, B. (2011). *Para Banka Mali Kuruluşlar ve Uluslararası Mali Sistem Teori ve Uygulama*. Ankara: Turhan Kitapevi.
- Pindyck, R. S., and Rubinfeld, D. L. (1991). *Models and Economic Forecasts*. New York: McGraw-Hill Inc.
- Polat, A. ve Akın, F. (2020). Finansal İstikrar ve Para Politikası İlişkisi Üzerine Bir Araştırma. *Finans Ekonomi Ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 5(1), s.108-119.
- Rao, P. (2006). Monetary Policy: Its İmpact on the Profitability of Banks in India. *International Business & Economics Research Journal (IBER)*, 5(3), s.15-22
- Reis, Ş. G., Kılıç, Y. ve Buğın, M. F. (2016). Banka Kârlılığ ını Etkileyen Faktö rler: Tü rkiye Ö rneğ i. *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, (72), s.21-36.
- Reis, Ş. G., Kılıç, Y. ve Buğın, M. F. (2016). Banka Kârlılığ ını Etkileyen Faktö rler: Tü rkiye Ö rneğ i. *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, (72), s.21-36.
- Robin, I., Salim, R. ve Bloch, H. (2018). Financial Performance of Commercial Banks in The Post-Reform Era: Further Evidence From Bangladesh. *Economic Analysis and Policy*, 58, s.43-54.
- Robitaille, P. (2011). Liquidity and Reserve Requirements İn Brazil. *Board of Governors of the Federal Reserve System International Finance Discussion Papers*, 1021. s.109-126.
- Saçkan, O. (2006). Genel Fiyat Düzeyinin Belirlenmesinde Para Ve Maliye Politikası Dominant Rejimler: Türkiye Örneği, 1988-2005. Uzmanlık Yeterlilik Tezi, Emisyon Genel Müdürlüğü.
- Salihoğlu, E. (2020). Küresel Kriz Ertesinde Türkiye’de Ticari Bankaların Kârlılık Performanslarının Belirleyicileri. *Maliye ve Finans Yazıları*, (114), s.211-40.

- Sarıdoğan, H. Ö. (2020). Katılım Bankalarının Performansını Etkileyen Faktörler: Küresel Kriz Bağlamında Bir Dinamik Panel Veri Analizi. *Bartın Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 11(21), s.148-167.
- Sarıtaş, H., Kangallı Uyar, S. G. ve Gökçe, A. (2016). Banka Kârlılığı ile Finansal Oranlar ve Makroekonomik Değişkenler Arasındaki İlişkilerin Sistem Dinamik Panel Veri Modeli ile Analizi: Türkiye Araştırması. *Osman Gazi Üniversitesi İİBF Dergisi*, 11(1), s.87-108.
- Sarpkaya, S. S. (2009). Finansal Krizler ve Kriz Dönemlerinde Uygulanan Para Politikası Araçları. Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış, Yüksek Lisans Tezi: Ankara.
- Serel, A. ve Özkurt, İ. C. (2014). Geleneksel Olmayan Para Politikası Araçları ve Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası. *Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 12(22), s.56-71.
- Seyidoğlu, H. (2009). *Uluslararası İktisat Teori Politika ve Uygulama*. İstanbul: Güzem Can Yayınları.
- Sözer, Ç. (2013). Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Banka Bilançolarına Etkisi. Başkent Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi: Ankara.
- Sümer, G. (2016). Türk Bankacılık Sektörünün Tarihsel Gelişimi ve Ab Bankacılık Sektörü İle Karşılaştırılması. *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 18(2), s.485-508.
- Şahin, S. (2011). Para Politikalarının Bankacılık Sektörü Üzerine Etkileri: Türkiye Örneği. Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi: Konya.
- Şakar, B. (2011). *Banka Kredileri ve Yönetimi*. İstanbul: Beta Yayıncılık.
- Şeker, H. ve Demirel, B. (2019). 2008 Finansal Kriz Sonrası Para Politikası Üzerine Teorik Bir İnceleme. *Politik Ekonomik Kuram*, 3(1), s.1-18.
- Şentürk, Y. (2020). Doğrudan Yabancı Yatırımların Seçilmiş Bankaların Kârlılığı Üzerine Etkileri. Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi: Hatay.
- Şerbetli, A. L. P. (2008). Makro Ekonomik Göstergelerin Banka Kârlılığı Ve Sermaye/Aktif Getirisi Üzerindeki Etkisinin Yapay Sınır Ağları İle Test Edilmesi. Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi: İstanbul.
- Şimşek, K. Ç. (2007). Bankacılıkta Risk ve Risk Ölçüm Yöntemleri. Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi: Ankara.

- Takan, M. ve Acar Boyacıoğlu, M. (2011). *Bankacılık Teori, Uygulama ve Yöntem*. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Talash, İ. A. (2012). Türkiye’de Bankacılık Sisteminde Zorunlu Karşılık Yönetimi. Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Piyasalar Genel Müdürlüğü, Uzmanlık Yeterlilik Tezi: Ankara.
- Taşkın, F. D. (2011). Türkiye’de Ticari Bankaların Performansını Etkileyen Faktörler. *Ege Akademik Bakış*, 11(2), s.289-298.
- Taşkın, F. D. (2011). Türkiye’de Ticari Bankaların Performansını Etkileyen Faktörler. *Ege Akademik Bakış*, 11(2), s.289-298.
- Teber, H. (2018). Geleneksel Olmayan Para Politikası Araçları ve Türkiye. Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Doktora Tezi: Adana.
- Tokel, D. (2011). Para Politikası ve Faiz Kararları Arasındaki İlişki: Teorik ve Uygulamalı Yaklaşım. Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Doktora Tezi: İstanbul.
- Tsay, R. (2002). *The Analysis of Financial Time Series*. United States of America: Wiley publication.
- Tunalı, H. ve Yalçınkaya, Y. (2016). Geleneksel Olmayan Para Politikası Uygulamasında Enflasyon İle Döviz Kuru Arasındaki Nedensellik İlişkisinin Analizi. *Journal Of The Faculty Of Economics/İktisat Fakültesi Mecmuası*, 66(2), s.61-112.
- Türker Kaya, Y. (2002). Türk Bankacılık Sektöründe Kârlılığın Belirleyicileri: 1997-2000. *Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu MSDP Çalışma Raporları*, No:2002/1.
- Türkmen, C.(2018). Ticari Bankaların Aktif Kârlılığını Etkileyen Makroekonomik Değişkenlerin Belirlenmesi. *Muhasebe ve Finans İncelemeleri Dergisi*, 1(2), s.80-88.
- Tüyen, Z. (2014). Türkiye’de Para Politikalarının Geleceği. *Gümrük ve Ticaret Dergisi*, (4), s.20-31.
- Uçkaç, A. (2010). Türkiye’de Neoliberal Ekonomi Politikaları ve Sosyo-Ekonomik Yansımaları. *Maliye Dergisi*, 158(1), s.422-430.
- Uysal, Ö. ve Sat, S. (2019). Ekonomik Büyüme ve İhracat Arasındaki Nedensellik İlişkisi: Rusya Örneği. *İstanbul İktisat Dergisi- Istanbul Journal of Economics*, 69, s.43-65.
- Ünal, S. (2015). Kuramsal Görüşlere Göre Para Politikası, Politika Araçları ve Dünya Merkez Bankacılığı. Hasan Kalyoncu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi: Gaziantep.

- Ünsal, E. M. (2013). *Makro İktisat*, Ankara: İmaj Yayınevi.
- Vong, P. I. ve Chan, H. S. (2009). Determinants Of Bank Profitability in Macao. *Macau Monetary Research Bulletin*, 12(6), 93-113
- Vural, U. (2013). Geleneksel Olmayan Para Politikaların Yükselişi. Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası İletişim ve Dış İlişkiler Genel Müdürlüğü, Uzmanlık Yeterlilik Tezi: Ankara.
- Wrightsmann, D. (1975). *An Inroduction to Monetary Theory and Policy*, New York: The Free Press.
- Wrightsmann, D. (1975). *An Introduction to Monetary Theory and Policy*. New York: The Free Press.
- Yaman, S. (2021). Bankalara Özgü Faktörlerin Banka Kârlılığına Etkisi: Türkiye Bankacılık Sektörü Üzerine Panel Veri Analizi. *İktisadi ve İdari Yaklaşımlar Dergisi*, 3(2), s.77-100.
- Yarız, A. (2012). *Bankacılıkta Risk Yönetimi: Risk Matrisi Uygulaması*. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Yavuzarslan, N. (2011). Finansal İstikrar ve Zorunlu Karşılık Oranları. Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Bankacılık ve Finansal Kuruluşlar Genel Müdürlüğü, Uzmanlık Yeterlilik Tezi: Ankara.
- Yazıcı, M. (2011). *Bankacılığa Giriş*. İstanbul: Beta Yayıncılık.
- Yetiz, F. (2016). Bankacılığın Doğuşu ve Türk Bankacılık Sistemi. *Niğde Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 9(2), s.107-117.
- Yıldırım, O. (2020). Bankacılık Sistemindeki Gelişmeler ve Türkiye’de Bankacılık Sistemi. *Uluslararası Finansal Ekonomi ve Bankacılık Uygulamaları Dergisi*, 1(2), s.63-77.
- Yıldırım, S. (2010). 2008 Yılı Küresel Ekonomi Krizinin Dünya ve Türkiye Ekonomisine Etkileri. *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 12(18), s.47-55.
- Yıldız, S. N. (2019). Para Politikası Çerçevesinde Rezerv Opsiyon Mekanizması Ve Katsayısının Analizi: Türkiye Örneği. Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi: İzmir.
- Yılmaz, A. A. (2013). Profitability of banking system: Evidence from emerging markets. *WEI International Academic Conference Proceedings*, s.105-111.
- Yiğit, S. (2002). TC Merkez Bankası Bankalararası Para Piyasası. *Araştırma Genel Müdürlüğü Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası*, Ankara.

Yurdabak, K. ve Oktar, S. (2015). 2008 Küresel Kriz Sonrası Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Para Politikası Uygulamaları. *Akademik Hassasiyetler*, 2(4), s.83-113.

Yusubov, F. (2017). Makro Ekonomik Faktörlerin Bankaların Kârlılığına Etkileri; 2008 Finansal Kriz ve Sonrası Dönemi Azerbaycan Bankacılık Sektörü Üzerine Uygulama. Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi: İstanbul.

Yüksel, S., Mukhtarov, S., Mammadov, E. ve Özsarı, M. (2018). Determinants of Profitability in the Banking Sector: An Analysis of Post-Soviet Countries. *Economies*, 6(3), s.1-15.

Zimmermann, K. (2017). Breaking Banks Monetary Policy and Bank Profitability. *Unpublished Manuscript*, (10), s.1-36.

Zivot, E. ve Andrews, D. W. K. (2002). Further Evidence on the Great Crash, the Oil-Price Shock, and the Unit-Root Hypothesis. *Journal of Business & Economic Statistics*, 20(1), s.25-44.

İnternet Kaynakları:

BDDK. <https://www.bddk.org.tr/> [Erişim Tarihi: 5 Temmuz 2022].

TCMB (2008), Zorunlu Karşılıklara İlişkin Basın Duyurusu, 2008/63, <https://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/TR/TCMB+TR/Main+Menu/Duyurular/Basin> [Erişim Tarihi: 15 Haziran 2022].

TCMB (2010), Zorunlu Karşılıklara İlişkin Basın Duyurusu, 2010/51, <https://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/TR/TCMB+TR/Main+Menu/Duyurular/Basin> [Erişim Tarihi: 28 Haziran 2022].

TCMB (2012), Rezerv Opsiyon Mekanizması, Aralık, Ankara. <https://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/14cdae5a-4898-42c7-a7dc-4087642253e4/Bulten28.pdf?MOD=AJPERES> [Erişim Tarihi: 25 Haziran 2022].

TCMB (2013), Zorunlu Karşılıklar Hakkında Tebliğ, <https://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/e0ece628-3c6b-4a4f-9782-bc9316503fff/zk-teblig%282013-15%29.pdf?MOD=AJPERES> [Erişim Tarihi: 13 Temmuz 2022].

TCMB (2019), Yabancı Para Zorunlu Karşılıklara Uygulanan Faiz/Nema ve Komisyon Oranları, <https://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/2d798900-ec75-4419-9af0-25951c2940d0/YP-uygulanan+faiz+oranlar%C4%B1.pdf?MOD=AJPERES> [Erişim Tarihi: 21 Temmuz 2022].

TCMB (2022a). Terimler Sözlüğü,

<https://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/TR/TCMB+TR/Main+Menu/Banka+Hakkinda/Egitim-Akademik/Terimler+Sozlugu/> [Erişim Tarihi: 18 Haziran 2022].

TCMB (2022b), Zorunlu Karşılık Oranlarına İlişkin Kararlar,

<https://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/TR/TCMB+TR/Main+Menu/Temel+Faaliyetler/Para+Politikasi/Zorunlu+Karsilik+Oranlari/> [Erişim Tarihi: 10 Temmuz 2022].

TCMB (2022c), Türk Lirası Zorunlu Karşılıklara Uygulanan Faiz/Nema ve Komisyon

Oranları, <https://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/tr/tcmb+tr/main+menu/istatistikler/bankacilik+verileri/zorunlu+karsiliklar/tl+zorunlu>. [Erişim Tarihi: 15 Temmuz 2022].

